

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

12 MART MUHTIRASI SONRASI GEÇİŞ DÖNEMİ
FERİT MELEN ve NAİM TALU HÜKÜMETLERİ
(22 MAYIS 1972 - 26 OCAK 1974)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HAZIRLAYAN
HÜLYA KINIK

İSTANBUL 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

12 MART MUHTIRASI SONRASI GEÇİŞ DÖNEMİ
FERİT MELEN ve NAİM TALU HÜKÜMETLERİ
(22 MAYIS 1972 - 26 OCAK 1974)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HAZIRLAYAN
HÜLYA KINIK

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. Ş. CAN ERDEM

İSTANBUL 2014

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Hülya KINIK'ın "12 Mart Muhtırası Sonrası Geçiş Dönemi Ferit Melen ve Naim Talu Hükümetleri (22 Mayıs 1972 - 26 Ocak 1974)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği /oy-çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Şerafettin Can ERDEM
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç.Dr. Bülent BAKAR
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç.Dr. Ömer ZÜLFE
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

İmza

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 17./.../...03./ 2014 tarih ve 2014/6-4..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
KISALTMALAR.....	VII

GİRİŞ

1.12 MART MUHTIRASINI HAZIRLAYAN SÜREÇ.....	2
2.12 MART MUHTIRASI VE SONRASI.....	4
3.ARA REJİM :PARTİLER ÜSTÜ TEKNOKRAT HÜKÜMET ANLAYIŞI.....	9
4.PARTİLER ÜSTÜ İLK HÜKÜMET: NİHAT ERİM HÜKÜMETLERİ.....	10

1.BÖLÜM FERİT MELEN DÖNEMİ

1.1 FERİT MELEN'İ BAŞBAKANLIĞA TAŞIYAN SÜREÇ.....	14
1.2 MELEN HÜKÜMETİ VE HÜKÜMET PROGRAMI.....	17
1.3.SİYASİ PARTİLERİN YENİ HÜKÜMETE KARŞI TUTUMLARI.....	23
1.4 MELEN HÜKÜMETİ DÖNEMİ İÇ POLİTİKADA ÖNEMLİ OLAYLAR..	27
1.4.1.Sıkıyönetim Uygulamaları.....	27
1.4.2.Reform Girişimleri.....	37
1.4.2.1.Anayasa Reformu Çalışmaları.....	37
1.4.3.Hükümette İlk Kriz : CHP'nin Hükümetten Bakanlarını Çekmek İstemesi.....	42
1.4.4.Cumhurbaşkanlığı Sorunu.....	46
1.4.5.Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kurulması.....	53
1.4.6.Hükümet-Ordu İlişkileri.....	54
1.5.MELEN HÜKÜMETİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKADA ÖNEMLİ OLAYLAR..	57
1.5.1.Türkiye-AET İlişkileri.....	58
1.5.2.Kıbrıs Politikası.....	60
1.5.3.Türkiye-Ortadoğu İlişkileri.....	62
1.5.4.Uçak Kaçırma Olayları	63
1.5.5.Türk Diplomatlarına Yapılan Saldırıları.....	66

2. BÖLÜM FERİT MELEN DÖNEMİ DİĞER GELİŞMELER

2.1.MELEN HÜKÜMETİ DÖNEMİ KÜLTÜR, EĞİTİM VE SOSYAL ALANLARINDA ÖNEMLİ OLAYLAR.....	68
2.1.1.Üniversite Reformu Kanun Tasarısı.....	68
2.1.2.Yeni Dernekler Kanunu.....	69
2.1.3.Hükümet ve Basın.....	70
2.1.4.Türk İşçi Göçleri.....	74

2.2.MELEN HÜKÜMETİ DÖNEMİ EKONOMİ ve DİĞER GELİŞMELER...77	
2.2.1.Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı.....77	
2.2.2.Hükümet ve Yolsuzluklarla Mücadele.....80	
2.3. MELEN HÜKÜMETİNİN İSTİFASI.....81	

3.BÖLÜM NAİM TALU DÖNEMİ

3.1.TALU HÜKÜMETİNİN KURULMASI VE HÜKÜMET PROGRAMI.....82	
3.2.SİYASİ PARTİLERİN YENİ HÜKÜMETE KARŞI TUTUMLARI..... 87	
3.3. TALU HÜKÜMETİ DÖNEMİ İÇ POLİTİKADA ÖNEMLİ OLAYLAR...88	
3.3.1.Genel Af Tartışmaları.....88	
3.3.2.Hükümet ve Sıkıyönetim.....91	
3.3.3.1973 Genel Seçimleri..... 92	
3.4.TALU HÜKÜMETİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKA ÖNEMLİ OLAYLAR..... 96	
3.4.1. Türkiye-Irak Ham Petrol Boru Anlaşması..... 96	
3.4.2. 1973 Türk-Yunan Krizi: Batı Trakya Türkleri..... 97	
3.4.3 Avrupa Konseyi-Türkiye İlişkileri..... 99	
3.4.4.Ortadoğu Savaşı ve Türkiye..... 101	
3.5.TALU HÜKÜMETİNİN İSTİFASI..... 102	
SONUÇ..... 103	
EKLER..... 105	
BİBLİYOGRAFYA..... 145	
ÖZGEÇMİŞ..... 149	

ÖNSÖZ

Türk demokrasi tarihi 12 Mart Muhtırası ile yeni bir döneme girmiştir. Daha önce 1961 askeri darbe ile tanışan ve bir dönem askeri yönetim ile varlığını sürdürmeye çalışan Türk demokrasi anlayışı, 1971 yılına gelindiğinde yine ordunun etkisi altına girmiştir.

Bu tez çalışmasında, 12 Mart Muhtırası'nın 1971-1974 yılları arasında kurulmalarına zemin oluşturduğu, partilerüstü hükümetler ve çalışmaları incelenmiştir. Türk siyasi tarihinde bir "ara rejim" olarak isimlendirilen bu dönemin, iki hükümeti araştırılmıştır. 22 Mayıs 1972 yılından 26 Ocak 1974 yılına kadar geçen süreçte devletin başında başbakan olarak görev alan Ferit Melen'in ve Naim Talu'nun kurduğu hükümetlerin en önemli siyasi, ekonomik ve sosyal politikaları incelenmiştir.

Çalışmamız, giriş, 3 bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Tezin giriş bölümünde, araştırılan iki hükümetinde temelini oluşturan 12 Mart sürecinin öncesi ve sonrası anlatılmıştır. Bu sürecin özellikleri verildikten sonra yine bu dönemin bir sonucu olarak görülen Melen ve Talu Hükümetleri'nin siyasi analizleri yapılmıştır.

1.bölümde, Melen Hükümeti'nin kurulması ve o döneme ait iç ve dış politikada yaşanan en önemli gelişmeler anlatılmıştır. Yine hükümetin politikalarına yönelik diğer partilerin eleştirilerine ve anlaşmazlıklarına yer verilmiştir. Yaşanılan anlaşmazlıkların ortadan kalkması için hükümetin çabalarının neler olduğu belirtilmiştir. Özellikle, o dönemde çok sık tartışılan sıkıyönetim uygulamalarının getirdiği sorunlar ve çözümleri konusunda Melen Hükümeti'nin tavrının ne olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. 2. bölümde, Melen Hükümeti'nin ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer alanlarda yaşadığı önemli olaylar açıklanmıştır. Bölümün son kısmında ise, Melen Hükümeti'nin istifasına yer verilerek bu dönem tamamlanmıştır.

3.bölümde, tezin diğer hükümeti olan Talu Hükümeti'nin kurulması sürecinden, hükümetin yaşadığı sıkıntılardan ve dönemin önemli olaylarından bahsedilmiştir. Talu Hükümeti döneminde yaşanan 1973 Genel Seçimlerine geniş yer verilerek muhtıradan sonra Türk siyasi hayatının ne yönde değiştiği açıklanmaya çalışılmıştır. 3. bölümün son kısmında da, Naim Talu'nun istifasından ve bu hükümetin yerini bıraktığı CHP-MSP koalisyon hükümetinden bahsedilmiştir.

Sonuç kısmında ise, 12 Mart Muhtırası sonrasında yaşanan süreçte dikkate alınarak bu iki hükümetin Türk siyasi ve toplumsal hayatına yaptığı katkıların genel bir

değerlendirmesi yapılmıştır. Bu çalışma hazırlanırken, dönemin en önemli gazetelerinden, döneme şahitlik etmiş kişilerin anı kitaplarından, bu süreci daha önce değerlendiren yazarların eserlerinden ve hükümetlere ait meclis tutanaklarından, arşivlerden yararlanılmıştır. Konu ile ilişkili alıntılar dipnotlarda belirtilmiştir.

Bu araştırmanın başından sonuna kadar bana her konu da destek olan aileme ve özetin İngilizce çevirisinde yardımcı olan arkadaşım Tülay'a teşekkür ederim. Yine konunun seçim aşamasından hazırlanmasına kadar geçen süreçte benden desteğini esirgemeyen Danışman Hocam Doç. Dr. Ş. Can Erdem'e, yardımlarından ötürü saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Hülya KINIK

ÖZET

27 Mayıs 1961 yılında, ordunun siyasi hayata müdahalesi ile Türk Demokrasi tarihinde ilk defa bir askeri darbe yaşanmıştır. Bu askeri darbenin izleri bundan sonraki demokratik yaşamı da etkilemiş ve ülke 1971 yılında gelindiğinde ordunun ikinci kez müdahalesi ile karşılaşmıştır. Ülkede artan şiddet olaylarını ve yaşanan sorunları yönetime bağlayan ordu, 12 Martta yayınladığı muhtıra ile bu sefer siyasi hayata doğrudan el koymamış sadece mevcut hükümeti görevden almayı tercih etmiştir.

12 Mart günü, ordunun hükümeti görevden alması ile başlayan süreç, Türk Demokrasi tarihinde "ara rejim" diye isimlendirilen yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönemde kurulan hükümetlerin başında hiç bir zaman ordu içerisinde atanan bir başbakan görev almamıştır. Ancak kurulan partilerüstü ya da teknokrat hükümetlerde çoğu kez ordunun desteği hissedilmiştir.

1971-1974 yılları arasında kurulan Erim Hükümetleri, Melen ve Talu Hükümetleri "partilerüstü hükümet" özelliği taşıyan hükümetler olmuştur. Muhtıranın neden olduğu bu ara dönem, 1973 Genel Seçimleri ile ülkede yeniden halk iradesinin devreye girmesiyle son bulmuştur. Bu araştırmanın konusunu, bu süreçte kurulan Melen ve Talu Hükümetleri döneminde yaşanan siyasi, sosyal, ekonomik gelişmeler ve bu dönemlerin Türk siyasi tarihine etkileri oluşturmıştır.

Anahtar Kelimeler : 12 Mart Muhtırası, Ara rejim, Erim Hükümetleri, Partilerüstü Hükümet, Teknokrat Hükümet, Melen Hükümeti, Talu Hükümeti, 1973 Genel Seçimleri.

ABSTRACT

On May 27, 1961, for the first time there was a coup with the military's intervention in political life of Turkish Democracy. The coup of May, 27th has affected the democratic life thereafter and the country has faced with the intervention of the military for the second time in 1971. In the coup of 1971, the army, which deemed the government officials responsible from the escalating violence and chaos in the country, did not confiscate directly to political life but issued a memorandum on the 12th of March to dismiss the current government.

On March 12, after the dismissing of the government by army, Turkish Democracy has launched a new era, which was also named "interim regime", in its history. Any government established in this period never appointed a prime minister who has previously worked in the army. However, bipartisan governments and technocratic governments established in that era have often felt the support of the army.

Erim Government and the Governments of Melen and Talu, established between the years of 1971-1974, have been carrying the feature of "bipartisan government". Interim regime, caused by the Memorandum of March 12, ended by 1973 General Elections in the country with the public willpower. The subject of this study is, the analysis of political, social and economic developments of Melen and Talu Governments during the subjected period and their effects on Turkish political history.

Keywords: March 12 Memorandum, Interim Regime, Erim Governments, Bipartisan Government, Technocratic Government, Melen Government, Talu Government, 1973 General Elections.

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser	KKK : Kara Kuvvetleri Komutanlığı
a.g.t. : Adı geçen tez	MBK : Milli Birlik Komitesi
AP : Adalet Partisi	MGK : Milli Güvenlik Kurulu
AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu	MGP : Milli Güven Partisi
B : Birleşim	MHP : Milliyetçi Hareket Partisi
BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi	MTTB : Milli Türk Talebe Birliği
Bkz: Bakınız	O : Oturum
BM : Birleşmiş Milletler	s: Sayfa
C: Cilt	SSK : Sosyal Sigortalar Kurumu
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi	SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
CGP : Cumhuriyetçi Güven Partisi	TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
CKMP : Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	TBMM Tutanak Dergisi : Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
CP : Cumhuriyetçi Parti	TBP : Türkiye Birlik Partisi
CSTD : Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	TGS : Türkiye Gazeteciler Sendikası
D : Dönem	THY : Türk Hava Yolları
DGM : Devlet Güvenlik Mahkemeleri	TİP : Türkiye İşçi Partisi
DP : Demokratik Parti	TRT : Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
DP : Demokrat Parti	TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri
EOKA : Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü	TUİK : Türkiye İstatistik Kurumu
FIJ : Uluslararası Gazeteciler Federasyonu	YTP : Yeni Türkiye Partisi
IFALPA : Uluslararası Havayolu Pilot Federasyonu	

GİRİŞ

Cumhuriyet tarihimizde demokrasinin kesintiye uğradığı bir çok dönem yaşanmıştır. Ordunun, darbe, ihtilal, muhtıra gibi eylemlerle sivil yönetim üzerinde egemenlik kurarak gerçekleştirdiği bu müdahaleler Türk demokrasisine her zaman zarar vermiştir. Ordunun dışında, dünyada sivil halkın da, devlet mekanizmalarına müdahalelerde bulunduğu ve hükümetlerin değişmesinde etkili olduğunu eylemler yaşanmıştır. Ancak bu eylemler askeri müdahaleler kadar etkili olamamıştır. Çünkü ülkeyi dış ve iç tehditlere karşı koruyan ve askeri donanımına sahip olan silahlı kuvvetler, hem siyasi hayat hem de sivil hayat içerisinde halktan daha disiplinli bir şekilde örgütlenmiştir.

Demokratik yönetimlerde, en büyük görevi ülkeyi tehditlere karşı korumak olan ordunun yönetime müdahalede bulunması kabul edilir bir durum olmaz iken, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde siyasal istikrarın bozulduğu, toplumsal olayların ve şiddet eylemlerinin arttığı dönemlerde silahlı kuvvetlerin yönetime müdahalesi olağan bir durum olarak algılanmıştır. Öyle ki, silahlı kuvvetleri sivil idareye bağlı bir unsur olarak gören ve bu düşüncüyü demokratik yönetimin en önemli unsuru olarak kabul eden bazı Batılı ülkelerde de, ordunun siyasi güce yönelik müdahaleleri çoğu zaman olağan karşılanmıştır.

Türkiye'de de, rejimin en büyük güvencesi olarak görülen, devlet ve millet ile bütünleşen TSK, birlik ve beraberliğin bozulduğu ve rejimi tehdit eden eylemlerin yaşandığı dönemlerde harekete geçmiştir. Ordu, kendisini Cumhuriyetin temel ilkelerinin ve anayasanın koruyucusu olarak gördüğü için hükümetlerin bu iki unsura karşı bağlılıklarını yitirdiği dönemlerde ön görülen tehlikeleri bahane ederek bazı müdahalelerde bulunmuştur. Gültekin Avcı'nın "*Bizim ordu kuruluştaki rolünden dolayı kendini Cumhuriyet'ten ve ülkeden sorumlu hissetmekte ve bu sorumluluğu da sivillere devretmekte istekli değildir.*"¹ açıklaması aslında Türkiye'de yönetime karşı yapılan askeri müdahalelerde ordunun rolünü çok net ifade etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi incelendiğinde amacına ulaşan dört askeri müdahaleden bahsedilebilir. Bunlardan ilki, ordunun sivil hayata müdahale ettiği ve yönetime el koyduğu 27 Mayıs 1960 darbesidir. Aradan 11 yıl geçtikten sonra 12 Mart

¹ Gültekin Avcı, *Genelkurmay Cumhuriyeti Ordunun Devleti Mi -Devletin Ordusu Mu?*, Metropol Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 2008, s.75.

1971 tarihinde yayınlanan muhtıra ile ordu bu sefer doğrudan yönetime el koymadan mevcut hükümetin istifası ile yeni bir dönem başlatmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinde ise Türk demokrasisi yeniden sekteye uğramıştır. Son olarak 28 Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu toplantısından çıkan kararlar yeni bir muhtıra olarak algılanmıştır. Bu araştırmada, Türkiye'de 12 Mart 1971 tarihinden itibaren başlayan ve Türk demokrasi tarihinde ara dönem olarak kabul edilen muhtıra sonrası partilerüstü hükümetler açıklanmaya çalışılmıştır.

1. 12 MART MUHTIRASINI HAZIRLAYAN SÜREÇ

12 Mart Muhtırası'nın nedenlerini ve sonuçlarını iyi anlayabilmek için bu gelişmeye neden olan 1961-1971 yılları arasında Türk siyasi yaşamında meydana gelen olayları incelemek gerekir. Bu sürecin başlangıç noktası olarak kabul edilen 27 Mayıs 1960 tarihinde, Türk Cumhuriyet tarihinde bir ilk yaşanmış, TSK yönetime el koyarak Türk siyasi hayatında yeni bir dönem başlatmıştır. Dönemin iktidar partisi DP kapatılmış, diğer siyasi partilerin de faaliyetlerine son verilmiştir. Bunun yanı sıra dönemin Başbakanı Adnan Menderes başta olmak üzere bakanlardan bazıları hakkında idam kararları alınmıştır. Bu demokratik olmayan uygulamaların yanı sıra yine bu dönemde Cumhuriyet tarihinin en özgürlükçü ve demokratik anayasası kabul edilen 1961 anayasası hazırlanmıştır.

1961 anayasasının getirdiği bu özgürlükçü ortam Türkiye'ye, 12 Mart Muhtırası'na kadar insanların fikirlerini serbestçe tartıştığı, geniş hak ve özgürlüklere sahip bir dönem yaşatacaktır.² Özellikle aşırı sol ideolojiler, dönemin genç subayları, aydınları ve öğrencileri arasında benimsenerek tartışılır hale gelmişti. Devrimciler, "özgürlük", "eşitlik" adı altında sosyalizm ve komünizm söylemlerini daha fazla dile getirebilmiştir.

1970 yılına gelindiğinde bu özgürlükçü hava toplumsal ve şiddet eylemlerinin neden olduğu siyasi istikrarsızlık ortamına ve uzun zamandır sözü edilen askeri müdahale beklentilerinin artmasına neden olmuştur. Bu beklentiler, bu süreçte iki farklı biçimde kendini göstermiştir. Birincisi, bazı gençlik gruplarının ve ileri denilen bazı aydınların desteklediği ilk eğilim olmuştur. Bu gruplar, ülke sorunlarının çözümü için radikal ve reformcu bir devrim politikası uygulanması gerektiğine inanmışlardı. İkinci

²Bülent Tanör, *İki Anayasa 1961-1982*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 1991,s.25-27.

grubu ise, ülkede son dönemde gittikçe artan işçi ve gençlik hareketlerini kendileri açısından sakıncalı bulan tüccar ve büyük sanayiciler oluşturmuştu. Bu eğilimi destekleyenler, ülkede yaşanan devrimci hareketi engelleyecek ve yeniden krize giren ekonomiyi gerekirse baskıcı yöntemlerle rayına oturtacak bir iktidarı istemişti.

12 Mart Muhtırası'na giden süreci sadece ülkede yaşanan ekonomik ve sosyal şiddet eylemleri değil yine bu dönemde ülkenin iki büyük partisinde meydana gelen ve ciddi siyasi bölünmelere neden olan gelişmeler de etkilemiştir. O dönemde bölünmelerin yaşandığı partilerden biri olan CHP'de, en önemli sorun partinin bir bütün olarak aynı ideolojide birleşememesi olmuştur. Partinin, İsmet İnönü aracılığı ile 1965 seçimlerinden önce "ortanın solu" ideolojisini benimseyen grubu, CHP seçimlerden yenilgi ile çıkınca bu fikrin partiye pek bir getirisi olmadığı düşüncesine inanmaya başlamıştır. Ancak parti içerisinde bu ideoloji benimsenmeye devam eden kişiler zamanla bu görüşü partinin resmi ideolojisi haline getirmiştir. Bu görüşün en büyük savunucularından biri olan Bülent Ecevit, 1966 yılında partinin genel sekreterliğine seçilirken yine aynı görüşü savunan parti başkanı İsmet İnönü ile "ortanın solu" ideolojisinin etkinliğini artırmaya çalışmışlardır.

CHP'de, İsmet İnönü ve Bülent Ecevit, her ne kadar partinin sosyalist bir çizgide olmadığını söyleseler de parti içindeki muhalifler ikna olmamışlar ve ayrılma noktasına gelmişlerdi. 'Sekizler' olarak bilinen muhalif milletvekilleri; Turhan Feyzioğlu, Orhan Öztrak, Ferit Melen, Emin Paksüt, Fehmi Alparslan, Coşkun Kırca, Süreyya Koç, Turhan Şahin devamlı olarak 'ortanın solu'na dolayısıyla İnönü ve Ecevit'e karşı mücadele içinde bulunmuşlardı. Bu olumsuzluklar sürüp giderken parti tüzüğünde yapılan değişikliklerle TBMM grubuna ait bazı yetkilerin genel merkeze devredilmesi kararı, partide daha fazla kalamayacağını belirten 47 senatör ve milletvekilinin CHP'den istifa etmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler, CHP'den istifa eden milletvekillerin daha sonra 1967'de resmen Güven Partisi'ni kurmasına ortam hazırlamıştır.³

1960'lı yıllarda siyasi bölünmelerin yaşandığı bir diğer parti de Adalet Partisi olmuştur. 1965 seçimlerinde AP, Süleyman Demirel'in genel başkanlığında tek başına iktidara geldiğinde, muhaliflerle parti yönetimi arasında sürtüşmeler başlamıştır. Partideki muhalif sesler, Süleyman Demirel'i partide tek adamlık vazifesi görmekle ve

³ Sedef Bulut, *Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.,s.161.

partiyi istediği gibi yönetmekle suçlamışlardı. Bu nedenle Süleyman Demirel'in daha ilk başkanlık yıllarında parti içerisinde bazı ayrılıklar yaşanmıştır. Gökhan Evliyaoğlu ve Osman Yüksel Serdengeçti gibi isimler partiden ayrılarak başkanlığını Alparslan Türkeş'in yaptığı ve dönemin milliyetçi partisi olarak kabul edilen CKMP'ye geçmişlerdi. Bu olayın ardından parti içerisinde sular durulmamış yine partinin önde gelen isimleri Ferruh Bozbeyli, Mehmet Turgut, Sadettin Bilgiç, genel başkan Demirel'i parti içindeki demokrasiyi yok etmekle suçlamışlardı. O dönemde, yine DP'lilerin affi konusunda gerekli adımları atmamakla ve af konusunu ağırdan almakla suçlanan Süleyman Demirel, tüm bu olumsuz eleştirilere rağmen 1969 seçimlerinden birinci parti olarak çıkmıştır.⁴

Kısacası , 12 Mart Muhtıra'sına giden süreç, ülkede 1961- 1971 yılları arasında, iki farklı grubun savunduğu iki temel darbe isteğinin * yanı sıra iktidarda olan AP' nin ekonomik ve siyasi görüşlerine karşı çıkanlar muhalifler ile CHP'den ayrı örgütlenmeye çalışan grupların neden olduğu bölünmelerin etkisi ile şekillenmiştir.

2. 12 MART MUHTIRASI ve SONRASI

Muhtıra öncesi dönemde oluşmaya başlayan iki farklı eğilimden ilk harekete geçen, devrimci grubu destekleyenler olmuştur. ⁵ Bu süreç son dönemde ülkede yaşanan şiddet eylemlerini konuşmak üzere Genelkurmay Başkanı Tağmaç'ın, kuvvet komutanlarını ve ordu komutanlarını, 7 Mart günü toplantıya çağırması ile başlamıştır. Genelkurmay Başkanı Tağmaç'ın bu çağrısı, darbe yapacak olanları kuşkulandırmıştır. Bu çağrıdan sonra Tağmaç'ın olası bir darbeye karşı olduğunu bilen ve ilerici diye isimlendirilen ordu mensupları, artık darbenin gerçekleştirilmesi gerektiğini savunarak, 9 Mart günü kendi aralarında yapacakları bir toplantıya karar vermişlerdi.⁶

8 Mart gecesi, Tümgeneral Celil Gürkan (Kara), Tuğgeneral Aydın Kirişoğlu (Hava) ve Tuğamiral Vedii Bilget (Deniz) önderliğinde toplanan genç subaylar bir darbe planlamışlardı. 9 Mart günü toplanan bu subaylar ve aydınlar, ordu içerisinde Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ve Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler'e

⁴ Tanel Demirel, *Adalet Partisi İdeoloji ve Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s.56-57-58.

* İki farklı darbe isteğinin ilkinin, Doğan Avcıoğlu'nun başı çektiği, ilerici gençlik gruplarından da, ordu içerisinden de destek bulan devrimci grubun darbe isteği, ikincisini ise Türkiye'de yaşanan işçi ve gençlik hareketlerini kendi çıkarları açısından sakıncalı gören tüccar,büyük sanayiciler ve toprak ağalarının oluşturduğu grubun darbe isteği olarak açıklanabilir.

⁵ Tefvik Çavdar, *Türkiye Demokrasi Tarihi 1950-1995*, İmge Kitabevi, 2.Baskı, Ankara 2000, s.204.

⁶ Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Bülent Çaplı, *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara 2008.,s.233.

dışarıda ise DEV-GENÇ gibi ilerici gençlere güvenerek büyük bir darbe beklentisi içerisine girmişlerdi.⁷ Ancak, aynı gün Hava Kuvvetleri Komutanlığı karargahında toplanan Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Korgeneral Atıf Erçikan, Tümgeneral Celil Gürkan, Hava Kuvvetlerinden Korgeneral Ahmet Dural, Tümgeneral Hulusi Kaymaklı, Tuğgeneral Ömer Çokgör, yaptığı toplantıdan beklenen kararlar çıkmamıştır. KKK Faruk Gürler Paşa, toplantıda hala nedeni tam olarak açıklanamayan bir şekilde “*tamam hareket başlasın*” diyeceği yerde; “*Hele bir yarın olsun, Genişletilmiş Komuta Konseyindeki durum açıklığa kavuşsun. Ona göre durumu yeniden tezekkür ederiz. Şimdi Memduh Paşa'nın yemeğine geç kalmayalım*” diyerek aylardır hatta yıllardır süregelen darbe planlarını bu sözleri ile boşa çıkarmıştır.⁸

Dönemin Tümgenerallerinden Celil Gürkan, daha sonra Faruk Gürler'in o dönemde neden darbeyi başlatacak bir hareket emri vermediğini şu sözlerle açıklamıştır:

*“Evet o sırada eldeki kuvvet yeterli idi. Ankara içindeki ve dışındaki birlikler yukarıdan... bir haber, bir işaret bekliyorlardı. Kuşku yok ki, toplantının yapıldığı Hava Kuvvetleri Karargahı... denetimimiz altında idi. İnsanın aklına şu gelebilir: GÜRLER ve BATUR'u nötralize edip müdahaleyi planlanan şekilde uygulamak mümkün olamaz mı? Ama her ikisi de Silahlı Kuvvetler içinde tanınmış, sevilen, sayılan komutanlar idiler. Bu gerçek ortada iken onların dahil bulunmadıkları bir müdahale hareketi başlatılmış olsaydı büyük olasılıkla kan dökülebilirdi. Bunu kimse ... göze alamazdı. Şahsen ben, Orduda bir çatışma çıksın istemedim. O anda bizim için her şeyin bitmiş olduğunu teşhis etmiş, anlamıştım.”*⁹

Darbe hazırlığı içerisinde bulunanların lider olarak gördükleri iki komutandan birisi olan Faruk Gürler'in darbe hareketini başlatmak yerine düğmeye basmamayı tercih etmesi olayların gidişatını değiştirmiştir. Ülkeyi yönetme hevesi içerisinde olan Muhsin Batur'a karşın Faruk Gürler harekete geçme iradesini gösterememiştir.¹⁰

Başarısız darbe girişiminden sonra bazı gruplar, beklenen darbenin gerçekleştirilmesinin nedeni olarak, Faruk Gürler ve Muhsin Batur'un darbe hareketinden

⁷ T.Çavdar, a.g.e., s.204

⁸ Celil Gürkan, *12 Mart'a 5 Kala*, Tekin Yayınevi, 2.Basım, İstanbul 1986, s.249-251.

⁹ C. Gürkan, a.g.e., s.253-254.

¹⁰ Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler Üç Dönemin Perde Arkası*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985.,s.235.

sonra genç kadro tarafından tasfiye edilme korkusu taşımalarına ve bu nedenle Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'a yakınlaşmalarına bağlamıştır.¹¹

9 Mart 1971 tarihinde ordunun ileri gelen komutanlarının darbe planlarını uygulamaya geçirememeleri yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Bu yeni dönemde, 9 Mart günü darbe yapılmasını isteyen tüm potansiyel güçlerin neredeyse hepsi, üç gün sonra yaşanacak olan 12 Mart 1971 Muhtırası ile etkisiz hale getirilmiştir. Komutanlar tarafından, hiyerarşi dışı bir darbenin önlenmesi için şu bir tedbirlerin uygulanması uygun görülmüştür: Doğrudan müdahale yerine sert mesajlar içeren bir muhtıra verilecek, işbaşındaki hükümet istifaya zorlanacak ve tarafsız bir başbakan liderliğinde yeni bir hükümet kurularak özlenen reformlar sırasıyla gerçekleştirilecekti. 9 Mart 1971 günü, idareyi doğrudan ele almayı hedefleyen genç kadro durdurularak hem gidişat karşısında hiçbir şey yapılmadığı yönündeki çıkan rahatsız edici söylentiler giderilmiş hem de rahatsızlıkların merkezi konumundaki hükümete işten el çektirilmiş olacaktı.¹²

10 Mart günü Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları, Orgeneral, Korgeneral, Oramiral ve Koramiral'lerin katılımıyla toplanan Genişletilmiş Komuta Konseyi toplantısında, generallerin çoğunluğu müdahale önerisini kabul etmiştir.¹³ 11 Martta Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları toplantısında, Batur ve Gürler, Tağmaç'a, son dönemde yaşanan gelişmeleri sorduğunda sezindikleri bazı hazırlıkları emir vererek durdurdukları bilgisini vermiştir. Başbakanın çekilmesi üzerinde durulan toplantıda, Batur, daha köklü bir yol önererek, meclisin toptan askıya alınmasını savunmuştur. Buna rağmen toplantı sonunda, meclise bir mektup gönderilmesi fikri ağırlık kazanmış ve Genelkurmay Harekat Başkanı Korgeneral Kemal Taran, bir taslak hazırlamakla görevlendirilmiştir. Bu arada, taslak hazırlama görevi verilen Kemal Taran, Genelkurmay Başkanlığı'ndaki Korgeneral ve Daire Başkanı generallerini toplayarak onlara hazırlanacak taslakla ilgili görüşlerini sormuştur. Sonunda muhtıra mahiyeti taşımayan, uyarı işlevi gören, sıkıyönetim ilanı, sakıncalı personelin gözaltına alınması, sınır ve havalimanı kontrolü gibi tavsiyeleri içeren tarzda bir taslağın, Memduh Ünlütürk tarafından hazırlanması uygun bulunmuştur. Hazırlanan taslak, 12 Mart sabahı Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları toplantısında içeriği

¹¹ T. Çavdar, *a.g.e.*, s.205.

¹² Türkiye Büyük Millet Meclisi Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu, *12 Mart Muhtırası Raporu*, Ankara 21 Kasım 2012, s.60.

¹³ M. Batur, *a.g.e.*, s.294.

değiştirilerek muhtıra halini almıştır. Son şeklini alan muhtırayı Genel Kurmay Başkanı Tağmaç uzun süre imzalamak istememiştir. Daha sonra 12.05'te imzaladığı metini, TRT'nin 13.00 haber bülteninde okunmak üzere radyoya göndermiştir.¹⁴

12 Mart 1971 günü saat Türk Silahlı Kuvvetleri adına Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ile Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu'nun imzalarıyla radyonun 13.00 haber bülteninde okunan muhtıra şöyledir :

1.Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa'nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2.Türk Milleti'nin ve sinesinde çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin, partiler üstü bir anlayışla Meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa'nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunları'ni uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümet'in demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3.Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır.

Bilgilerinize.¹⁵

Muhtıranın maddelerine bakıldığında muhtırada imzası bulunan generaller, ülkedeki anarşi, ekonomik ve sosyal huzursuzluklardan parlamentoyu ve hükümeti sorumlu tutarken yine sorunların çözümünü aynı parlamentonun içinde arayarak büyük bir çelişkiye imza atmışlardı.¹⁶

12 Mart 1971 günü yayınlanan belge bir muhtıra özelliğini taşımasının yanı sıra o dönemde yeniden güçlendiği düşünülen aşırı sol ideolojiye de indirilmiş bir darbe niteliği taşımaktaydı. 12 Mart Muhtırası'yla, askeri otorite, meclisi ve cumhurbaşkanı

¹⁴ M. Batur, a.g.e, s.296.

¹⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 12.03.1971, Dönem:3, Cilt:12, Toplantı:2, Birleşim:70, Oturum:1, s.236.

¹⁶ Sina Akşin, Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980), Cilt:4, Cem Yayınevi, İstanbul 1997, s.262.

saf dışı bırakmayarak, doğrudan olmasa bile sivil idareye müdahale etmişti. Ordu, ülkede asayiş sağlayamadığı gerekçesiyle Demirel Hükümeti'ni istifaya zorlamıştır. Bu süreçte, Başbakan Süleyman Demirel, muhtıraya direnmesi sonucunda meclisin kapatılarak doğrudan bir el koymanın gerçekleştirilmesini ve bunun sorumluluğunun kendisine mal edilmesini istemediğinden görevinden istifa etmiştir.¹⁷ Ve muhtıranın içeriğine yönelik dikkat çekecek bir söylemde bulunmamıştır.¹⁸

Demirel'in istifası, Cumhurbaşkanı Sunay tarafından hemen kabul edilmiş, yeni hükümet kuruluncaya kadar mevcut hükümetin göreve devam etmesini isteyerek ilgili tezkereyi Meclise göndermiştir.¹⁹

Özellikle bu hassas dönemde Süleyman Demirel, sert bir tepki göstermek yerine istifa ederek, yaşananlar karşısında partisine sabırlı olmalarını ve olayların gidişatının değişmesini beklemelerini tavsiye ederek çok temkinli davranmıştır.²⁰ Ana muhalefet partisi Genel Başkanı İsmet İnönü'nün ise muhtıraya tepkisi sert olmuştur. Bu tepkisini Meclis ve Senato gruplarının ortak toplantısında şu şekilde ifade etmiştir:

"...Ordu komutanları bir hükümetin değişmesini ve yeni kurulacak hükümetlerin kısa vadeli ve uzun vadeli ne gibi işler yapmaları lazım geldiğini düşünür, takdir eder ve yapılması lazım zaruri bir tedbir olarak teklif ve ısrar ederse, artık parlamento hayatının işlediği tasavvur olunamaz.Parlamento, Anayasa düzenidir. Kendi denetlenmesi, hükümetin düşürülmesi, kurulması usullerinin tayin olduğu yerdir... Biz demokratik rejime inanıyoruz... Reformlar yapmak niyetiyle Meclise geldik. Fakat başka niyetle gelenler var. Onlar çoğunlukta...Bu durum nasıl bir hükümet teşekkül edecek de bu reformları yapacak ? Meclisin hükümeti tutması için, komutanlar her gün yeni bir müdahalede bulunacaklar demektir bu..."²¹

Muhtıraya karşı çıkan İsmet İnönü aslında silahlı kuvvetlerin bir çıkmaza girerek hükümete yönelik bir müdahale de bulunduğunu ancak yönetimi devralmak istemediğini vurgulamıştır. Bundan sonraki süreçte Mecliste anti-reformist partilerin hakim olacağını, partilerüstü kurulacak hükümetin reformları gerçekleştirmekte zorlanacağını savunmuştur. Buna karşın, yeni hükümetin CHP'den istifa ettirilecek olan

¹⁷ Cüneyt Arcayürek, *Çankaya'ya Giden Yol(1971-1973)*, Bilgi Yayınevi ,2. Baskı ,İstanbul 1985, s.56, 61-62.

¹⁸ T. Çavdar, *a.g.e.*, s.206.

¹⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, 15.3.1971, D:3, B:71, O:1, s.249.

²⁰ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980)*, Hil Yay., İstanbul 1994, s.337.

²¹ *Milliyet*, 16 Mart 1971, s.9.

Nihat Erim tarafından kurulacağını açıklanmasından sonra İsmet İnönü, yeni hükümeti destekleme kararı alarak büyük bir çelişki yaşamıştır.

TSK komutanlarının, 12 Mart 1971 tarihinde yönetime müdahale etmesi ve Başbakan Demirel'i istifaya zorlaması ile başlayan süreç sadece Demirel yönetimine karşı alınan bir önlem olarak kalmamıştır. Bu süreç, o dönemde etkili olan anarşi ve kargaşa ortamına son verilmesi sağlayacak, 1961 Anayasası'ndaki reformların uygulanmasında yaşanan aksaklıkları giderecek yeni bir anlayışı yerleştirmeye çalışmıştır.²² Yerleştirilmeye çalışılan bu anlayış ile başbakanın tarafsız olduğu ve üyelerinin genellikle teknokratlardan oluştuğu "partilerüstü" bir hükümetin kurulması sağlanarak ülkedeki asayişin yeniden temin edilmesi hedeflenmiştir.

3.ARA REJİM: PARTİLERÜSTÜ TEKNOKRAT HÜKÜMET ANLAYIŞI

Teknokrasi, tüm karar verme süreçlerinin, belli konularda uzmanlaşmış kişilerin elinde bulunduğu yönetim anlayışıdır. Sosyal ve ekonomik programların uygulanmasında, daha çok uzman ve teknisyenlere ekonomik hayatın denetimini bırakmayı uygun gören bir sistemdir. Teknokrasi'nin ilk örnekleri, dünyada 1929 yılında başlayan "Büyük Bunalım" sonrasında Amerikalılar tarafından sistemleştirilerek uygulama alanı bulmuştur.²³

Modern toplumlarda yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler, ekonomik ve sosyal yapıyı çok karmaşık duruma getirdiği için bu sorunların çözümünde yüksek eğitim görmüş teknik insanların yönetime getirilmesi ve bunlara yetki ve sorumluluk verilmesi teknokrasi'nin en önemli özelliklerinden birisi olmuştur.

Teknokrat hükümetlerde, halkın seçtiği milletvekilleri değil de halkın seçemediği kişilerin ülkeyi yönetmesi, demokrasinin en büyük özelliğini ortadan kaldırmıştır. Teknokrat hükümet şekli partilerüstü olma özelliği gösterir. Bütün bakanları meclis dışından ve profesyonel insanlardan oluşur. Her bakanlığa o konunun en bilgili ve en uzman kişisi getirilir ve sorunların çözümü hedeflenir. Genellikle mali ve ekonomik sorunların çözümünde başarılı olan teknokrat hükümetler, sosyal sorunların çözümünde genellikle başarısızlığa uğramışlardır. Bunun sebebi olarak bazı

²² F. Ahmad, *a.g.e*, s.336.

²³ "Teknokrasi", *Ana Britannica Ansiklopedisi*, Cilt : 19, Ana Yayıncılık, İstanbul 2004, s.527.

sosyal gerçekleri göz ardı etmeleri ve halkın isteklerini dikkate almamaları gösterilebilir.

Günümüzde Yunanistan, İtalya, İspanya ve KKTC meclislerinde uygulama alanı bulan teknokrat hükümetleri Türkiye’de ise 12 Mart Muhtırası sonrasında görülmektedir. Ve neredeyse Türkiye’de her askeri darbeden sonra ara rejim olarak teknokrat hükümetler kurulmuştur.

Ülkemizde, 12 Mart Muhtırası ile parlamento feshedilmemiş ve siyasi partiler kapatılmamıştır. Ve anayasa yürürlükte kalmıştır. Ancak, Demirel Hükümeti istifa ettiği için bazı koşullar değişmişti. Bu değişikliklerden biri de ordunun isteklerini yerine getirmek üzere kurulan teknokrat ya da partilerüstü hükümetler olmuştur. Bu ara rejim döneminde kurulacak olan Nihat Erim, Ferit Melen ve Naim Talu hükümetleri bu özelliği taşımıştır.²⁴

Ülkemizde kriz dönemlerinde ortaya çıkan teknokrat hükümetler, demokratik olmadığı ve halkın isteklerini göz ardı ettiği için çok fazla eleştirilmiştir. Olumsuz özelliklerinden dolayı bu hükümetler çok uzun süre iktidarda kalan ve iz bırakan hükümetler olamamışlardır. Daha çok yapay hükümetler olarak görülen bu hükümete çoğu kez büyük beklentiler yüklenmemiştir. Bu düşünce ile hareket eden partilerüstü hükümetlerde daha sonra yerlerini seçimle iş başına gelen hükümete bırakacaklarını bildiklerinden görev yaptıkları sürede büyük sorumlulukların altına girmekten çekinmişlerdir.

4. PARTİLERÜSTÜ İLK HÜKÜMET : NİHAT ERİM HÜKÜMETLERİ

12 Mart Muhtırası'ndan sonra partilerüstü hükümetlerle yürütülen ara rejim Nihat Erim Hükümeti ile başlamıştır. Süleyman Demirel'in istifasından sonra Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, mevcut partilerin üzerinde anlaşacağı ve muhtırada da sözü edilen partilerüstü hükümeti kurma görevini üstlenecek bir Başbakan adayı arayışına girmiştir.

Daha önce reformların uygulanmasında bazı ihmallerin yaşandığını düşünen Cumhurbaşkanı Sunay, bu sürecin partilerüstü bir yönetimle aşılabileceğini inanmaktaydı; bu doğrultuda, vatandaşlardan, siyasi partilerden, parlamentodan,

²⁴ Serap Yazıcı, *Türkiye’de Askeri Müdahalenin Anayasal Etkileri*, Yetkin Yay., Ankara 1997, s.112.

anayasal kuruluşlardan, parlamento dışı muhalefetten, gençlikten, işçilerden bu meselelerin çözümü yolunda çalışacak olan yeni hükümete destek olmalarını istemiştir. Cumhurbaşkanı Sunay'ın bundan sonraki çalışmaları, çeşitli siyasi partilerden gelen talepler ışığında kurulacak yeni hükümetin doğasına ilişkin esasları belirlemek olmuştur. Bu amaç doğrultusunda, 14 Mart'ta köşkte bazı siyasi parti liderleri ile görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerde memleketin durumu hakkında parti liderleri ile fikir alışverişinde bulunarak ve kurulacak yeni hükümetin desteklenmesi sağlamak için yardımda bulunmalarını istemiştir.

Yapılan görüşmelerde DP, TBMM üyesi birisinin başkanlığında hükümetin kurulmasını; MHP, meclisteki milletvekili sayılarına bakılmaksızın milliyetçi bir hükümet kurulmasını; YTP, bütün partilerin katılımıyla oluşturulan bir koalisyon hükümetinin kurulmasını aksi takdirde AP-CHP koalisyonuna gidilmesini; TİP, bir an önce erken seçime gidilmesi gerektiğini; CHP ise acilen bir hükümet kurulması yönünde fikir beyan etmişlerdi. Süleyman Demirel, önceleri kurulacak "partilerüstü" hükümetin dışında kalacağını belirtmiş ancak daha sonra Sunay ile yaptığı görüşmede hükümette yer alabileceklerini söylemiştir. Cumhurbaşkanı Sunay'ın , parti liderleriyle yaptığı görüşmelerden sonra yeni hükümeti kuracak kişinin parlamento içinden ve tarafsız biri olarak belirlediğini söyleyecekti. Sunay'ın belirlediği bu kişi, daha sonra CHP Milletvekili Nihat Erim olarak açıklanmıştır.²⁵

19 Mart 1971'de Başbakanlık görevi tebliğ edilen Nihat Erim, 26 Mart'ta kabinesini açıklayarak I. Erim Hükümeti'ni ilan etmişti. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay da kabine listesini meclise göndererek hükümetin kurulduğunu resmen duyurmuştur.²⁶ Kurduğu kabinede, AP'den 6, CHP'den 4, Meclis dışından 11, MBK'den 1, Bağımsızlardan ise 4 milletvekili bulunmuştur.²⁷ Başbakan yardımcılıklarına Sadı Koçaş ve Atilla Karaosmanoğlu getirilmiştir. O dönemde Nihat Erim'in, eski bir CHP'li olması nedeni ile kamuoyunda yeni kurulacak hükümette CHP'li üyelerin çoğunlukta olacağına dair bir düşünce ağır basmıştır. Ancak kurulan hükümetin üyelerinin büyük çoğunluğu parti dışı isimlerden seçilmiştir. Bu nedenle de bu hükümete "teknokratlar hükümeti" adı verilmiştir. 7 Nisan 1971 tarihinde I. Erim Hükümeti için yapılan güven

²⁵ Ali Haydar Soysüren, *12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006., s.127-129.

²⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, 26.03.1971, Dönem:3, C:12, Toplantı:2, B:78, O:1, s.382.

²⁷ Ertuğrul Alatlı, *Müdahale*, Alfa Yayınları, İstanbul 2002 s.23.

oylamasında oylamaya katılan 370 üyeden 321 kabul, 46 ret, 3 çekimser [çekimser] oy çıkmış I. Erim Hükümeti güvenoyu alarak görevine başlamıştır.²⁸

Göreve yeni gelen Erim Hükümeti'nin ilk işi ordunun da desteğiyle gerekli olan reformları yapmak olmuştur. Ancak 12 Mart'tan sonra huzursuzluklar son bulmamıştır. Ülkede adam kaçırmaların ve güvenlik güçleriyle yapılan çatışmaların devam etmesi Erim Hükümeti'nin öncelikli hedefinin değişmesine yol açmıştır.²⁹

Nihat Erim'in kurduğu hükümet, öncelikle olarak daha önce yapılamayan reformları yapmak için iş başına getirilmiştir ancak bu reformlar huzuru bozan faaliyetlerin tekrar ortaya çıkması üzerine gerçekleştirilememiştir. Bu olumsuzlukların dışında Erim Hükümeti'ni zorlayan bir başka sorunda, bir koalisyon hükümeti olan hükümetin içerisinde yer alan üyelerin, aynı ideoloji etrafında birleşmemesi olmuştur.

Hükümetin gündeminin, reformlardan ziyade asayişî sağlayama yönelmesi, ülkenin içinde bulunduğu sosyal, siyasi ve ekonomik bunalımlar, komünizm odaklı eylemlerin dinmemesi ve reformların yapılamaması gibi nedenlerle hükümetin reformcu kanadı diye bilinen 11 bakanın 3 Aralık 1971 günü istifası Erim'in de³⁰ istifa etmesine yol açmıştı. Bu istifaların nedenini reformcu kanadı temsilen Çalışma Bakanı Atilla Sav daha sonra, şu gerekçelerle açıklamıştır:

*"Yurdumuzun muhtaç olduğu kalkınma hamlesini ve reformları Atatürkçü bir görüşle gerçekleştirmek amacıyla kurulan hükümette görev aldık. Bu amaçları gerçekleştirme olanağı kalmadığı inancı ile görevimizden çekildiğimizi belirten gerekçeli istifamızı Başbakana sunduk."*³¹

Nihat Erim, 11 bakanın istifasından sonra kendisinin istifasını Cumhurbaşkanı Sunay'a sunmuştur ancak Sunay, bu dönemde yaşananları da göz önünde bulundurarak hükümet kurma görevini yeniden Nihat Erim'e vermiştir. 11 Aralık 1971 tarihinde kurulan II. Erim Hükümeti, 13 Aralık 1971 tarihinde Cumhurbaşkanı Sunay tarafından onaylanmıştır. Yeni Erim Hükümeti, 301 kabul, 45, ret, 3 çekimser oy olarak 22 Aralık 1971 günü yeniden göreve başlamıştır.³²

²⁸TBMM Tutanak Dergisi, 07.04.1971,Dönem:3, C:12, Toplantı:2, B:82, , O:1, s.463.

²⁹ Serdar Köse, *Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2010, s.147.

³⁰ Nurşen Mazıcı, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri*, Gür Yayınları, İstanbul 1989, s.140.

³¹ T. Çavdar, *a.g.e.*, s.221.

³² Ferit Tolga Ayan, *XIV. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1969-1973)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.83-84.

Ancak II. Erim Hükümeti döneminde de asayiş sorunları aynen devam etmiştir. Ülkede terör olayları devam etmiş ve bu nedenle sıkıyönetimler sürekli uzatılmıştır. Bunun üzerine formül arayışına giren Erim, en azından ülkeyi 1973 yılındaki genel seçimlere kadar kararnamelerle yönetme yetkisinin hükümete verilmesini ve özel olarak çalışacak olan Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulmasını istemiştir. Erim'in bu kararı, Cumhurbaşkanı Sunay tarafından da destek görmüştür fakat bu talep, TBMM'nin üstünde bir güç oluşturacağı ve TBMM'nin denetleme mekanizmalarını ortadan kaldıracığı düşünüldüğünden siyasi partiler tarafından reddedilmiştir. Tüm bu isteklerin reddedilmesi ve 10 Nisan 1972 günü Erim Hükümeti hakkında gensoru önergesi verilmesi, Nihat Erim'in, 16 Nisan 1972 günü Cumhurbaşkanı Sunay'a ikinci kez istifasını sunmasına neden olmuştur.³³ Erim, II. Hükümeti'nin görev süresini: "*Aşırı yorgunluktan istifa ediyorum. Şimdiki fiziki ve moral halimle çok yorgun olduğum için hükümet sorumluluğunun gereklerini bir gün daha bile üzerimde taşımak, devlet menfaatlerine uygun olmaz.*"³⁴ diyerek sonlandırmak istemiştir.

Sonuç olarak, 12 Mart Muhtırası'ndan sonra Nihat Erim tarafından kurulan iki partilerüstü hükümette uzun süreli olma başarısı gösterememiştir. Nihat Erim, 1 yıl 10 gün sürdürdüğü başbakanlık görevinden beklenmedik bir şekilde ayrılarak, aslında bu yeni hükümet anlayışı ile ülkenin yönetilmesinin hiç kolay olmayacağını göstermiştir.

³³ F. T. Ayan, *a.g.t.*, s.85.

³⁴ İsmail Cem, *Tarih Açısından 12 Mart*, Cem Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul 1993, s.457.

1. BÖLÜM

FERİT MELEN DÖNEMİ

Erim Hükümetleri'nde Milli Savunma Bakanı olarak görev alan Ferit Melen daha sonra Nihat Erim'den boşalan başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Bu bölümde Melen'i bu göreve getiren süreç açıklandıktan sonra Türk demokrasi tarihinin 35. hükümeti olan Melen Hükümeti'nin iç ve dış politikada yaşadığı önemli olaylar açıklanmıştır.

1.1 FERİT MELEN'İ BAŞBAKANLIĞA TAŞIYAN SÜREÇ

Cumhurbaşkanı Sunay'ın, II. Erim Hükümeti'nin istifasından sonra ortaya çıkan hükümet bürhanının ortadan kaldırılması için siyasi parti liderleri ile başladığı görüşmeler sonucunda, en güçlü başbakan adayı olarak kontenjan senatörü olan Suat Hayri Ürgüplü çıkmıştır.³⁵

29 Nisan 1972 tarihinde Suat Hayri Ürgüplü'ye yeni hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı tarafından resmen verildikten sonra bu göreve getirilen Ürgüplü, yeni hükümeti kurma görevini kabul etme nedenin şu şekilde ilan açıklamıştır:

"Sayın Cumhurbaşkanı, bugün beni buyurdular ve yaptıkları temas neticesinde yeni hükümetin kurulması ve mevcut olan buhrana son verilmesi için benim çalışmamı tensip ettiler, bu vazife teklifi üzerine, Başbakanlık teklifi üzerine icabeden temasları yapıyorum. Bu temaslara başlayacağım... Bu temaslarda esas istikamet şu olacak :Tamamiyle Atatürkçü bir hükümet kurulması benim eskiden beri takip ettiğim bir idealdir..."³⁶

Ürgüplü'nün yeni hükümeti kurmak ile görevlendirilmesi dönemin siyasi partileri tarafından olumlu karşılanmıştır. Çünkü, Ürgüplü'nün kuracağı yeni hükümet çoğunlukla bir seçim hükümeti olarak görülmüştür. O dönemde Cumhuriyet gazetesinin köşe yazarlarından Kemal Aydar, Ürgüplü'nün kuracağı hükümetin özelliklerini şu şekilde açıklamıştır:

"1965 koalisyon dönemini bir seçime ulaştırma görevini Başbakan olarak yürüten Suat Hayri Ürgüplü, Türkiye politikasının yine nazik bir döneminde aynı göreve davet edilmiştir. Düenden beri hükümet kurma çalışmalarına başlayan Başbakan Ürgüplü'nün yakın geçmişteki hizmetleri ve kişiliği gözönüne alınacak olursa, yeni

³⁵ Cumhuriyet, 28 Nisan 1972, s.1.

³⁶ Cumhuriyet, 30 Nisan 1972, s.1.

hükümetin başlıca niteliğinin bir "seçim kabinesi" olacağı ortaya çıkmaktadır. Aslında yeni başbakan, görevi aldığı ilk dakikalarda verdiği ilk demeçte de hükümetin başlıca görevinin ülkeyi seçime götürmek olduğu söylemiştir...³⁷

1 Mayıs 1972 tarihinden itibaren Ürgüplü, meclisteki parti lideri ile görüşerek yeni kurulacak olan hükümetin prensiplerini belirlemeye çalışmıştır. Yeni bir hükümet programı hazırlamayı hedefleyen Ürgüplü, CHP lideri İnönü, DP lideri Ferruh Bozbeyli ve MGP lideri Turhan Fevzioğlu ile yaptığı görüşmelerden olumlu sonuçlar almıştır. Ancak ilk temaslarını, 2 Mayıs günü tamamlayan yeni Başbakan, hükümeti kurma noktasında bazı engellerle karşılaşmıştır. Bunlarda biri, AP lideri Demirel'in yeni kurulacak hükümete Demokratik Parti'nin üye vermesine karşı çıkması olmuştur. Dört siyasi partiyi bir araya getirmenin güç olduğunun bilincinde olan Ürgüplü buna rağmen son dakikaya kadar ümitle çalışarak yeni hükümeti kurma çalışmalarından ödün vermemiştir.³⁸

O dönemde farklı özelliklere, tüzüklere ve programlara sahip dört siyasi partiyi bir araya getirmek gerçekten çok güçlü. Bu partiler içerisinde en büyük gücü, DP ve MBG'nin hükümete girmesi ve istediği zaman verdiği bakanları geri çekebilmesi konularında bazı şartlar ileri süren AP çıkarmaktaydı. Bunun dışında ülkede yaşanan diğer olumsuz gelişmeler hükümet kurma çalışmalarını sekteye uğratmıştır. Bu gelişmelerden biri de daha önce cezaları onaylanmış olan Deniz Geçmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idam cezalarının infaz edilmesi olmuştur.³⁹

Yeni hükümeti kurmak için bir çıkış yolu bulmaya çalışan Kontenjan Senatörü Ürgüplü, daha önce görüştüğü TBMM'de grubu bulunan siyasi genel başkanlarına ile kontenjan ve MBG başkanlarına bir mektup göndererek hükümeti kurma noktasında yardım istemiştir. Ürgüplü mektupta, yeni hükümetin kurulması ile ilgili çalışmalarında karşılaştığı güçlüklerden söz ederek parti liderlerinden azami oranda anlayış beklediğini ifade etmiştir.⁴⁰ Yeni kurulacak hükümetin, hiç bir şahıs, kuvvet ve partinin etiketini taşımaması, bünyesinde eskiden görev olanlar da olsa, bu özelliklerin korunması konusunda ısrarcı olan Ürgüplü, parti liderlerine gönderdiği bu mektuba verilecek olan cevaba göre kabine kurma çalışmalarını tamamlayacağını açıklamıştır.⁴¹

³⁷ *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1972, "Görünüş Köşesi", s.1.

³⁸ *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1972, s.1.

³⁹ *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1972, s.1.

⁴⁰ *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1972, s.1.

⁴¹ *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1972, s.1.

Ürgüplü'nün gönderdiği mektuba cevap olarak AP, CHP, DP ve MGP 'nin şartlarını açıkladıkları 12 Mayıs 1972 tarihi, yeni hükümetinin de yavaş yavaş şekillendiği tarih olmuştur. Dört siyasi partinin hükümete katılma kararından sonra yeni kabineyi 14 Mayıs günü ilan eden Ürgüplü, aynı gün kabine listesini Cumhurbaşkanı'na sunmuştur. Ancak bu gelişmeden sonra Cumhuriyet tarihinde bir ilk yaşanacak ve Cumhurbaşkanı Sunay kendisine sunulan Bakanlar Kurulu'nu onaylamayacaktır.⁴²

Cumhurbaşkanı Sunay'ın, başta olumlu karşıladığı kabineyi daha sonra onaylamamasının sebebi olarak, yeni kabine listesinin 12 Mart Muhtırası ile bağdaşık nitelikte bulmaması gösterilse de aslında bu duruma o dönemde kendisine asker kesimden gelen baskıların neden olduğu söylenebilir. Kulislerde ise bu duruma gerekçe olarak Ürgüplü'nün listesinde sakıncalı isimlerin bulunması ve Sunay'ın tüm uyarılarına rağmen bu isimlerin Köşk'e çıkarılmaya çalışılması gösterilmiştir. Halbuki, Ürgüplü'nün kabinesinde kendisinden önceki kurulan kabinelerin aksine meclisteki bütün önemli partilerden oluşan (AP, DP, CHP, MGP) bir koalisyon listesi vardı.⁴³ Özellikle AP lideri Demirel'in ve bazı komutanların ülkeyi genel seçime götürecektir bir kabinede CHP ve DP'nin çok fazla temsil edilmesine karşı olduklarını söylemeleri üzerine Ürgüplü, AP'ye 9, CHP'ye 5, DP'ye 3 ve MGP'ne 2 bakanlık vermişti.⁴⁴

Cumhurbaşkanı Sunay'ın kendisine sunulan yeni kabine listesini onaylamaması ve Kontenjan Senatörü Ürgüplü'nün görevden alınması parti liderleri tarafından sürpriz olarak nitelendirilmiştir. Kurduğu kabinenin reddedilmesine bazı sivri isimlerin neden olduğuna dair kendisine yöneltilen soruya ise Ürgüplü, "*Listemde hiç bir arkadaşım isminin sivri olduğunu sanmıyorum, hepsi parlamentodaki çalışmaları ve tecrübeleriyle tanınmış kimselerdir*" cevabını vererek tepki göstermiştir.⁴⁵

Ürgüplü'nün yeni hükümeti kurma başarısızlığından sonra Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 15 Mayıs günü yeniden siyasi partilere temaslara başlamış ve yeni bir Başbakan adayı belirlemeye çalışmıştır.

⁴² T. Çavdar, *a.g.e.*, s.222.

⁴³ F. Ahmad, *a.g.e.*, s.354.

⁴⁴ *Milliyet*, 14 Mayıs 1972, s.1.

⁴⁵ *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1972, s.1.

1.2. MELEN HÜKÜMETİNİN KURULMASI ve HÜKÜMET PROGRAMI

1972 yılının Mayıs ayı, Türkiye'de önemli siyasi gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. CHP'de yapılan 21. Olağan Kurultay sonrasında Bülent Ecevit, İsmet İnönü'ye karşı büyük bir zafer kazanmış, İnönü bu gelişmeden sonra CHP genel başkanlığından istifa etmiş ve CHP'de Ecevit liderliğinde yeni bir dönem başlamıştır. Aynı günlerde Deniz Gezmiş ve arkadaşları hakkında verilen idam cezası infaz edilmiş, yeni bir hükümet kurma çalışmaları başarısızlığa uğramıştır.

Ürgüplü'nün yeni hükümeti kurma başarısızlığından sonra Cumhurbaşkanı Sunay, yeni hükümetin kurulması sürecini hızlandırmış ve 16 Mayıs 1972 tarihinde hükümeti kurma görevini görevi Başbakan vekili Ferit Melen'e verdiğini açıklamıştır. Erim Hükümetleri'nde Milli Savunma Bakanı olarak görev alan Melen, daha önce Erim'in istifasından sonra onun isteği üzerine Başbakan vekili olarak tayin edilmiştir.

Ferit Melen, ⁴⁶ MGP'den Van Senatörü olarak mecliste görev almış, Erim'den sonra Başbakan vekilliğini yürütmüştür. 1906 yılında Van'da doğan Ferit Melen orta tahsilini Van'da , liseyi Bursa'da okumuş, 1931 yılında Siyasal Bilgiler Okulu'ndan mezun olmuştur. İlk memuriyetini Bursa Vilayet Maiyet memurluğunda yapmıştı. Bursa ilçelerinde kaymakamlık yaptıktan sonra 1933'de Maliye Bakanlığı teftiş heyetine girmiş, bu arada Fransa Maliye Bakanlığı'nda bir yıl staj yapmıştır. 1943 yılına kadar Maliye Müfettişliğinde kalmış aynı yıl Vasıtalı Vergiler Genel Müdürlüğüne, 1944'de Gelirler Genel Müdürlüğü görevine getirilmiş ve bu görevi 1950 yılına kadar sürdürmüştür. 1950 yılında CHP'den Van milletvekili seçilen Melen, 1967 yılında CHP'de beliren fikir ayrılıklarından dolayı Prof. Dr. Feyzioğlu ve 48 arkadaşı ile CHP'den ayrılmış ve Güven partisinin kurulmasında etkili olmuştur.

Melen'in yeni hükümeti kurma görevini üstlendikten sonra yaptığı açıklamada dikkat çeken en önemli ifadelerinden biri de kuracağı hükümetin partilerüstü bir

⁴⁶ Cumhuriyet , "Melen Kimdir?", 16 Mayıs 1972, s.7.

-Ferit Melen, Başbakanlık görevinden sonra IV. Demirel Hükümeti döneminde, 31 Mart 1975'de tekrar Milli Savunma Bakanlığı görevine getirilmiştir. 12 Temmuz 1980'de Cumhurbaşkanı tarafından, Cumhuriyet Senatosu Üyelğine seçilen Melen'in bu görevi 12 Eylül 1980'de sona ermiştir. 1983 Genel Seçimlerinde bir kez daha Van Milletvekili seçilmiştir .3 Eylül 1988'de Ankara'da vefat eden Melen, Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. Ayrıca, 23. dönem İstanbul milletvekili Mithat Melen'in babasıdır.

hükümet olacağı, anarşiyi önleyen tedbirlerin tamamlanacağı ve reformların yapılacağı ifadesi olmuştur.⁴⁷

Yeni kabinenin oluşturulması konusunda Ferit Melen önce Senato ve Meclis başkanları ile görüşmüş daha sonra parti liderleri ile temasa geçmiştir. Melen'in bu çalışmaları sonucunda ortaya çıkan genel kanı, yeni kurulacak partilerüstü kabinede halen görevde bulunan arkadaşlarının büyük çoğunluğunu Melen'i tarafından korunacağı yönünde olmuştur.

Kabinenin kurulması aşamasında meclisteki tüm partilerin desteğini isteyen Melen yaptığı ilk temaslarda, CHP, AP, ve MGP gruplarından olumlu sonuçlar elde ederken DP grubunun yeni hükümete üye verme konusunda net bir tavrı olmadığı görülmektedir. Bu nedenle ilk temaslardan memnun olması karşın Melen yine de *"ümidimi kestiğim anda bırakırım"*⁴⁸ diyerek temkinli davranmıştır.

Siyasi partilerin kendi içerisinde yaptığı değerlendirmelerin sonuçlarını Melen'e bildirmesinden sonra AP, MGP ve CHP yeni hükümete üye vereceğini ilan etmiştir. Yeni hükümete verilen desteğin karşılığında özellikle CHP grubu, reformların gerçekleştirilmesi ve seçimlerin zamanında yapılması şartını koşarken, AP grubunun, herhangi bir şartı olmamıştır. Hükümete destek verilmesi konusunda görüş bildiren Melen'e DP'nin cevabı ise "hayır" olmuştur.⁴⁹ DP'nin parti divanı, yeni hükümete bakan vermeme kararını, daha önce ret edilen Ürgüplü'nün kabine listesine gönderme yaparak açıklamıştır. DP'ye göre Melen'in kuracağı kabine de Anayasa'nın yapısına ve ruhuna uymamaktaydı. Özellikle anayasanın 4. maddesinde ifade edilen "egemenliğin kullanılması, hiç bir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiç bir kimse veya organ, kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz." esasına aykırı bir anlayış benimsendiği için yeni kurulacak hükümete üye verilmeyeceği ve muhalefetin gereklerinin yapılacağı vurgulanmıştır.⁵⁰

AP, CHP ve MGP 'nin yeni hükümete üye verme kararları kesinleştikten sonra yeni kabinede bu üç partinin bakan sayılarını arttırarak kabinenin oluşturulacağı fikri güçlenmiştir. AP'den 8, CHP'den, MGP 2, dışarıdan 9 ve kontenjan senatörü 1 üye

⁴⁷ Cumhuriyet, 16 Mayıs 1972, s.1.

⁴⁸ Cumhuriyet, 17-18 Mayıs 1972, s.1.

⁴⁹ Cumhuriyet, "CHP -EVET-, DP ise -Hayır- dedi" , 20 Mayıs 1972 , s.1.

⁵⁰ Cumhuriyet, 21 Mayıs 1972, s.9.

olarak belirlenen yeni hükümet listesi 22 Mayıs günü Melen tarafından ilan edilmişti. Yeni kabine şu isimlerden oluşmuştur:⁵¹

Melen Hükümeti Bakanlar Kurulu 22.05.1972-15.04.1973)

Başbakan: Ferit MELEN (C. S. Üyesi, Van, MGP)

Devlet Bakanı: Doğan KİTAPLI (Samsun, AP)

Devlet Bakanı: İsmail Hakkı ARAR (İstanbul, CHP)

Devlet Bakanı: Zeyyat BAYKARA (TBMM dışından)

Devlet Bakanı: İlhan ÖZTRAK (TBMM dışından)

Adalet Bakanı: Hasan Fehmi ALPASLAN (C. S. Üyesi, Artvin, MGP)

Milli Savunma Bakanı: Mehmet İZMEN (C. S. Kontenjan Üyesi)

İçişleri Bakanı: Ferit KUBAT (TBMM dışından)

Dışişleri Bakanı: Ümit Haluk BAYÜLKEN (TBMM dışından)

Maliye Bakanı: Ziya MÜEZZİNOĞLU (TBMM dışından, sonra Senatör)

Milli Eğitim Bakanı: Ahmet Sabahattin ÖZBEK (TBMM dışından)

Bayındırlık Bakanı: Mukadder ÖZTEKİN (C. S. Üyesi, Adana, CHP)

Ticaret Bakanı: Mehmet Naim TALU (C. S. Kontenjan Üyesi)

Sanayi ve Teknoloji Bakanı: Ali Mesut EREZ (Kütahya, AP)

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı : Kemal DEMİR (Bolu, CHP)

Gümrük ve Tekel Bakanı : Haydar ÖZALP (Niğde, AP)

Tarım Bakanı : İlyas KARAÖZ (C. S. Üyesi, Muğla, AP)

Ulaştırma Bakanı : Rıfkı DANIŞMAN (Erzurum, AP)

Çalışma Bakanı : Ali Rıza UZUNER (Trabzon, CHP)

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı : Mehmet Nuri KODAMANOĞLU (Niğde, CHP)

Turizm ve Tanıtma Bakanı : Erol Yılmaz AKÇAL (Rize, AP)

⁵¹ Cumhuriyet, "Yeni Kabine" 23 Mayıs 1972, s.1.

İmar ve İskan Bakanı :Hayrettin Turgut TOKER (Ankara, AP)

Köyİşleri Bakanı : Necmi SÖNMEZ (TBMM dışından)

Orman Bakanı : Selahattin İNAL (TBMM dışından)

Gençlik ve Spor Bakanı: Ali Adnan KARAKÜÇÜK (C. S. Üyesi, Maraş, AP)

Yeni kurulan Ferit Melen kabinesinde, II. Erim Hükümeti'nde bulunan 16 bakan (Melen hariç) yeniden görev almıştır. Erim hükümetinden farklı olarak Melen, yeni kabinede yer alacak olan dışarıdan bakan sayısını 12'den 9'a indirmiştir. Hükümet listesi incelendiğinde dikkat çeken bir başka özellik de 12 Mart Muhtırası'ndan bu yana kurulan üç hükümette yer alan 7 bakanın isimlerinin değişmemesiydi. Bu isimler, Başbakan Melen, Devlet bakanları Kitaplı ve Arar, Gümrük ve Tekel Bakanı Özalp, Turizm ve Tanıtma Bakanı Akçal, Orman Bakanı İnal ve I.Erim hükümetinde sadece bir gün başbakan yardımcılığı yaptıktan sonra her üç hükümette Sanayi ve Teknoloji Bakanı olarak görev alan Erez olarak sıralandırılabilir. Yine incelendiğinde Cumhurbaşkanı Sunay tarafından onaylanmayan Ürgüplü'nün kabine listesi ile Melen'in yeni kabinesi arasında bir çok ortak bakanın bulunduğu söylenebilir.*

Melen Hükümeti'nin dikkat çeken diğer özellikleri, daha önce AP tarafından itiraz edilen DP üyelerine yer verilmemesi,⁵² Başbakan Melen'e bu göreve gelmesi için partisinden istifa etmesi konusunda şart koşulmaması,** kendinden önceki hükümetlerde Savunma Bakanı olarak bulunan Melen'in komutanlar tarafından da kabul gören bir isim olması şeklinde açıklanabilir.Yine kabineyi oluşturan bakanlardan 6'sının maliye kökenli olması aslında hükümet programında mali konulara daha fazla ağırlık verileceğini göstergesi olmuştur.

Yeni kabinenin açıklamasından sonra Başbakan Melen'in verdiği ilk demeç, hükümet programının da çerçevesini de çizmiştir. Melen demecinde, hükümetin her türlü bölücü ve aşırı faaliyetlere, anarşiye karşı etkili şekilde mücadeleyi başlıca görevleri arasında kabul edeceğini, Türk devletini içten ve dıştan gelen her türlü tehlikeye karşı korumak ve demokratik rejimi güçlendirmek için her türlü tedbirin

* Devlet Bakanı Öztrak , Turizm ve Tanıtma Bakanı Akçal, Milli Savunma Bakanı İzmen Dışişleri Bakanı Bayülken, Maliye Bakanı Müezzinoğlu, Gümrük ve Tekel Bakanı Özalp, Çalışma Bakanı Uzuner, Bayındırlık Bakanı Öztekin, Ticaret Bakanı Talu , Ürgüplü'nün listesinde yer alan isimlerdi.

⁵² *Toplum Dergisi*, 26 Mayıs 1972, Sayı:8, s.4-5.

** Nihat Erim'den daha önce Başbakan olabilmesi için partisi CHP'den istifa etmesi istenmiştir.

alınacağını, Anayasa'nın öngördüğü iktisadi ve sosyal reformların Atatürkçü çizgide gerçekleştirilmesi için çalışılacağını vurgulamıştır."⁵³

Ferit Melen'in, ekonomiye çeke düzen vermek ve anarşinin önlenmesi konularına önem verileceğine dair söylemlerine karşı muhalefet partilerin daha hükümet programı resmen açıklanmamasına rağmen yeni hükümetten en büyük beklentilerinin seçimlerin bir an önce gerçekleştirmesi yönünde olmuştur. Bu süreçte, hem AP hem de CHP genel başkanlarının yeni hükümeti bir seçim hükümeti olarak görmesi ve sorunsuz bir şekilde seçim ortamının Ekim 1973⁵⁴ tarihine kadar oluşturulmasını istemeleri diğer partiler tarafından eleştirilmiştir. Bu partilerin bir yandan ülke asayişinin bir an önce sağlanmasını istemeleri bir yandan da seçim konusunu ana problem olarak göstermeye çalışmaları büyük bir çelişki olarak görülmüştür.

Yeni Bakanlar Kurulu, hükümet programını oluştururken muhalefet partilerinin seçim isteğini de dikkate almıştır. Daha önceki Erim Hükümeti programlarını esas alınarak hazırlanmaya çalışılan hükümet programı taslağında seçimler üzerinde de durulmuştur. Seçimlerin yapılması konusunda kesin bir tarih verilmemesine rağmen anayasanın öngördüğü şekilde ve zamanda yapılabilmesi için çaba gösterileceği vurgulanmıştır. Bunun dışında hükümet programı taslağında özellikle ülke asayişi ve huzurunu korumak için "komünizmi önleyici" kanunların çıkarılacağı, tarım ve sanayi alanında yeni yatırımların yapılacağı, Üçüncü Beş yıllık Kalkınma planının uygulanacağı, devlet idaresinde denetlenme mekanizmasına önem verileceği ve böylelikle yolsuzluk, rüşvet ve israfla mücadele edileceği ifade edilmiştir.

29 Mayıs günü son şeklini alan hükümet programı daha sonra Ferit Melen tarafından hem Millet Meclisi'nde hem de Cumhuriyet Senatosu'nda okunmuştur. Programda hükümet programında yer alan 6 ana reform tasarısının gerçekleştirilmesinden sonra seçimlerin yapılabileceği ifadesi dikkat çekici olmuştur. Hükümetin seçimden önce yapılmasına öncelik verdiği reform tasarıları şunlar olmuştur : 1- Adalet ve Hukuk reformu, 2- İdari Reform, 3- Tarım ve toprak reformu, 4- Vergi ve Maliye reformu, 5- Eğitim reformu , 6- Maden ve petrol reformu .

Kendisini "Atatürkçü ve atılımcı"⁵⁵ olarak tanımlayan yeni hükümet, programında ülke huzur ve asayişi sağlamak, reformları ve Üçüncü Beş Yıllık

⁵³ Cumhuriyet, 24 Mayıs 1972, s.1.

⁵⁴ Cumhuriyet, 24 Mayıs 1972, s.1.

⁵⁵ Cumhuriyet, 30 Mayıs 1972, s.1.

Kalkınma planını gerçekleştirmek, milletin varlığını ve bütünlüğünü , birlik ve beraberliğini yok etmek, insan haklarına dayalı Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkararak ülkeyi bir zulüm ve esaret düzenine sürüklemek isteyen her türlü yıkıcı faaliyete ve anarşik eylemlere karşı kararlı ve azimli bir mücadele yapacaklarını tekrarlamıştır. Anarşi ile mücadele de TSK'nin destekleneceği ve gençlerin anarşik faaliyetlerin yıkıcı etkilerinden korunacağı ifade edilmiştir.⁵⁶ Gerçekleştirilmek istenen toprak reformu ile ilgili hazırlıkların hızlandırılacağı topraksız ya da az topraklara sahip çiftçilere verilen arazileri verimli şekilde kullanımları için tedbirlerin artırılacağı , çiftçileri kooperatifler kurmaları sağlanacağı ve toprak reformunun sağlıklı işleyebilmesi için tapu ve kadastro çalışmalarına önem verileceği ve bu konuda çalışan mahkemelerin sayılarının artırılacağı vurgulanmıştır. Hükümet programında yapılması gerekli görülen vergi ve maliye reformu ile ilgili ise vergi kontrolünün düzenlenmesi, vergi kayıplarının önlenmesi ve vergi randımanın artırılması için bazı tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir. Devlet sektörünün yanı sıra özel sektöre de bazı sorumluluklar düşeceğinden bahsedilen programda yabancı sermaye yatırımları ile ilgili şu görüşlere yer verilmiştir : *"Ülkemizin menfaatlerine kalkınma plan ve programlarına uygun , genel ekonomik ve teknolojik durumumuzu geliştirecek , ihracatı artırıcı, ithalatı artırıcı nitelikteki yabancı sermaye yatırımları teşvik edilecektir."*⁵⁷.

Eğitim alanında önemli kanunların hazırlanacağı açıklanması, öncelikle ilköğretim eğitiminin 8 yıla çıkarılmasının planlandığı ve halen Millet Meclisi Eğitim Komisyonunda bulunan Üniversite Kanun tasarısının kanunlaştırılacağı ve yüksek öğrenimi geliştirileceği hedeflerin olması yeni hükümetin eğitim politikalarının ne yönde ilerleyeceğini göstermiştir.

Ferit Melen'in, açıkladığı hükümet programında, dış politikada, ABD, AET ve NATO ile olan ilişkilerin ne yönde ilerleyeceği ifadeleri ön plana çıkmıştır. Ve o dönemde milli dava olarak görülen Kıbrıs Sorunu ile ilgili çalışmalardan bahsedilmiştir.⁵⁸ Kuzey komşumuz Sovyet Rusya komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine önem verileceği ve yine Orta Doğu sorununun çözümü için BM Güvenlik Konseyi'nin 22 Kasım 1967 tarihli kararı çerçevesinde hareket edileceği ifadeleri dış politikada yer alan ifadeler olmuştur.

⁵⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD), 30 .05.1972,C:4, B:62, s.550-563.

⁵⁷ Cumhuriyet, 30 Mayıs 1972, s.7.

⁵⁸ CSTD, 30 .05.1972,C:4, B:62, s.550-563.

1.3.SİYASİ PARTİLERİN HÜKÜMET PROGRAMINA KARŞI TUTUMLARI

Melen Hükümeti'nin programı öncelikle 1 Haziran 1972 tarihinde Millet Meclisi Genel kurulunda görüşülmüştür. Hükümet programı açıklandıktan sonra kurulda AP grubu adına Grup Başkanvekili Orhan Dengiz, CHP grubu adına genel başkan Bülent Ecevit, DP grubu adına Hasan Korkmazcan ve MGP adına da grup başkan vekili Nebil Oktay görüşlerini açıklamıştır.⁵⁹

Parti sözcülerinin ortak kanısının hükümet programının destekleneceği yönünde olmasına karşın programda özelde eleştirdikleri bazı noktalarda olmuştur. Mecliste DP grubu adına konuşan Korkmazcan eleştirilerinde, Ürgüplü Hükümeti'nin Cumhurbaşkanı Sunay tarafından onaylanmaması ile başlayan süreci "13 Mayıs bunalımı"⁶⁰ olarak nitelendirmiş ve bu süreç üzerinden eleştirilerde bulunmuştur. 13 Mayıs bunalımının bir benzerinin siyasi tarihimizde bulunmadığını belirtmiş ve partilerüstü hükümet anlayışında ısrar edilmesini eleştirmiştir.

MGP grubu adına konuşan Siirt Milletvekili Nebil Oktay ise " *Mart Muhtırasından sonra idareye el konacağı, hür seçimlere , insan hak ve hürriyetlerine dayanan parlamenter demokratik rejime son verileceği tarzında duyulan bazı endişelerin veya yapılan propagandaların yersizliği anlaşılmıştır.*" diyerek konuşmasının devamında toprak ve tarım reformu ile petrol ve maden kanunlarının bir an önce milli menfaatlere uygun şekilde düzenlenmesi gerektiği şeklinde uyarılarda bulunmuştur.⁶¹

Millet Meclisinde yeni hükümet programı hakkında AP grubu adına konuşan Orhan Dengiz, en önemli sorunun anarşinin önlenmesi olarak belirtmiştir. Hükümetin partilerüstü bir tutumla işleri yürütmesini ve reformların çağın gerçeklerine uygun şekilde yapılması gerektiğini söyleyen Dengiz hükümetin sıkıyönetim ve seçimle ilgili kararları ile ilgili görüşlerini şu şekilde bildirmiştir :

"Hükümet programında seçime gidileceği ifade edilmiş olması, memleketi feraha kavuşturmuştur. Milletın kafasında, yarın ne olacağı endişeleri silinmiştir. Böylece

⁵⁹ Cumhuriyet, 1 Haziran 1972, s.1.

⁶⁰ Cumhuriyet, 1 Haziran 1972, s.7.

⁶¹ Cumhuriyet, 1 Haziran 1972, s.7.

*olağanüstü hal muamması çözülmeye yüz tutmuştur. Demokrasi dedikten sonra "seçim" demekten çekinmemek lazımdır."*⁶²

Orhan Dengiz'in diğer konulardaki görüşleri ise, maden ve petrolde devletleştirilme gerekliliğinin gerekli olmadığı, teşvik tedbirlerinin ve reform tasarılarının bir an önce meclise gelmesi gerektiği yönünde olmuştur. Dengiz, özel sektörde yaratıcılıktan yararlanılmasının önemli olduğunu ve toprak reformu konusunda kooperatif kuracak köylülere toprak dağıtılacağı yönünde hükümet programında yer alan ifadelerin net olmamasını eleştirmiştir.

Mecliste yeni programı eleştiren bir başka parti lideri de CHP grubu adına Bülent Ecevit olmuştur. Ecevit, özellikle CHP'nin ekonomik ve sosyal konularda kendi programı ve tutumu açısından çok dikkatli ve duyarlı davranacağını, gerektiğinde hükümete yönelik eleştirileri ve uyarıları yapmaktan da destek vermekten geri kalmayacaklarını vurgulamıştır. O dönemde yeni hükümetin yapmayı planladığı reformların AP'nin teminatı altında olduğuna dair çıkan sözleri ise *"AP genel başkanı reformlar konusunda verdiği teminattan aşırı umuda kapılmamak doğru olur"* diyerek eleştirmiştir.⁶³ Gerçek reformların yozlaştırılmadan yapılmasını isteyen Ecevit, "reformlar yapılsın da ondan sonra demokrasiye dönlün" görüşünün yanlışlığını vurgulamıştır. Bunun yanı sıra ordunun ana görevi dışında başka görevlerde de kullanılmasının yanlış olacağını savunan Ecevit bu düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

*"Asayışı ordunun gayretinden beklemek, çıkar yol değildir. Toplum içinde , ordu içinde yararlı değildir. Güvenlik kuvvetlerinin tek yanlı kullanılması hastalığı maalesef bu günde bir ölçüde devam ediyor.... Sıkıyönetimin basına verdiği son brifinginde aşırı sağcı gruplarında yıkıcı niyet ve eylemlerine değinildiği halde Hükümet programı bunun sözünü bile etmemektedir. Biz asayiş için sert tedbirler alınmasından yan değiliz. Özellikle, düşünce özgürlüğünün hangi yönde olursa olsun kısıtlanmasını sakıncalı buluyoruz. Ama asayiş için tedbir alınırken mutlaka adaletli ve dengeli davranılmalıdır."*⁶⁴

Yeni Hükümet programında Ecevit'in üzerinde durduğu ve bazı önerilerde bulunduğu diğer bir konuda Milli Eğitim programları ile ilgili olmuştur. Eğitim reformlarının demokratik uygulamalara ve anayasaya uygun şekilde gerçekleştirilmesi

⁶² Cumhuriyet, 1 Haziran 1972, s.7.

⁶³ Cumhuriyet, 1 Haziran 1972, s.7.

⁶⁴ Cumhuriyet, 1 Haziran 1972, s.7.

gerektiğini vurgulayan Ecevit, partisinin yeni hükümet programına güven oyu verip vermeyeceğine konusuna ise parti içerisinde yapılan müzakerelerden sonra karar verileceğini yönünde bir açıklama getirmiştir.

Mecliste siyasi partilerin ağır eleştirilerine maruz kalan hükümet programı, 2 Haziran 1972 tarihinde Cumhuriyet Senatosu'nda görüşüldüğünde dönemde siyasi partilerin tavrı yumuşamış ve programa yönelik bu sefer destekleyici bir tavır sergilemişlerdir.⁶⁵ Cumhuriyet Senatosu'nda yapılan görüşmelerde MGP adına konuşan Sami Turan, programın başlıca özelliklerini, iyi tespit edilmiş, açıklıkla ortaya konmuş ve kendi içinde tutarlı olan, ülke gerçeklerine aykırı, çelişkili, tutarsız bir uygulamaya ve söze yer vermeyen bir program şeklinde tanımlamıştır.⁶⁶ Hükümetin, demokratik rejimin işleyişini sağlayacak ortamı hazırlama çabalarını desteklediklerini ifade eden Turan bu düşünceleri : "*Sayın Hükümet Başkanının şahsiyetine duyduğumuz güveni ve hükümet bünyesinin inandırıcı niteliğinin uyandırdığı memnuniyeti belirtmek isteriz.*"⁶⁷ diyerek ifade etmiştir.

Program hakkında görüş bildiren AP grup sözcüsü Ahmet Nusret Tuna da, Senato'da yapılan görüşmelerde, üniversiteleri ve idareyi komünistlerden temizleyen ve işçileri koruyan bir çizgide çaba sarf eden hükümeti destekleyeceklerini belirterek reformların Atatürkçü çizgide ele alınmasından memnuniyet duyduklarını söylemiştir ancak 12 Mart'tan bu yana geçen 14 ay içinde 4 tane hükümetin kurulmasının ülkede bir istikrarsızlığa neden olduğunu vurgulamıştır.⁶⁸ Son olarak Melen Hükümeti'nin, en önemli hedeflerinden birinin sorunsuz şekilde ülkeyi seçimlere götürmek olduğunu ve bu süreci iyi değerlendirirse partilerinin hükümetten desteklerini esirgemeyeceklerini ifade etmiştir.⁶⁹

Mecliste Milli Birlik grubu adına konuşma yapılmamış olmasına karşın şahsi olarak söz alan Tabii Senatör Ekrem Acuner, diğer partilerden farklı olarak hükümet programının aleyhinde konuşmuştur. Özellikle ülkenin dost görünen devletler tarafından istismar edildiğini bu nedenle yapılan ikili anlaşmaların yeniden ele alınması gerektiğini ve yeni düzenlemeler yapılmasını istemiştir. Yine bazı çevrelerce Atatürkçülüğün

⁶⁵ CSTD, 02.06.1972, C:4, B:63, s.568-570.

⁶⁶ CSTD, 02.06.1972, C:4, B:63, s.572-575.

⁶⁷ Cumhuriyet, 3 Haziran 1972, s.7.

⁶⁸ Cumhuriyet, 3 Haziran 1972, s.7.

⁶⁹ CSTD, 02.06.1972, C:4, B:63, s.576-578.

istismar edildiğini ve hükümetin bu konularda hassas davranması gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁰

Hem Millet Meclisi'nde hem de Cumhuriyet Senatosu'nda görüşülen hükümet programına yönelik eleştirilere daha sonra Başbakan Melen'in sert cevapları olmuştur. Melen özellikle CHP lideri Ecevit'in "*reformlar halka mal edilerek yapılır*" düşüncesine yönelik Melen şu şekilde cevap vermiştir:

" Benim anlayışıma göre bu rejime göre değişebilir. Otoriter bir rejimde zaman kazandırıcı metotla reform yapılabilir. Ancak demokratik rejimde bu metotla reform yapılamaz. Demokratik rejimde reformların kampanyası yapılır, fikir olarak benimsetilir, basında ve Mecliste müzakereleri yapılır. Türkiye'de de reform için bir başka metodu düşünmek mümkün değildir."

Millet Meclisi'nde ve Cumhuriyet Senatosu'nda görüşlerini bildiren parti sözcülerinin ifadelerinde en dikkat çekici özelliğin, Melen Hükümeti'nin siyasi partiler tarafından geçici bir hükümet olarak görülmesi olduğu söylenebilir. Bu nedenle de partilerin hükümetten beklentileri de sınırlı kalmıştır. Yine içerisinde hem gelenekçileri hem de liberalleri barındıran⁷¹ bu yeni hükümetin, gerek hükümet üyeleri gerekse hükümet programı incelendiğinde II. Erim Hükümeti'nin devamı niteliğinde kabul edildiğini söylenebilir.

Mecliste hükümet hakkındaki bu olumsuz düşüncelere rağmen 5 Haziran 1972 tarihinde yapılan güven oylamasından yeni hükümete güven oyu olarak çıkmıştır. Oylamanın sonuçları, 262 "evet" , 4 "hayır" ve 24 "çekimser" şeklinde olmuştur.⁷² Oylamada yer alan üyelere bakıldığında AP ve CHP grubundan katılmayanların çokluğu dikkat çekmiştir.* Daha önce desteklemeyecekleri yönünde fikir beyan eden AP, CHP ve MHP genel başkanları hükümete güvenoyu verirken MP Genel Başkanı Bölükbaşı ve DP Genel Başkanı Bozbeyli çekimser oy kullanmışlardır. Yeni hükümet programı için yapılan güven oyu oylamasında ret oyu veren isimler şunlar olmuştur: TBP genel başkanı Mustafa Timisi, TBP genel sekreteri Haydar Özdemir, İçel bağımsız milletvekili Celal Kargılı ve İstanbul Bağımsız Milletvekili Mehmet Ali Aybar'dır.

Ferit Melen, oylama sonrasında mecliste bir teşekkür konuşması yapmıştır. Konuşmasında "*Bizim en büyük güvenimiz , milletin yegane temsilcisi olan sizlersiniz*"

⁷⁰ Cumhuriyet, 3 Haziran 1972, s.7.

⁷¹ Ali Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1987, s. 566.

⁷² Cumhuriyet, 6 Haziran 1972, s.1.

* AP'den 68, CHP'den 51 üye oylamaya katılmamıştır.

diyerek Meclisteki siyasi partilerden her zaman destek beklediğini tekrar dile getirmiştir.⁷³

1.4. MELEN HÜKÜMETİ DÖNEMİ İÇ POLİTİKADA ÖNEMLİ OLAYLAR

Ferit Melen'in başbakanlık yaptığı dönem, 12 Mart sürecinin getirdiği olumsuzlukların yoğun olarak hissedildiği bir süreç olmuştur. İç politikada, daha önceki Erim Hükümetleri döneminde de çözüme kavuşturulamayan sorunların devam ettiği ve istikrarlı bir tablonun çizilemediği gözlemlenmiştir.

1.4.1. Sıkıyönetim ve Sıkıyönetim Uygulamaları

Türkiye'de sıkıyönetim, 1876 anayasasından bu yana tüm anayasalarda yer alan bir askeri yönetim biçimi olmuştur. 1876 anayasası ile Türk tarihine giren sıkıyönetime, Türk demokrasi tarihinde de sık sık başvurulmuştur. Ülkenin değişik yerlerinde farklı dönemlerde uygulanan sıkıyönetimlerin toplamı yaklaşık 26 yılı bulmuştur. Bu süre tüm Cumhuriyet tarihinin yaklaşık yüzde yirmi dördünü kapsamaktadır.⁷⁴ Sıkıyönetim uygulamaları düşünüldüğünde, bu yıllar , Türk demokrasi tarihi adına kayıp yıllar olarak kabul edilmektedir.

1876 anayasasında, ülkenin herhangi bir yerinde isyan olasılığının belirmesi durumunda hükümete o bölgede müdahale etme hakkı olarak tanımlanan sıkıyönetim, zaman içerisinde birçok değişikliğe uğramıştır. 1924 anayasasında bu tanıma savaş hali ile devlete ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir olaylara kalkışmanın belirtileri ifadesi eklenmiştir. Bu anayasaya göre hükümet, süresi bir ayı geçmemek üzere ülkenin bir bölümünde ya da tümünde sıkıyönetim ilan etme hakkına sahip olmuş ve TBMM'nin onayına sunma hakkını elde etmiştir. Yine bu uygulama ile sıkıyönetim süresini uzatmak TBMM'nin yetkisinde kalmıştır. 1961 anayasasında da buna benzer bir düzenleme yapılmış anayasada güvenlik alanında tek tedbir olarak sıkıyönetimin uygulanmasını ön görülmüştür.

12 Mart 1971 askeri müdahalesinde de 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu ile sıkıyönetimin uygulanma biçimi daha şekillenmiştir. Aynı yıl anayasada yapılan bir değişiklikle sıkıyönetim ilanının nedenleri artırılmıştır. Bu değişikliğe göre, hür

⁷³ *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1972, s.1.

⁷⁴ "Sıkıyönetim", *Temel Britannica Ansiklopedisi*, Cilt. 15, Ana Yayıncılık, İstanbul Haziran 1993, s.182.

demokratik düzeni ya da temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmayı amaçlayan şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sıkıyönetimin ilanına yol açabilecekti. Ayrıca sıkıyönetim kaldırıldıktan sonra da sıkıyönetim mahkemeleri ellerindeki davalar sonuçlanıncaya kadar görev ve yetkilerini sürdürecekti.

26 Nisan 1971 tarihinde, 12 Mart dönemi partilerüstü hükümetinin, 11 ilde ilan ettiği sıkıyönetim kararı, TBMM'de ciddi tartışmalara yol açmıştır. Daha önce sıkıyönetim düşünmediğini belirtmesine rağmen Erim Hükümeti'nin göreve geldikten kısa bir süre sonra sıkıyönetim kararı almıştır.⁷⁵ Erim'in bu kararı almasında askerlerin etkisi olduğu iddia edilmiştir. Bazı çevreler, Başbakan Erim'in başta çok sıcak bakmadığı sıkıyönetim kararını daha sonra Genelkurmay Başkanı Tağmaç'ın teklifi üzerine kabul ettiğini savunmuştur.

Nihat Erim'in kabul ettiği ve 27 Nisanda Resmi Gazetede yayınlanan Sıkıyönetim Kararnamesi'nde şu ifadeler yer almıştır:

Memleketimizde uzun süreden beri gözlemlenen çıkarıcı çevrelerin tutumu ile anarşik nitelikteki eylem ve davranışların sadece kamu düzenini ve güvenliğini bozucu amaçlara yönelmiş olmayıp, aslında ideolojik maksatlarla, devletin temel nizamına, yurt bütünlüğüne, vatan ve laik Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma mahiyeti aldığını gösterir kesin belirtilerin meydana çıkması nedeniyle, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 124.maddesi gereğince İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, İzmir, Eskişehir, Ankara, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt illerinde 26 Nisan 1971 günü saat 24.00'den itibaren bir ay süre ile sıkı yönetim ilanı Bakanlar Kurulunca 26 Nisan 1971 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁷⁶

O dönemde Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Diyarbakır, Kocaeli, Sakarya, Eskişehir, Hatay, Zonguldak ve Siirt illerinde ilan edilen sıkıyönetimin⁷⁷ çok daha fazla ilde uygulamaya sokulması isteği kabinedeki bazı bakanların çabalarıyla engellenmiştir. Yine, kabine toplantısında sıkıyönetimin hangi nedenlere bağlanacağı konusunda farklı görüşler tartışmalara neden olmuştur. Sıkıyönetimin ilanından hemen sonra İstanbul, Kocaeli, Sakarya ve Zonguldak illeri sıkı yönetim komutanlığına Orgeneral Faik Türün, Ankara ili sıkıyönetim komutanlığına Orgeneral Semih Sancar, İzmir ili sıkıyönetim komutanlığına Koramiral Cemal Süer, Eskişehir ili sıkıyönetim komutanlığına

⁷⁵ Zafer Üskül, *Siyaset ve Asker Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetim Uygulamaları*, İmge Kitabevi Yay., 12. baskı, Nisan 1997, s.192-193.

⁷⁶ *Resmî Gazete*, 27.04.1971, Sayı:13820, s.1.

⁷⁷ *Hürriyet*, 27 Nisan 1971, s.1.

Korgeneral İrfan Özyaydınlı, Adana ve Hatay illeri sıkıyönetim komutanlığına Korgeneral Vehbi Elgin ve Diyarbakır ve Siirt illeri sıkıyönetim komutanlığına Korgeneral Suat Aktolga atamış⁷⁸ ve bu sıkıyönetim komutanlıklarına bağlı olarak kurulan sıkıyönetim mahkemeleri de hemen çalışmalarına başlamıştır.

Her sıkıyönetim komutanlığı kendi sorumluluk alanı içinde kalan kararlar alarak hemen uygulamaya koymuştur. Bu uygulamalar içerisinde en dikkati çeken uygulamalardan biri de, Dev-Genç, Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS), Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO), Sosyal Demokrasi Dernekleri, İşsizlikle ve Pahalılıkla Mücadele Derneği, Milliyetçi Kültür Birliği, Fikir Kulübü, Üniversite Cemiyet ve Dernekleri, Kültür Birliği Derneği, Derneği, Hür Düşünce Derneği, Yüksek Öğrenim Ülkü Ocakları Dernekleri, Genç Ülkücüler Dernekleri, Ülkü Ocakları'nın da aralarında bulunduğu sol ve sağ görüşlü örgütlerin kapatılması olmuştur.⁷⁹ Ayrıca grev ve lokavt, toplantı, gösteri ve yürüyüşler yasaklanması, basın için çeşitli kısıtlamalar getirilmesi bu dönemde devreye giren diğer uygulamalardandır. 12 Mart sonrasında başlayan yeni dönem etkisini kısa sürede her yerde hissettirmeye başlamıştır. Film, tiyatro gibi etkinliklerden, sendikaların seminer düzenlemesine, bağırarak gazete satılmasından otobüs ve minibüs gibi nakil araçlarında maksatlı dedikodu yapılmasına kadar uzanan geniş bir yelpazede yasaklar devreye girmiştir.⁸⁰

Sıkıyönetim dönemi, Erim Hükümeti'nden sonra kurulan Melen Hükümeti döneminde de devam etmiştir. Ancak bu iki hükümet döneminde yaşanan sıkıyönetim anlayışlarında farklılıklar olduğunu söylenebilir. Nihat Erim başbakanlığı döneminde, sıkıyönetim makamlarının faaliyetlerinden doğan sorumluluğun hükümete ait olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle sıkıyönetim uygulamalarının uzatılması için yapılan görüşmelerde "sıkıyönetimin sorumluluğu hükümetindir" ifadelerini sıkça kullanmıştır. Buna karşın Ferit Melen başbakanlığı döneminde sıkıyönetimin uzatılması için yapılan görüşmelerde sıkıyönetimin hükümete bağlı bir teşkilat olmadığını ve hükümetten emir almadığını vurgulamıştır. Sıkıyönetim komutanının vazifesini yaparken hükümete değil kanunda da belirtildiği üzere Başbakan'a karşı sorumlu olduğunu belirtmiştir. Birbirine zıt bu iki anlayıştan birincisi, sıkıyönetim dönemlerinde, başbakanın sorumluluğu üstlenme ve uygulamaları denetleme eğilimini, ikincisi ise hükümetin sıkıyönetim yetkilerine tabi olma eğilimi göstermiştir. Böylelikle sıkıyönetim makamlarına emir

⁷⁸ *Hürriyet*, 27 Nisan 1971, s.1,9.

⁷⁹ Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, Reyo Basımevi, İstanbul 1978, s.182.

⁸⁰ A. H. Soysüren, *a.g.t.*, s.181.

verme yetkisini kendisinde görmeyen başbakanın, sıkıyönetim makamlarının siyasi iktidara ortak olmasını kabul ettiği söylenebilir.⁸¹

Melen Hükümeti göreve geldikten sonra TBMM'de yapılan ilk toplantıda sıkıyönetim konusunu yeniden ele alınmıştır ve sıkıyönetimin iki ay daha uzatılmasına karar verilmiştir. Daha sonra bu karar onanması için TBMM üyelerine sunulmuştur.⁸² 19 Haziran 1972 günü toplanan MGK toplantısında da sıkıyönetimin 2 ay daha uzatılmasını teklifi çıkmıştır. Teklifin kabul edilmesinden sonra Başbakan Melen bu konudaki görüşlerini: "*Sıkıyönetimin ilanını gerektiren olayların devam etmesi, sıkıyönetimin iki ay daha uzatılmasını zorunlu kılmıştır.*" diyerek açıklamıştır.⁸³ Bu açıklamalardan sonra TBMM'nin birleşik toplantısında yeniden görüşülen teklif⁸⁴ ertesi gün sıkıyönetimin 11 ilde 2 ay daha uzatıldığı şeklinde ilan edilmiştir. Böylelikle 15 aydır süregelen sıkıyönetim oy çokluğu ile bir kez daha uzatılmıştır. Karar için yapılan oylamada Bağımsız Kocaeli Senatörü Fatma Hikmet İşben, İstanbul Milletvekili Mehmet Ali Aybar*, TBP Genel Başkanı Mustafa Timisi, TBP Genel Sekreteri Haydar Özdemir, İçel Milletvekili Celal Kargılı, CHP Niğde Milletvekili Mevlüt Ocakçioğlu aleyhte oy kullanmışlardır. İç İşleri Bakanı Ferit Kubat uzatma kararının ardından, 15 aydır devam eden çalışmaların sonunda anarşinin büyük ölçüde sindirilmiş olduğunu vurgulamış ancak bazı yasa dışı örgütlerin zaman ve zemin kolladıklarını söyleyerek kararın haklılığını savunmuştur.⁸⁵

Melen Hükümeti dönemin de sıkıyönetim komutanlıklarının gerçekleştirdiği bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerden ilki Ankara Sıkıyönetim komutanlığı tarafından uygulanmıştır. 12 Mart sürecinde uçak kaçırma olayına karışan, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Eken'i yaralayan ve demokratik düzeni ihlal eden, bunun yerine "Marksist-Leninist " bir düzen kurma çabası içerisine giren içlerinde Doğu Perinçek'in de bulunduğu "İhtilalci İşçi ve Köylü Partisi " teşkilatının 99 üyesinin yakalandıkları Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından açıklanmıştır.⁸⁶

Sıkıyönetimin uygulamalarına 12 Mart Muhtırası'ndan sonra sıkça maruz kalan gruplar içerisinde basın üyeleri de vardır. Erim Hükümeti döneminden itibaren sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanan basın mensubu kişilerin sayısı artmıştır. Bu

⁸¹ Z. Üskül, *a.g.e.*, 197-199.

⁸² *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1972, s. 1.

⁸³ *TBMM Tutanak Dergisi*, 24.05.1972, B:13, O:1, s.555

⁸⁴ *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1972, s.1.

* Bu iki isim, daha önceki Erim Hükümetleri'nde de sıkıyönetim uygulamalarına aleyhte oy kullanmıştır.

⁸⁵ *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1972, s.1.

⁸⁶ E. Alatlı, *a.g.e.*, s.77.

isimlerden en çok ses getirenlerden biri tutuklu Akşam Gazetesi yazarı Çetin Altan olmuştur. Kanunun suç saydığı bir fiili övmekten sanık durumuna düştüğü Altan, İstanbul 2 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanmıştır.⁸⁷

12 Mart Muhtırası'ndan sonra yaşanan süreçte sıkıyönetimin özellikle basın üzerinde etkisi çok fazla hissedilmiştir. Ancak Melen Hükümeti döneminde Erim Hükümetine nazaran basın üzerindeki baskının azaldığı söylenebilir. Buna, Cumhurbaşkanı Sunay'ın ve komutanların, sıkıyönetimin düzenlediği bir brifinge katılması ve burada hem Sunay'ın hem de sıkıyönetim komutanlarının son dönemde yapılan çalışmalarda basının, güvenlik kuvvetlerinin yanında yer almasını memnuniyetle karşıladıklarını söylemesi kanıt olarak gösterilebilir.⁸⁸ Her ne kadar bu gelişme yönetimin ve askerinin basına bakış açılarının değişmeye başladığı anlamına gelse de sıkıyönetim uygulamaları içerisinde tutuklanan ve cezaevine gönderilen basın mensupları olmaya devam etmiştir.

Melen Hükümeti iktidarda iken sıkıyönetim kapsamına giren diğer bir gelişmede 154 sanıklı DEV-GENÇ davasının duruşmasına bu dönemde başlanması olmuştur. İstanbul 2 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından yürütülen duruşmaların ilkinde sanıklardan 28'nin firari olması nedeniyle dava uzamıştır.⁸⁹ Yine bu dönemde 12 Mart sonrasında 21 Temmuz kapatılan TİP üyelerinin yargılanmasına Ankara sıkıyönetim komutanlığının 3 numaralı askeri mahkemesinde devam edilmiştir. Sanıkların her biri için 15 yıla kadar hapis cezası istemi ile yargılanmıştır.⁹⁰

Yukarıda belirtilen gelişmeler dışında sıkıyönetim komutanlıklarının sivillere yönelik tutuklama kararlarının bu dönemde de devam ettiğini söylenebilir. Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıfları kontrolü altına alması, hükümetin kararlarına rağmen bazı faili şahısların gizlenmesi ve soygun olaylarına katılmak suçlarına karışan 10 sivil şahıs Ankara 2 numaralı sıkıyönetim mahkemesi tarafından tutuklanarak yargılanmıştır.⁹¹

12 Mart Muhtırası'ndan sonra kabul edilen grev ve lokavt yasağının hala devam etmesi işçiler arasında huzursuzlukları bu dönemde artırmıştır. İşçi sendikaları, bu konuda tepkilerini sert bir şekilde dile getirmiştir. Bunun üzerine Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı bir bildiri yayınlarak toplu iş sözleşmeleri görüşmelerinde, görüşmelerin

⁸⁷ *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1972, s.7.

⁸⁸ *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1972, s.7.

⁸⁹ *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1972, s.1.

⁹⁰ *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1972, s.1.

⁹¹ *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1972, s.1.

gereksiz yere uzatıldığını ve bazı sendikaların bundan şikayetçi olduğunu açıklamıştır. Yine bu bildiri de grev ve lokavt yasağının kötüye kullanılmamasını isteyerek işçi görüşmelerinden herhangi bir karar alınmadığı için işveren ve işçi kesiminin mağdur edildiğini ifade etmiştir.⁹²

Hem sivil hayatta hem de mecliste sıkıyönetim devam etmesine yönelik ciddi muhalefet oluşturulmasına rağmen 24 Eylül 1972 tarihli MGK toplantısında yine 11 ilde sıkıyönetim kararının uzatılması yönünde bir teklif çıkmıştır. MGK'nin bu kararı 2 gün sonra TBMM'de görüşülmüş ve sıkıyönetimin devam etmesi kararı bir kez daha kabul edilmiştir. Böylelikle sıkıyönetim 11 ilde 9. kez uzatılmıştır. Karardan sonra hükümet adına konuşan Devlet Bakanı Öztrak, uzatmanın nedeni olarak halen ülkede bazı yeraltı faaliyetlerde kıpırdanmalar olmasını göstermiştir. Hükümetin sıkıyönetimin uzatılmasının haklılığına yönelik yaptığı bu açıklamalara rağmen muhalefet partisi CHP lideri Ecevit, sıkıyönetim uygulamalarının uzatılmasını sakıncalı bulduklarını ifade etmiştir. Başbakan Melen ise, sıkıyönetimin uzatılmasına karşı oluşan tepkilere; *"Türkiye'yi içten bölmeye ve parçalamaya yönelik gerçekleştirilen faaliyetleri durdurabilmek için sıkıyönetim uygulamasına devam edilmesi gerekir"* şeklinde cevap vermiştir. Ve bu düşüncesini destekleyen bir çözüm önerisinde bulunarak sıkıyönetim birimlerinin kaldırılması için bu konuda çalışmalarda bulunacak bir Güvenlik Mahkemesi'ne ihtiyaç duyulduğunu savunarak bu mahkemelerin bir an önce kurulmasını istemiştir.⁹³

23 Kasım 1972 tarihli MGK toplantısında en önemli gündem maddelerinden biri sıkıyönetimin uzatılması teklifi olmuştur. Bu teklif ,önce Başbakan Melen tarafından daha sonra da 24 Kasım günü yapılan toplantı da, üç muhalif oya karşın TBMM'de kabul edilmiştir. Bu onay ile birlikte ülkede 10. kez uzatılan sıkıyönetime karşı tartışmalar yeniden başlamıştır. Başbakan Melen bu süreçte sıkıyönetimle ilgili Anayasa değişikliğine gidilmesi gerektiğini söyleyerek ortamı yumuşatmaya çalışmıştır. Ferit Melen'in teklif ettiği bu anayasal değişiklik, Anayasa Mahkemesi'nin daha önce bozduğu "Sıkıyönetim Mahkemeleri'nin sıkıyönetimin kaldırılmasından sonra da görevlerine devam etmeleri" şeklindeki maddenin yerine bir defaya mahsus olmak üzere değiştirilerek Sıkıyönetim Mahkemeleri'nin davaların sonuna kadar kalmalarını sağlayacak ek bir madde koymayı öngörmüştür. Bu ek madde daha sonra sıkıyönetim

⁹² Cumhuriyet, 1 Eylül 1972, s.7.

⁹³ Cumhuriyet, 26 Eylül 1972, s.1.

Mahkemeleri'nin kaldırılmasına ortam sağlamıştır. Başbakan Melen'in Sıkıyönetim Mahkemeleri ilgili bu kararına hükümet içerisinde büyük destek verilmiştir. Ülkede sıkıyönetimin uzatılmasını gerekli kılan şartların henüz ortadan kalkmadığı düşünen ve bu konuda görüş bildiren dönemin İç işleri bakanı Kubat, bu karara, askeri mahkemelerde açılan 1842 davayı, bunlarla ilgili olarak yakalan 3336 sanığı, 1047 davada verilen mahkumiyetleri ve 377 davanın ise beraat ile sonuçlanmasını kanıt olarak göstermiştir. Kubat'ın bu açıklamalarına MGP, DP ve AP temsilcileri katılırken, CHP grubu sıkıyönetimlerin gereksiz yere uzadığını ve özellikle bazı küçük illerde kalkması gerektiğini teklif ederek tepki göstermiştir.⁹⁴ CHP'nin bu teklifine, Başbakan Melen, konuyu tetkik ettiklerini ancak şu an böyle bir uygulamaya imkan olmadığını söyleyerek olumsuz cevap vermiştir.

Sıkıyönetim döneminde, sivil tutuklamaların, basın üzerindeki yaptırımların dışında sık sık gündeme gelen sorunlardan biride işkence iddiaları olmuştur. Özellikle sıkıyönetimin ilanından sonra başkentte işkence iddiaları artmıştır. Bunun üzerine Ankara Sıkıyönetim komutanı Orgeneral Namık Kemal Ersun basın mensuplarına bir brifing vererek bu iddiaların doğru olmadığını yönünde açıklama yapmıştır. Ersun'a göre, 12 Mart'tan itibaren devam eden yıkıcı faaliyetlerin hala devam etmekteydi. Ve dünya basınında "Türkiye'de işkence yapılıyor" kampanyası bilinçli olarak yapılmaktaydı.⁹⁵

24 Ocak 1972 tarihli MGK toplantısında sıkıyönetim uygulamaları ile ilgili farklı bir karar çıkmıştır. 21 aydan beri 11 ilde devam eden sıkıyönetim uygulamalarının 2 ilde kaldırılması teklif edilmiştir. Başbakan Melen tarafından olumlu karşılanan bu teklifin TBMM'de yapılan görüşmelerinde bazı olaylar çıkmıştır.⁹⁶ Zonguldak ve Sakarya illerinde sıkıyönetimin kaldırılması teklifinin tartışıldığı TBMM'de, Başbakan Melen'in eleştirilere yönelik yaptığı konuşma sırasında MGP'liler ile CHP Genel başkanı Ecevit arasında kavga yaşanmıştır. Melen'in konuşması sırasında yapılan eleştirilere "*işkence iddialarının hepsi yalandır*" şeklinde yanıt verince CHP Genel Başkanı Ecevit "*Yalan diyemez, sayın başbakan*" diyerek ayağa kalkmıştır. Bu gelişme üzerine MGP'li milletvekilleri olaya karışarak Ecevit'in üzerine yürümüş ve kavganın büyümesine neden olmuşlardır. Araya girenlerin engellediği olaylar sonrasında görüşmelere devam edilmiştir. Daha sonra meclis, bu olayı cezasız bırakmayarak başta

⁹⁴ Cumhuriyet, 25 Kasım 1972, s.1.

⁹⁵ Cumhuriyet, 24 Ocak 1973, s.1.

⁹⁶ Cumhuriyet, 25 Ocak 1973, s.1.

Bülent Ecevit olmak üzere CHP'den Hüdayi Oral ve Orhan Birgite iç tüzüğe aykırı davrandıkları için ihtar cezası vermiştir.⁹⁷

Mecliste, olaylı geçen sıkıyönetimin 11. kez uzatılması tartışmaları, bazı gerçekleri de gözler önüne sermiştir. Sıkıyönetim için yapılan görüşmelerde başbakanın kendi anlayışı çerçevesinde parti gruplarının eleştirilerine cevap vermesi zaman zaman kavgalara yol açmıştır. Elbette ki, bu anlaşmazlıkların temelinde, siyasi partilerin sıkıyönetime bakış açılarının farklı olması etkili olmuştur. Daha önce belirtildiği üzere Başbakan Melen sıkıyönetim konusunda kendinden önceki Erim Hükümeti'nden farklı düşünüp ve farklı hareket etmiştir. Sıkıyönetimin, hükümetin sorumluluğunda olduğuna inanan Erim bu konuda yaptırımlarda bulunmaktan çekinmezken, Başbakan Melen bu sorumluluğu almaktan çoğu kez kaçınan tavırlar sergilemiştir. Mecliste yaşanan tartışmalarda bunu kanıtlar nitelikte olmuştur.

Yine sıkıyönetimin tartışıldığı 25 Ocak 1973 günü, TBMM'de söz alan Başbakan Melen sıkıyönetim ile hükümet arasındaki ilişki ile ilgili şunları söylemiştir: *"Muhterem arkadaşlar, sıkıyönetim hükümete bağlı bir teşkilat değildir. Sıkıyönetim komutanı vazifesini yaparken hükümete değil, kanunumuzda, Başbakan'a karşı sorumludur. Başbakan'a karşı sorumlu olmak başkadır, Başbakan'ın emirlerine tabi olmak başkadır. Bu farkı bilmeniz lazımdır."*⁹⁸

Yukarıda verilen bu sözlerle Başbakan Melen ortamı yumuşatmaya çalışsa da CHP grubu bu açıklamalarla tatmin olmamıştır. Başbakan'ın açıklamasından sonra muhalefet adına söz alan CHP'li Hüdayi Oral CHP grubunun sıkıyönetimin uzatılmasına karşı oy kullanmalarının nedenlerini şu şekilde açıklamıştır:

*"Sıkıyönetimin ilan ve onanması ile ilgili hukuki sebepler ortadan kalkmıştır. Ülkemizde iki yıla yaklaşan bir sıkıyönetim uygulaması ile hükümetin, sıkıyönetim ilan ve karar sebeplerinden derece derece uzaklaşmakta olduğunu gösteren dünya kamuoyunda Türkiye'nin sürekli totaliterliğe kayan bir rejim uygulaması içinde bulunduğu intibainın tartışılmasına olanak veren hatalı bir anlayış ve uygulama içine girmiş bulunduğunu gösteren deliller ileri sürülmeye başlanmıştır"*⁹⁹

Melen Hükümeti'nin son dönemlerinde sıkıyönetimin uzatılması kararlarının bu kadar çok tartışılmasının temelinde, eylemlerle hiç bir ilgisi olmadığı halde sıkıyönetim

⁹⁷ Cumhuriyet, 26 Ocak 1973, s.7.

⁹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, 25.01.1973, C:32, s.401.

⁹⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 25.01.1973, C:32, s.412.

komutanlıklarınca göz altına alınan aydınların yargılanmaları ve işkence iddialarının etkili olduğu söylenebilir. Her ne kadar Başbakan Melen bu iddiaların yalan ve uydurma olduğunu iddia etse de başta Genel Başkan Ecevit olmak üzere CHP grubu, Başbakanın bu açıklamalarını hiç bir zaman yeterli bulmamıştır.¹⁰⁰ Bu nedenle sıkıyönetim uygulamalarına çoğunlukla karşı çıkmıştır.

CHP'nin ısrarla karşı çıktığı sıkıyönetimin yeniden uzatılması kararı hakkında meclisteki diğer siyasi partiler neler düşünüyordu? Bu sorunun yanıtına yine mecliste sıkıyönetim ile ilgili yapılan toplantılarda konuşan siyasi parti temsilcilerinin ifadelerinden ulaşılabilir. Bu konu ile ilgili, partilerüstü hiç bir hükümete bakan vermeyen DP grubu adına konuşan Faruk Sükan, başbakanın demeçleri ile sıkıyönetim makamlarının açıklamalarının birbiri ile çelişkili olduğunu söyleyerek hükümetin ülkede asayişin mükemmel olduğu yönündeki beyanlarına göre sıkıyönetimin devam etmemesi gerektiğini söyleyerek görüş bildirmiştir. Ve bu hususta Bülent Ecevit'in haklı çıkabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle her şeyin anayasaya uygun olmasını gerektiğini vurgulayarak seçimlerin bir an önce yapılmasını istemiştir. Sıkıyönetim uygulamalarına karşı çıkanlar olduğu gibi bu uygulamaları destekleyenler de olmuştur. Bu konuda CP adına konuşan İlhami Sancar, sıkıyönetimin uzatılması gerektiği yönünde fikir beyan ederek ülkedeki sapık ve zararlı düşüncelere karşı sıkıyönetimin önemli bir anayasa müessesesi olduğunu savunmuştur. Yine tüm hükümetlerde yer alan ve çalışmaları destekleyen MGP grubunun sıkıyönetimle ilgili kararı Başbakan Melen'den yana olmuştur. MGP grubuna göre; sıkıyönetimin hemen kaldırılmasını isteyenler yanlış bir görüş içerisindeydi. AP adına görüş bildiren Orhan Kürümoğlu ise, sıkıyönetim idarelerine güvenlerinin devam ettiği ancak bu konuda teşhis edilecek bir hastalık kalmadığı, bu durumun dış dünyada, Türkiye'deki demokratik rejimle ilgili endişeleri arttırdığı yönünde bir açıklama yapmıştır.¹⁰¹

Meclisteki etkin siyasi partiler dışında sıkıyönetime baştan beri karşı çıkan üyelere de olmuştur. Sayıları çok az olan bu üyelere ikisi, TİP milletvekili Mehmet Ali Aybar ve TİP senatörü Fatma Hikmet İşmen'di. Ancak bu üyeler, görüşlerini, mecliste açıklayamamış ve oylama usulü nedeniyle çoğu kez oylarını da tescil olanağı bulamamışlardır.¹⁰²

¹⁰⁰ Z. Üskül, *a.g.e.*, s.199.

¹⁰¹ *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1973, s.1.

¹⁰² Z. Üskül, *a.g.e.*,s.207.

Yukarıda belirtilen uygulamalardan ve ifadelerden yolu çıktığında Melen Hükümeti'nin, sıkıyönetime bakış açısının genelde destekleyici nitelikte olduğunu söylenebilir. Ancak bu desteğin o dönemin hassas dengeleri içerisinde değerlendirilmesi gerekir. Ülkede tam olarak asayiş sağlanamadığı için sıkıyönetim merkezleri bazen aşırı önlemlerde bulunmuştur. Bu aşırı önlemler içerisinde en fazla tepkiyi işkence iddiaları çekmiştir. Her ne kadar Melen Hükümeti işkence iddialarını kabul etmese de zaman zaman güvenlik kuvvetlerinin bu yöndeki faaliyetleri basında sıkça yer almıştır. Başbakan Melen bu uygulamaları " *bir-iki tane müşahhas örnek olabilir ancak bunlar abartılacak kadar değil. Dünyanın her yerinde polis bir şeyler yapar*" şeklinde yumuşak ifadeler kullanarak savunmuştur.¹⁰³

O dönemde özellikle basında işkence haberlerinin sıkça yer almaya başlaması üzerine sıkıyönetim yetkililerini önlem almak durumunda kalmıştır. 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı yayımladığı 50 numaralı bildiriyle basında görülen ve halen tutukluluğu bulunan sanıklara işkence yapıldığına yönelik maksatlı iddiaların yasaklandığını bildirmiştir.¹⁰⁴

Melen Hükümeti farklı yöntem ve ifadelerle, sıkıyönetimin haklılığını göstermeye yönelik direnmeye çalışsa da CHP grubunun çoğu kez ağır eleştirilerine maruz kalmıştır. Özellikle sıkıyönetimin ilanının nedenleri ile ilgili olmadığı halde keyfi kitap toplama, gazete ve dergi kapatma ve bir çok basın aracına sansür uygulama faaliyetlerinin yapılması Melen Hükümeti'ne duyulan güveni sarsarak hükümete karşı muhalefeti güçlendirmiştir. Yine son dönemde dış basında sıkıyönetim uygulamaları eleştirilerek gazeteci ve yazarlar dışında, öğretmenlere ve profesörlere yönelik uygulamalar tepkilerine neden olmuştur. Bu konuda Türk Hükümeti'ne yönelik dış çevrelerden kınama mesajları çekilmiştir.¹⁰⁵

¹⁰³ *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1973, s.7.

¹⁰⁴ *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1973, s.1.

¹⁰⁵ *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1973, s. 1 (Fransız öğretim görevlileri Türkiye'de üniversite üyelerine yapılan baskıyı kınadı.)

1.4.2.Reform Girişimleri

1.4.2.1.Anayasa Reformu Çalışmaları

Anayasa metinleri, devlet ve toplum yapısını hukuki ve siyasi açıdan etkileyen metinlerdir. Devletin geniş bir kesimi tarafından anlaşma sağlanarak oluşturulduğu takdirde toplum hayatında daha kalıcı ve güçlü olmaları mümkündür. Ancak gerekli şartlar oluşturulmadığında toplum içerisinde huzursuzluklara neden olma ihtimali de yüksektir. Özellikle anayasanın özgürlükçü ruhundan alınan muhalefet gücünün toplum içerisinde zaman zaman bazı suistimallere neden olabileceği söylenebilir. 1960'lı yılların, anayasanın özgürlükçü havasından çok fazla etkilenen parlamento dışı muhalefet unsurlarını barındırması bu duruma örnek gösterilebilir. Bu dönemde insanlara verilen geniş hürriyetlerin, rejim ve devlet düşmanları tarafından kullanılması ile ortaya çıkan karmaşa ortamı dönemin iktidarları tarafından çoğu kez eleştirilmiştir. Bu iktidarlara göre 1961 anayasası ile ülkenin yönetilmesi çok zordur. Çünkü bu anayasa yönetimin yasama ve yürütme yetkilerini kullanmasını zorlaştırıyor ve dönemin en büyük tehlikelerinden biri olan komünizmin yayılmasına ortam hazırlıyordu. Bu süreç 12 Mart 1971 tarihinde ordu tarafından yayınlanan muhtıra ile sonra ermiştir.

12 Mart müdahalesinden sonra asıl sorunun anayasanın öngördüğü reformların gerçekleştirilmediği yönünde bir izlenim uyandırılmaya çalışılsa da kısa bir süre sonra muhtıracıların asıl sorun olarak 1961 Anayasasını gördükleri gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 12 Mart'tan sonra Anayasa değişikliğine gidilmiştir. Zaten muhtıranın başında bulunan Genelkurmay Başkanı Org. Memduh Tağmaç, ilk günden itibaren Anayasa'nın ülkeye birçok bakımdan fazla geldiğini söylemekteydi. Tağmaç'a göre; bu anayasa, bazı toplumsal gruplara demokratik siyaset yoluyla kendi hedeflerini gerçekleştirme ve siyasi düzen için bir tehdit oluşturma fırsatı vermiştir.¹⁰⁶

Muhtıranın yayınlanmasından sonra kurulan ilk hükümete başkanlık yapacak olan Nihat Erim de 1961 Anayasa'sının ülke için "lüks" olduğunu düşünmüş ve *"Anayasa'da değişiklik yapılarak temel hak ve hürriyetlerin ortadan kaldırılmasını önleyecek hükümler getirilecektir"*¹⁰⁷ diyerek anayasanın değişeceğinin sinyalini vermiştir. Nitekim 12 Mart düzenin artık etkili olduğu dönemde 1961 Anayasası'nın bazı maddeleri değiştirilmiştir.

¹⁰⁶ T. Çavdar, *a.g.e.*, s.222.

¹⁰⁷ *Milliyet*, 2 Mayıs 1971, s.1.

12 Mart döneminde anayasada yapılan değişiklikler Erim Hükümeti ile sınırlı kalmamıştır. Anayasada yapılan değişikliklerin ilki 1971 yılında, ikincisi 1973 yılında olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Erim Hükümetleri döneminde 157 maddelik anayasanın 35 maddesi değiştirilerek 9 geçici madde eklenmiştir. Gerek değiştirilen maddeler gerek eklenen maddeler bakımından anayasada yapılan bu değişiklik en geniş değişiklik olmuştur. Değişikliklerden sonra yeni anayasa 22 Eylül 1971 yılında yürürlüğe girmiştir.¹⁰⁸

Melen Hükümeti döneminde de anayasa tartışmaları devam etmiştir. Hatta bir yıllık iktidarın üstleneceği en önemli görevlerden biri de anayasa değişiklikleri olmuştur. Erim Hükümeti'nde, devlet güvenliğinin sağlanması, anarşi ortamının bir daha geri gelmemesi ve meclislerin kolaylıkla çalışabilmesi gerekçeleri ile gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri, Melen Hükümeti'nin sunduğu tasarılar, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulması, üniversitelere hükümetin karışmasını sağlayacak değişimin gerçekleşmesi, sıkıyönetiminin etkinliğinin artırılması ve işlerliğinin kolaylaşması, meclis çalışmalarının hızlandırılması şeklinde yer almıştır.¹⁰⁹ Demokratik rejimi tehdit eden tehlikelerin giderilmesi ve tehlikeyi doğuran unsurları etkisiz hale getirilmesi için anayasanın 32,57,63,86,114,136'ıncı maddelerinin değiştirilmesini öngören değişikliklerin amaçlarını Başbakan Melen şu şekilde açıklamıştır : 1-Devletin güvenliği ile ilgili suçlar için Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulması, 2- Meclisin çalışması hızını artırmak için Meclis ve Senato'nun birlikte toplantı yapma olanağının sağlanması, 3-Meclisin toplanma toplantıya devamı için gerekli çoğunluğun uygun sayıya indirilmesi, 4- Partilerin mali denetim konusunda Anayasa Mahkemesi ile olan ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi.¹¹⁰

O dönemde anayasada yapılması istenilen değişiklikler tartışmalara neden olurken değişikliklerin nedenlerini dönemin Adalet Bakanı Fehmi Alpaslan, anayasayı sık sık değiştirmeyi arzu etmedikleri halde bazı şartların kendilerini yeni tedbirler almak zorunda bıraktığı şeklinde açıklamıştır. Yine *"tek düşüncemiz hür demokratik rejim ve Anayasal düzenini korumaktır"* diyerek değişiklikleri savunmuştur.¹¹¹

Melen Hükümeti'nden önce iktidarda olan Erim Hükümetleri'nde de anayasa değişiklikleri tartışmalara neden olmuştur. Ancak her iki hükümet arasında anayasa

¹⁰⁸ Özkan Tikveş, "Anayasada Onbeş Yıllık Dönemde (1961-1976) Yapılan Değişiklikler Ve Ekler", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 34, No:1-4, 1977, s.26.

¹⁰⁹ İ. Cem, a.g.e., s.457.

¹¹⁰ Cumhuriyet, 15 Temmuz 1972, s. 1,7.

¹¹¹ Cumhuriyet, 15 Temmuz 1972, s.1 .

değişiklikleri konusunda farklılıklar olduğu söylenebilir. Şöyle ki, Başbakan Melen'in, değişiklik yapılacağını açıkladığı 6 Anayasa maddesinin, daha önce ikisinin (32. ve 114. maddeler) I.Erim Hükümeti zamanında 1488 sayılı kanunla değiştirilmiştir. Eğer Melen Hükümeti devam edebilseydi bu maddelerin ikinci kez değiştirilecekti.¹¹² Diğer maddeler ise 1961 anayasasında yer aldığı şekilde yürürlükte kalacaktı.

Melen Hükümeti, iktidarda olduğu dönemde anayasa değişikliği çalışmalarının bir an önce gerçekleştirilmesi için partilerarası bir komisyon kurulmasına karar vermiştir. Bu komisyonda, parlamento da grubu bulunan partilerden alınan üçer üye ile toplam 12 üye yer almıştır. Meclis başkanı Sabit Osman Avcı başkanlığında toplanan partilerarası komisyon anayasada değiştirilecek maddelere ait metni oluşturmak için çalışmalarına 19 Temmuz 1972 tarihinde başlamıştır. AP, CHP, DP ve MGP gruplarının yer aldığı komisyon ilk etapta konuyu kendi gruplarında da tartışmış hükümet dışında yapılacak teklifleri değerlendirmeye çalışmıştır.

Değişikliklerin tartışıldığı dönemde siyasi partilerin anayasa reformuyla ilgili görüşlerinin neler olduğuna bakıldığında bu konuda AP lideri Demirel'in "*Düşünülen değişiklik luzümlü ama کافی değil*" şeklindeki yorumu dikkat çekici olmuştur. Süleyman Demirel, ülkenin bunalımdan kurtarılması için kurulan hükümetlerce anayasa değişikliğinin bir çare olarak görüldüğünü, daha önceki Erim Hükümeti'nin de bu çareye başvurduğunu ancak değişikliklerin yeterli olmadığını söyleyerek bu konuda hükümeti eleştirmiştir.¹¹³

Anayasa reformuna karşı yapılan eleştirilere yönelik Başbakan Melen'in, "*yeni anayasa değişikliği ile hürriyetleri kısmak, demokratik rejime gölge düşürmek istemedikleri*" şeklindeki açıklamaları meclisteki muhalefet partilerinin endişelerini sona erdirmemiştir. Bu konuda en fazla endişeyi taşıyan partilerden biri olan DP'nin Konya Milletvekili Faruk Sükan şu sözlerle partisinin düşüncelerini dile getirmiştir:

*"Anayasada değişiklik yapılmasının yararlı olacaktır ancak yeterli değildir. Özellikle devletin üst kademelerinde ülkenin en büyük düşmanı olan komünizm ile mücadele eden iradeli yöneticilerin kadrolarda yer alması ve kanunların halka iyi yerleştirilmesi gerekir."*¹¹⁴

¹¹² Cumhuriyet, 15 Temmuz 1972, s.1.

¹¹³ Cumhuriyet, 16 Temmuz 1972, s.1.

¹¹⁴ Cumhuriyet, 17 Temmuz 1972, s.7.

MGP lideri Turhan Feyzioğlu ise, anayasa reformunu olumlu karşılamış ancak verilen yetkilerin kötü amaçlarla kullanılmasına dair bazı endişeleri olduğunu söylemiştir. Bunun yanı sıra kanunların uygulanmasında güçlü iktidarlara ihtiyaç duyulduğunu özellikle vurgulamıştır.¹¹⁵

Anayasa değişikliklerinin çoğuna karşı olduğunu belirtmesine karşın CHP grubu da bazı değişikliklerin görüşülmesi şartı ile komisyona üye göndermiştir. CHP görüşmelerde özellikle, meclis toplantı sayısı, üniversite ve yargı ile ilgili hükümlere itiraz etmekten çekinmemiştir.¹¹⁶

Mecliste partilerarası komisyona üye gönderememesine rağmen değişikliklere karşı olan bazı vekilleri de olmuştur. Örneğin, TBP Genel Başkanı Mustafa Timisi anayasada yapılmak istenen değişiklikleri "oyun" olarak nitelendirmiş ve Bağımsız Milletvekili Aybar da bu konuda hükümeti ağır şekilde eleştirmiştir.¹¹⁷

O dönemde anayasada yapılacak değişikliklere meclis dışında da bazı eleştiriler olmuştur. Dönemin Danıştay Başkanı İsmail Hakkı Ülgen bu konuda görüşünü belirterek, anayasa'nın 114. maddesinde yeniden bir değişiklik yapılmasının lüzumsuz olduğunu ve bu değişikliğin ileride yargı yetkisinin kısıtlanmasına neden olabileceğini ifade etmiştir.¹¹⁸

Anayasa reformuna karşı yapılan tüm eleştirilere karşın Melen döneminde partilerüstü komisyon oluşturulmuş ve çalışmalara başlanmıştır. Komisyona; AP'den Senato Grup başkanı Kastamonu senatörü Ahmet Nusret Tuna, Afyon milletvekili Hasan Dinçer, Eskişehir milletvekili Seyfi Öztürk, CHP'den Tokat Senatörü Zihni Betil, Tokat milletvekili İsmail Hakkı Birler ve Erzurum Milletvekili Selçuk Erverdi, DP'den Erzurum milletvekili Cevat Önder, Millet Meclisi Grup başkanı ve Denizli milletvekili Hasan Korkmazcan, Samsun Milletvekili Talat Asal, MGP'den ise, Genel başkan yardımcısı ve Ankara milletvekili Emin Paksüt, Van milletvekili Salih Yıldız ve Konya milletvekili Sedat Cumralı katılmıştır.¹¹⁹

Partilerarası komisyonun hazırladığı anayasa değişikliği teklifleri incelendiğinde ortaya karmaşık bir tablo çıkmıştır çünkü her siyasi parti farklı isteklerde bulunmuştur. AP, yeni değişiklikte 2. maddeye milliyetçilik ilkesinin konulmasını, CHP, yalnız

¹¹⁵ *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1972, s.7.

¹¹⁶ *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1972, s.1.

¹¹⁷ *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1972, s.1.

¹¹⁸ *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1972, s.1.

¹¹⁹ *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1972, s.1.

üniversite öğretim üyelerinin partilere girebilmelerini, 18 değişiklik teklifinde bulunan DP ve AP tabii senatörlüğün kaldırılmasını talep etmiştir.¹²⁰ Bu durum, anayasa reformunun gerçekleştirilmesini daha da zorlaştırmıştır.

Anayasa reformunun hazırlandığı süreçte Melen Hükümeti'nin önündeki en büyük engellerden birinin CHP olduğu söylenebilir. Partilerarası komisyonun çalışmalarına başladığı ilk andan itibaren CHP'de başta Genel Başkan Ecevit olmak üzere bir çok CHP'li değişikliklerin bir çoğuna karşı çıkacakları yönünde ifadeler kullanmışlardır. Bu olumsuzluğa karşın Melen Hükümeti, meclisteki sandalye dağılımına bakıldığında oylama da çok az farkla kazanacağını düşünmüştür.*

Partilerarası komisyon, dört aylık çalışması sonucunda, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulması, üniversitelerde tasfiyeye olanak sağlanması, Danıştay ile ilgili değişiklikleri CHP'nin muhalefeti nedeniyle kesin bir sonuca bağlayamazken, 7 maddenin değişmesine karar vermiştir. Bunun dışında değişikliğe uğrayan 63. madde, hükümetin herhangi bir teklifte bulunmamasına rağmen eski DP'lilere seçilme hakkı verecek şekilde değiştirilmiştir.¹²¹ Partiler arasında en çok anlaşmazlığa neden olan ve CHP'nin ısrarla karşı çıktığı Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile ilgili karar ise, anayasada 136. maddeye eklenmesi ve ayrı bir kanunla belirlenmesine şeklinde olmuştur.¹²²

Partilerarası komisyonun açıkladığı tasarıdan sonra 7 Şubat 1973 tarihinde TBMM'de başlayan anayasa değişiklikleri görüşmeleri, AP'liler ve DP'lier arasında büyük kavgalara neden olmuş ve bu nedenle görüşmeler yarım kalmıştır.¹²³ Ertesi gün devam eden görüşmelerde yine AP'liler ile DP'liler arasında soğuk rüzgarlar esmiştir. Ancak tüm bu kavgalara rağmen Anayasa'nın Değişikliği Teklifi'nin tümü Mecliste kabul edilmiş fakat Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile ilgili 3. madde yeniden incelenmek üzere geri çekilmiştir.¹²⁴

Daha sonraki meclis toplantılarında anayasanın 5 maddesinin değiştirilmesine ve 2 yeni geçici madde eklenmesine ilişkin 397 numaralı kanun tasarısı tamamlanmış ve mecliste 309 kabul, 63 ret, 1 çekimser ve 1 boş oyla kabul edilmiştir. Kabul edilen değişikliklerle Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulmasına karar verilmesinin yanı

¹²⁰ *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1972, s.1.

* Mecliste o dönemde sandalyelerin 10'u boş, 124 sandalye CHP'ye, 224'ü AP'ye, 40'ı DP'ye, 14'ü MGP'ye, 10'ü CP'ye, 4'ü MP'ye, 2'si BP'ye, 1'de MHP'ye aitti.

¹²¹ *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1972, s.1.

¹²² *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1972, s.1.

¹²³ *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1973, s.1.

¹²⁴ *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1973, s.1.

sıra gözaltında bulundurulma süresi 15 gün ile sınırlandırılması kararları da yer almıştır. Yine Askeri Mahkemelerde üye olabilmenin şartları arasında hakim olma niteliğinin gerekli kılınması ve Anayasaya eklenen geçici 1. madde ile sıkıyönetimin kaldırıldığı tarihte Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde görülen davaların sonuçlandırılana kadar bu mahkemelerin görev yetkilerinin devam etmesi kararları yeni anayasa reformu içerisinde yer alan diğer değişiklikler olmuştur.¹²⁵

Melen Hükümeti, sıkıyönetimin gölgesinde gerçekleştirdiği anayasa değişikliği çalışmaları meclisteki tartışmalara rağmen büyük oranda gerçekleştirmiştir. Ancak hükümetin diğer alanlarda yapması gereken reformlar gecikince, anayasa değişikliği de büyük bir anlam ifade edememiştir.

1.4.3. Hükümette İlk Kriz : CHP'nin Hükümetten Bakanlarını Çekmek İstemesi

Melen Hükümeti'ni iktidarda kaldığı süre boyunca muhalefet kanadında en çok zorlayan partilerden birisi CHP olmuştur. Bu durumun temellerini, CHP'de Temmuz 1972 tarihinde Bülent Ecevit'in yeni Genel başkanı seçilmesi ve bundan sonra CHP'de yaşanan yönetim değişikliğinin oluşturduğu söylenebilir. Bu değişikliklerle CHP'de, 12 Mart'a karşı çıkmış bir ekip iş başına gelmiş ve CHP'nin hükümete karşı tavrı buna göre belirlenmiştir. Bu yeni oluşan ekip, kurulan hükümetlere, anayasa değişikliklerine, idamlara, sıkıyönetim uzatılması kararlarına kadar 12 Mart'ın bir çok uygulamasına karşı çıkmıştır.¹²⁶

CHP, Melen Hükümeti'nin kurulması aşamasında asker destekli olduğu kabul edilen bu hükümete 5 bakan vererek destek olmuştur. Ancak daha sonra hükümetin birçok kararına karşı çıkmış ve yönetimi en ağır şekilde eleştiren partilerden birisi olmuştur. Bir süre sonra da bakanlarını hükümetten çekme kararı alarak ve 12 Mart'tan sonra kurulan bir hükümeti ilk defa CHP desteğinden yoksun bırakmak istemiştir. Acaba Bülent Ecevit'in, muhtıranın neden olduğu sorunları çözmeye yönelik gerçekleştirdiği bu çıkışının temel nedenleri neler olabilirdi? Bu süreci anlayabilmek için Eylül 1972 tarihinden itibaren CHP ve hükümet arasında yaşanan gelişmeleri iyi tahlil etmek gerekmektedir.

¹²⁵ E. Alatlı, *a.g.e.*, s.87.

¹²⁶ İ. Cem, *a.g.e.*, s.459.

Bülent Ecevit'in, Melen Hükümeti'ne karşı takındığı muhalif politikayı başlatan süreç, CHP Genel Başkanı olarak ilk defa partisinin 49. kuruluş yıldönümünde yaptığı konuşmada hükümeti, özellikle anayasa değişiklikleri konusunda ağır şekilde eleştirmesi ile başlamıştır. Ecevit'e göre; bazı çıkarıcı güçler tarafından anayasa temelinden değiştirilmek isteniyordu. Ve bir buçuk yıldır tüm çabalara rağmen bir tek bile reform gerçekleştirilememiştir. Özellikle bu dönemde kurulan ara rejimler başarılı olamamıştı ve kurulan bu hükümetler büyük çelişkiler yaşamaktaydı. Hükümetin en büyük çelişkilerinden birini Ecevit şu şekilde açıklamıştır :

*"Bir yandan normal demokratik rejime dönebilmenin başta gelen koşula olarak Anayasa doğrultusunda reformlar yapılması öne sürülürken, bir yandan da, o reformları destekleyecek olanların elleri, kolları, ağızları bağlanmak, etkinlikleri sona erdirilmek istenmektedir."*¹²⁷

Başbakan Melen, Ecevit'in bu ağır eleştirilerine "biz reformları Ecevit'ten farklı anlıyoruz." şeklinde bir açıklama yaparak cevap vermiştir. Melen'e göre; 12 Mart süreci takip eden dönemde yaşanan anarşik faaliyetlerin etkileri tam olarak ortadan kalkmamıştır. Hükümet bir yandan normal demokratik ortamı sağlamaya diğer yandan acil reformların çıkarılması için çalışmalarına devam etmektedir. Ecevit'in kendi düzen görüşüne uymadığı için bazı reformları yozlaşmış olarak görmesine rağmen tüm çalışmalar diğer partilerinden güvenoyu alan hükümet programında kabul edilmiştir. Bu durumda güven oyu alan hükümetin, Ecevit'in eleştirilerine rağmen çalışmalarını aynı azimle sürdürmesi uygun görülmüştür.¹²⁸

Zamanla Ferit Melen'in konu ile ilgili açıklamaları Bülent Ecevit'i daha da kızdırmış ve hükümete daha fazla yüklenmesine neden olmuştur. Ecevit, Başbakan Melen'den daha açık konuşmasını ülkedeki hukuk dışı uygulamalardan kimlerin ya da hangi makamların sorumlu olduğunu açıklamasını isteyerek Başbakanı tek yönlü kamuoyu oluşturmakla suçlamıştır.¹²⁹ Taraflar arasındaki anlaşmazlıklara kanıt olacak bir başka gelişmede 3. Beş Yıllık Plan'ın TBMM'de oylanması sırasında gerçekleşmiştir. Kavgalı oturumda, plan 193 kabul , 98 ret oyu ile kabul edilmiştir. AP, MGP ve CP olumlu oy kullanırken CHP ve DP üyeleri olumsuz oy kullanmıştır. Oylamadan sonra planın bazı uygulamalarını ağır şekilde eleştiren Ecevit'e, Başbakan Melen "Sayın Ecevit bir düzen değişikliği istediği için bizim ıslahatlarımızı

¹²⁷ Cumhuriyet, 10 Eylül 1972, s.1.

¹²⁸ Cumhuriyet, 13 Eylül 1972, s.7.

¹²⁹ Cumhuriyet, 14 Eylül 1972, s.1.

beğenmeyebilir. Bir gün Sayın Ecevit'i memnun edebilecek bir reformu ne vaat ettim, ne de yaparım. " diyerek ağır şekilde cevap vermiştir.¹³⁰ Üçüncü Beş Yıllık Plan'ın kabul edilmesi ile Melen ve Ecevit arasındaki tartışmalar karşılıklı olarak uzun süre devam etmiştir. Bu tartışmaların devam etmesi üzerine CHP lideri Ecevit, parti meclisinde yaptığı bir konuşmada, hükümetle olan ilişkilerinde çelişkilerden kurtulamadığı bahane ederek CHP'nin hükümetten çekilmesini istemiştir.¹³¹ Ecevit'in bu isteği siyasi çevrelerde de büyük yankı uyandırmıştır. Bazı siyasi gruplar, artık Hükümet ile CHP arasında perde arkasında devam eden sürtüşmelerin aleni olarak yaşandığını, CHP'nin bakanlarını geri çekme konusunda kararlığı olduğunu ve bu kararın kesin olarak Ecevit tarafından verileceği yorumlarında bulunmuşlardır.

Diğer yandan yaşanan bu hükümet buhranında CHP grubunu suçlayan siyasi partilerde olmuştur. Bu siyasi partiler daha sonra bir bildiri yayımlamıştır. Bildiri de imzası bulunan partilerden biri olan MGP, Ecevit'i sıkıyönetimin gerekliliğine inanmamakla ve hükümet buhranı yaratmakla suçlamıştır. AP lideri Demirel ise, daha ılımlı davranarak hükümet buhranlarının her zaman yaşanabileceğini söylemiş ortamın daha fazla gerilmemesini sağlamıştır.¹³²

Bu süreçte meclisteki partilerin büyük bir kısmı, CHP ile hükümet arasındaki sorunların çözümlenemeyeceğine inansa da, bu hükümet buhranının çözümü için devre Cumhurbaşkanı Sunay girmiş ve Ecevit ile görüşerek bir hükümet buhranı olmasını istemediğini belirtmiştir. Cevdet Sunay, Başbakan Melen'in de katılımı ile gerçekleştirilecek üçlü bir görüşmede bu sorunun kesin olarak çözülmesini talep etmiştir. Bu gelişme üzerine Bülent Ecevit, Melen'in de katıldığı ikinci görüşmeden sonra kararını kesin açıklayacağını bildiren bir açıklama yapmıştır.¹³³ Cumhurbaşkanı Sunay'ın daveti üzerine bir araya gelen CHP Genel Başkanı Ecevit ile Melen arasında yaklaşık 3,5 saatlik bir görüşme yaşanmıştır. Ancak bu görüşmeden istenilen sonuç alınamamıştır.¹³⁴ Bunun üzerine Bülent Ecevit, ikili ve üçlü olarak yaptığı görüşmelerin sonuçlarını parti meclisinde paylaştıktan sonra nihai kararını açıklayacağını belirtmiştir.

4 Kasım 1972 tarihinde beklenen olmuş ve CHP gerekçeli kararını açıklamıştır. CHP, hükümete verdiği 5 bakanını reformların yozlaştırıldığını ileri sürerek hükümetten geri çektiğini ilan etmiştir. Bülent Ecevit, bu ayrılığın bir hükümet bunalımı olmadığını

¹³⁰ *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1972, s.1,7.

¹³¹ *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1972, s.1.

¹³² *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1972, s.1.

¹³³ *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1972, s.1.

¹³⁴ *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1972, s.1.

ileri sürmüş ve bazı somut önerilerde bulunabileceklerini söylemiştir. Bu gelişmelerden sonra gözler Başbakan Melen'e çevrilmiştir. Melen bu konu ile ilgili "*Ülke için en doğru kararı alacağız*" diyerek bundan sonra nasıl hareket edeceklerine dair genel bir ifade kullanmıştır.

CHP'nin hükümetten bakanlarını çekmesinden sonra partide yine bomba etkisi yaratacak bir başka karar açıklanmıştır. 49 yıl boyunca partiye hizmet eden eski Genel başkanlardan İsmet İnönü milletvekilliğinden ve partisinden istifa ettiğini ilan etmiştir. İnönü, istifa nedeni olarak parti politikasının, 12 Mart Muhtırası'na ve yurt çıkarlarına aykırı olmasını gösterse de¹³⁵ bu kararı alınmasında son dönemde yaşanan ve hükümet bunalımına neden olan politikanın etkili olduğu inkar edilemez bir gerçek olmuştur.¹³⁶ Bu istifa, aslında CHP içerisinde yaşanan ayrılıkları da su yüzüne çıkarmıştır. İnönü'nün istifasından sonra yaklaşık 18 CHP milletvekili partisinden istifa etmiştir. Bülent Ecevit, bu yeni süreci partiye yönelik bir tertip olarak değerlendirerek, partinin bu tertipten etkilenmeyeceğini vurgulamıştır.¹³⁷

Bülent Ecevit'in bakanlarını hükümetten çekme kararından sonra Başbakan Melen'in bir açıklama yapması beklenmiştir. "Hükümet istifa mı edecek yoksa başka bir formül mü geliştirilecekti?" sorusu cevabı en çok merak edilen soru olmuştur. Ferit Melen'in bu durum karşısında alacağı tavrın ne olacağı konusunda bazı fikirler yürütülmüştür. Sorunun çözümü aşamasında Cumhurbaşkanı Sunay hükümetin devam etmesini istemiş ve bunu sağlamak için meclisteki AP,MGP,DP ve CP genel başkanları ile bir görüşme yapmıştır. Melen ise "*gerekli desteği görürsek göreve devam ederiz, aksi halde herkes tarih ve millet önünde sorumluluğu yüklenir*" şeklinde bir açıklama yaparak açıkça söylemese de CHP'ye yüklenmiştir. Başbakan Melen, CHP'nin bakanlarını çekmesinden sonra hükümette yeniden dengelerin sağlanması adına diğer partilerle temaslarda bulunmuştur. Mecliste en çok sandalyeye sahip parti olan AP'nin kararını beklemiştir. Ferit Melen, AP'nin kararının hükümetin kaderini belirleyeceğini düşünmüştür.¹³⁸ Ancak AP'nin kararına ihtiyaç duyulmadan, CHP, Cumhurbaşkanı Sunay'ın isteğini dikkate alarak CHP'li 5 bakanın hükümetten çekilmediği yönünde bir açıklama yapmıştır. Böylelikle bu hükümet buhranı herhangi dağılma olmadan çözüme kavuşmuştur.

¹³⁵ Cumhuriyet, 6 Kasım 1972, s.1.

¹³⁶ Nihat Erim, *Günlükler(1925-1979)*, C:2, YKY Yayınları,1. Baskı., Mayıs 2005, s.1047.

¹³⁷ Cumhuriyet, 7 Kasım 1972, s.1.

¹³⁸ Cumhuriyet, 13 Kasım 1972, s.1.

Diğer yandan CHP'nin bakanları çekme kararı almasına rağmen bu bakanların hiçbir zaman görevlerinden istifa etmeyerek vazifelerine devam etmeleri dikkat çekici bir gelişme olmuştur. Bu durum, CHP'nin bu kararı hükümetin gözünü korkutmaya yönelik aldığını söylentilerine zemin hazırlamıştır. Buna kanıt olarak da hükümet ile CHP arasındaki anlaşmazlıklar her ne kadar devam etse de CHP'li bakanların görevlerine her zaman devam etmek istemeleri gösterilmiştir.¹³⁹

CHP'nin bakanlarını hükümetten çekme kararını geri almasından 2 gün sonra hükümet, "güvenoyu almış olan hükümet görev başındadır."¹⁴⁰ diyerek bu buhranın sona erdiğini açıklamıştır. Böylelikle CHP'nin başlattığı hükümet bunalımı yine kararını geri çekmesi ile sona ermiştir. Buna rağmen hükümet buhranın başından sonuna kadar gerek ordunun¹⁴¹ gerek meclisin desteğini alan Melen Hükümeti'nin ömrü uzamamıştır. Hükümet bunalımından sonra CHP'li bakanlar meclisteki çalışmalarına devam etmiş ama CHP grubunun Melen Hükümeti ile ilgili düşünceleri değişmemiştir. Ve bu olay, Melen Hükümeti'nin yaşadığı en büyük krizlerden biri olarak tarihteki yerini almıştır.

1.4.4. Cumhurbaşkanlığı Sorunu

Melen Hükümeti adına 1973 yılının en önemli gelişmesi Cumhurbaşkanlığı seçimleri olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Sunay'ın görev süresinin, 28 Mart 1973 tarihinde dolacak olması, Anayasanın 101. maddesi gereği meclisin 15 gün önceden TBMM içerisinde yeni bir Cumhurbaşkanı seçmesini gerektirmiştir.¹⁴² Yeni bir cumhurbaşkanının seçilmesi süreci Melen Hükümeti döneminde yaşanmış olduğundan bu süreç hükümeti de olumsuz etkilemiştir.

1973 yılında yapılan Cumhurbaşkanı seçimi yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle ordunun, daha önceki dönemlerde olduğu gibi kendi içinden birini bu makamda görmek istemesi¹⁴³ anayasada devletin en üstü makamı olarak yer alan cumhurbaşkanlığı koltuğunun böylesine önem kazanması ve bu durumun sivil rejim ile ordu arasında bir mücadeleye sahne olmasına neden olmuştur. Bu durumun nedenlerini elbette ki 12 Mart sürecinde aramak gerekir.¹⁴⁴ Çünkü bu mücadele bir nevi

¹³⁹ Cumhuriyet, 17 Kasım 1972, s.1.

¹⁴⁰ Cumhuriyet, 21 Kasım 1972, s.1.

¹⁴¹ Nihat Erim, a.g.e.,s.1048. (Nihat Erim'in anılarına göre; Genelkurmay Başkanı Gürler ve Cumhurbaşkanı Sunay, bu gelişmelerde karşısında Melen'in geri çekilmesini istememiş onu desteklemiştir.)

¹⁴² İsmet İnönü, *DeFTERLER (1919-1973)*, C:2, Yayına Hazırlayan : Ahmet Demirel, YKY Yay, İstanbul 2001, s.1223.

¹⁴³ T. Çandar, a.g.e., s.233.

¹⁴⁴ S. Akşin, a.g.e., s.267.

12 Mart'ta etkili olduğu söylenen komutanlar ile 12 Mart mağduru parti liderleri arasında yaşanmıştır.

Özellikle ordunun belli kesimlerinde hakim olan düşünce Atatürk ve İnönü gibi asker kökenli bir şahısın cumhurbaşkanı seçilmesi yönündeydi. Çünkü daha önce Celal Bayar ile sivil bir Cumhurbaşkanı ile ülke yönetilmiş ama memnun kalınmamıştır. Orduya göre açıkça ifade edilemese de Cevdet Sunay'ın yerine gelecek isim de mutlaka askeri bir şahıs olmalıydı. Bu konuda ordunun adayı da belliydi. En güçlü isim Genel Kurmay Başkanı Faruk Gürler'di. Faruk Gürler'in seçimlerde en güçlü aday konumuna gelmesi aslında daha önceden ordu içerisinde planlanmıştır. Şöyle ki; dönemin Genelkurmay başkanı Memduh Tağmaç'ın yaş haddinden dolayı görevi 7 Eylül 1972'de dolacaktı. Bu süreye kadar beklenildiği takdirde Faruk Gürler'in Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda görev süresi dolacak ve emekliye ayrılacaktı. Bu durumun yaşanmaması için Ağustos 1972'de Tağmaç'ın görevinin sona ermesine bir kaç gün kala Tağmaç istifasını vererek emekliye ayrılması ve onun yerine Kara Kuvvetleri'nde süresi dolan Gürler Genelkurmay Başkanlığı'na getirilmesi aslında bu konuda daha önce bir planın yapıldığının kanıtı olmuştur.¹⁴⁵ Bu planın uygulanması ile Faruk Gürler'i destekleyen grubun planın ilk aşamasını gerçekleştirdiği düşünülmüştür..

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yaklaştığı ve artık basında muhtemel adaylara ilişkin tahminlerin çıkmaya başladığı dönemde birçok gazete, siyasi partilerin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Faruk Gürler'in isimde anlaştığını yazmıştır.¹⁴⁶ Ancak durumun böyle olmadığı gerçeği sonradan ortaya çıkmıştır. Faruk Gürler'in, sadece ordunun desteklediği isim olduğu ama mecliste bulunan önemli partilerin Gürler'i istemediği inkar edilmemiştir. Özellikle, bu konu ile ilgili Süleyman Demirel'in, *"AP'nin kararı Cumhurbaşkanlığı seçiminde belirleyici olacaktır. AP'nin desteklemediği bir isim Cumhurbaşkanı seçilemeyecektir"* yönündeki açıklamaları dikkat çekmiştir.¹⁴⁷ Süleyman Demirel'in, 12 Mart muhtırasından sonra başbakanlık görevinden istifa etmek zorunda bırakılması ancak muhtıra sonrasında TBMM'de çoğunluğa sahip olan siyasi parti olma özelliğini devam ettirmesi¹⁴⁸ AP'nin Şubat 1973'ten itibaren konuşulmaya başlanan cumhurbaşkanlığı seçiminde etkin bir rol oynamasına¹⁴⁹ neden olmuştur. Hatta

¹⁴⁵ S. Akşin, *a.g.e.*, s.267.

¹⁴⁶ *Hürriyet*, 9 Şubat 1973, s.1.

¹⁴⁷ *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1973, s.7.

¹⁴⁸ C. Arcaçay, *a.g.e.*, s.386.

¹⁴⁹ Suna Kili, *1960-1975 Döneminde CHP'de Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yay. 1. Baskı, İstanbul 1976, s.341

bu konuda AP Genel başkanı Demirel kendi tavrını açıklamaktan hiç bir zaman çekinmeyerek Faruk Gürler için "*seçilemeyecek*" kararlılığını göstermiştir.¹⁵⁰

Süleyman Demirel'in bu kararı, CHP'nin de desteğini almıştır. Çünkü her iki parti lideri de üçüncü kez bir generalin cumhurbaşkanı seçilmesini istememiştir. Liderler, meclisin üstünlüğü konusunda anlaşarak Faruk Gürler'in cumhurbaşkanı olmasını engellemişler ama onun yerine gelebilecek yeni bir isim konusunda bu kadar kararlı davranmamışlardır.

Meclisteki bu muhalefete rağmen Cumhurbaşkanlığı seçimine çok az bir süre kala Faruk Gürler'i destekleyen komutanlar etkinliklerini artırmışlardır. Seçimlerde herhangi bir sürpriz ile karşılaşmamak için siyasi partilerle görüşmeler yapmışlardır. Hatta bu konuda Yüksek Komuta Konseyi Başkanı Muhsin Batur ile CHP lideri Ecevit arasında, cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde bir telkin konuşması yapılmıştır. Daha ancak Bülent Ecevit, bu konuşmanın temel konusunun cumhurbaşkanının kim olacağı konusunda değil de, cumhurbaşkanı olacak kişi de aranılan özellikler üzerine yapıldığını açıklamıştır. Telkin konuşmaları ile ilgili tartışmaların yaşanması üzerine Yüksek Komuta Konseyi, daha sonra bu konuda herhangi bir görüşmeye yanaşmayan Süleyman Demirel'i hedef aldığı savunulan 21 Şubat 1973 tarihli bir bildirisi yayınlamıştır.¹⁵¹ Bildiri de özellikle "*son dönemde sorumsuz ya da sorumluluğunu idrak edemeyen bazı politikacıların memleketin çıkarlarını hiçe sayarak silahlı kuvvetler hakkında yersiz yorumlarda bulunmaları esefle takip ettiklerini*" açıklamışlardır. Yine, AP lideri Demirel'in cumhurbaşkanlığı seçimlerine yönelik yapılan telkin toplantılarına katılmaması eleştirilmiştir. Bildirinin yayımlanmasında sonra Süleyman Demirel "Beni İlgilendiren Hiçbir Şey Yoktur Tebliğin İçerisinde" açıklamasını yaparak partisinin sadece millete hesap vereceğini söylemiştir. Demirel, cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili herhangi bir telkin toplantısı yapmak zorunda olmadığını vurgulamıştır. Süleyman Demirel'in bu açıklamaları bazı yazarlar tarafından işi yokuşa sürmek olarak algılanarak eleştirilmiştir. Dönemin Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Altan Öymen, "*ben millete hesap veririm*¹⁵², *kimse ile görüşmem*" diyen Demirel'in buna karşın bir cumhurbaşkanı adayı belirlememiş olmasını büyük bir çelişki olarak görmüştür.¹⁵³

¹⁵⁰ T. Çavdar, *a.g.e.*, s.233.

¹⁵¹ *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1973, s.1.

¹⁵² *Hürriyet*, 22 Şubat 1972, s.1.

¹⁵³ *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1973, s.1,7.

Diğer yandan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde tek sorun AP'nin muhalefeti olmamıştır. Bunun yanı sıra Genelkurmay Başkanlığı görevine devam eden Faruk Gürler'in cumhurbaşkanı seçilebilmesi için TBMM üyesi olması şartının yerine getirilmesi gerekmiştir. Bu sorun daha sonra Milli Savunma Bakanı Mustafa İzmen'in Kontenjan Senatörlüğü'nden ayrılması ile çözülmüştür. Mart 1973 tarihinde İzmen'in istifası üzerine boşalan Senatörlüğe Faruk Gürler getirilmiştir. Bu durumda Gürler de emekliliğini isteyerek Genelkurmay Başkanlığı görevinden istifa etmiştir.¹⁵⁴ Gürler'in istifasında sonra boşalan Genelkurmay Başkanlığı'na ise Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Semih Sancar getirilerek Faruk Gürler'in Cumhurbaşkanı adaylığı önünde hiç bir engel kalmamıştır.¹⁵⁵

Faruk Gürler'in Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Senatörü seçilmesinden sonra açıklama yapması beklenen parti lideri Süleyman Demirel olmuştur. Ancak bu konuda tüm sorulara *"kimsenin adaylığı ile ilgili konuşmayacağım"* diyerek yanıt veren Demirel *"Cumhurbaşkanını AP değil, TBMM seçecektir, AP üyeleri de diğer parlamenterler gibi görevini ifşa edecektir"* cevabı ile aslında bundan sonra nasıl bir yol izleyeceklerinin sinyalini de vermiştir.¹⁵⁶

Meclisteki tartışmaların gölgesinde 13 Mart 1973 tarihinde başlayan cumhurbaşkanlığı seçiminde Faruk Gürler'in dışında iki aday daha olmuştur. Bu isimler Cumhuriyet Senatosu Tekin Arıburnu ve DP Başkanı Ferruh Bozbeyli idi. Meclis'te açıklanan bu üç aday içerisinde yapılan ilk dört tur oylamasında ortaya çıkan sonuçlar şöyle olmuştur: 1.Tur - Arıburnu:282, Gürler: 175, Bozbeyli : 45

2. Tur -Arıburnu:284 Gürler:176, Bozbeyli:47

3.Tur - Arıburnu:285, Gürler:186, Bozbeyli:47

4.Tur- Arıburnu:276, Gürler:200, Bozbeyli:48¹⁵⁷

İlk oylama sonuçları gerçek anlamda bir şok etkisi yaratsa da sonucun böyle çıkacağı siyasi partiler tarafından doğru tahmin edilmiştir. Şöyle ki, Gürler'in cumhurbaşkanı seçilebilmesi için gerekli olan üçte ikilik yasal çoğunluğa ancak AP'nin oyları ile ulaşılabilirdi. Mecliste AP grubunun Gürler'i desteklememesinin yanı sıra CHP'li parlamenterlerden de büyük çoğunluğu grup kararına uyarak oy

¹⁵⁴ Cumhuriyet, 5 Mart 1973, s.1.

¹⁵⁵ Cumhuriyet, 6 Mart 1973, s.1.

¹⁵⁶ Cumhuriyet, 8 Mart 1973, s.7.

¹⁵⁷ Cumhuriyet, 14 Mart 1973, s.1.

kullanmamışlardı. Ancak parti içerisinde çoğunluğa uymayan sayıları 20-25 arasında değişen bir grup CHP'li oylamaya katılmıştı. Katılanlardan birisi olan Genel Sekreter Kamil Kırıkoğlu, katılma nedenini "*partiye Anayasa suçu işlettirmekmek*" şeklinde açıklamıştır.¹⁵⁸ Daha sonra bu olay Kırıkoğlu-Ecevit arasında yaşanılacak sorunlara temel oluşturmuştur.

İlk dört oylamadan sonra devletin askeri kademesinin istediği sonuç gerçekleşmeyince yeni çareler aranmaya başlanmıştır. Bunlar biri de mevcut Cumhurbaşkanın görev süresini uzatma kararı olmuştur. Bu öneriyi, mecliste AP ve CHP grubu desteklerken diğer partiler sakıncalı olarak değerlendirmiştir. DP grubu, görev süresinin uzatılması kararını ret edeceğini belirterek daha önce "*cülusla değil , seçimle gelir*" diyen AP ve CHP'yi sözlerinden dönmekle suçlamıştır.¹⁵⁹ Meclisteki partilerin dışında sivil kesimden de bu karara yönelik ağır eleştiriler olmuştur. Anayasa profesörlerinden Bülent Nuri Esen, cumhurbaşkanın görev süresini uzatmayı "demokratik hukuk devleti düşüncesine aykırı" olduğu için eleştirmiştir.¹⁶⁰ Mevcut cumhurbaşkanı Sunay'ın görev süresinin uzatılması önerisinin tartışıldığı bu dönemde bomba etkisi yaratacak bir açıklama da Faruk Güler cephesinden gelerek Gürlere adaylıktan çekildiğine dair bir açıklama yapmıştır.

Siyasi gruplar tarafından tartışmalara neden olan Cevdet Sunay'ın görev süresinin uzatılması teklifi, meclise geldiğinde beklenen olmuş ve yapılan oylamada teklif 1 oy farkı ile (300'e-299) ret edilmiştir. Her ne kadar teklif usule uygun bulunmayıp TBMM'de ret edilse de karar tasarısı, Senato Meclisi'ne taşınmış ama burada da İnönü muhalefetine¹⁶¹ takılmıştır. Tabi Senatör İsmet İnönü, Cumhuriyet Senatosu'nda, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın görev süresinin uzatılmasını öngören Anayasa değişikliği teklifi üzerine: "*Bunu yapmayınız. Bu O'na iyilik değildir. Vazifesini bırakmasını bilirse şerefli bir iş yapmış olur.*" diyerek bu konuda süresi dolmuş bir kişinin yeniden aynı göreve getirilmesinin anayasa zarar vereceği yönünde açıklamalarda bulunmuştur.¹⁶² Ve daha sonra uzatma kararı Senato Meclisi'nde de ret edilmiştir.

Cumhurbaşkanın görev süresinin uzatılması teklifinin her iki meclis tarafından ret edilmesi kararından sonra AP "*TBMM'nin iradesi böyle çıktı*" derken CHP "*yeni*

¹⁵⁸ T.Çavdar, *a.g.e.*, s.234.

¹⁵⁹ *Cumhuriyet*, 19 Mart 1973, s.1.

¹⁶⁰ *Cumhuriyet*, 20 Mart 1973, s.1.

¹⁶¹ T. Çavdar, *a.g.e.*,s. 235.

¹⁶² *Cumhuriyet*, 26 Mart 1973, s.7.

çözüm yolları aranacaktır" şeklinde açıklama yapmıştır.¹⁶³ Bu açıklamalar bundan sonraki süreçte de bu etkin iki partinin yeni adaylar üzerinde ya da çözümler üzerinde yoğunlaşacaklarını göstermekteydi. Nitekim iki büyük parti lideri daha sonra anlaşarak Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan'ı aday olarak göstermişler ancak bu çözüm önerisi de Cumhurbaşkanı Sunay'a takılmıştır. Çünkü Taylan'ın adaylığı için Kontenjan Senatörü olması gerekiyordu ancak daha önceki Gürler olayından sonra Sunay bu isteği ret etmiş ve Taylan'ı Kontenjan Senatörü olarak atamamıştır. Bu son gelişmeden sonra Sunay, 28 Mart günü Cumhurbaşkanı seçilene kadar yerini Senato Başkanı Tekin Arıburnu bırakarak görevinden ayrılmıştır. Bu süreçte meclis, yeniden bir aday arayışı içerisine girmiş ve partisiz dört kontenjan üyesi üzerinde tartışmalar başlamıştır. Partisiz üyeler arasında özellikle Naim Talu, Sabahattin Özbek ve Fahri Korutürk isimleri ön plana çıkmıştır. Bir süre sonra Naim Talu ve Sabahattin Özbek isimleri Bülent Ecevit desteklemediği için devre dışı bırakılmıştır. Geriye partilerin anlaştığı tek bir isim Fahri Korutürk kalmıştır.¹⁶⁴

Mecliste her ne kadar partilerin anlaştığı isim olarak Fahri Korutürk'ün ismi geçse de Nisan ayına gelindiğinde hala yeni Cumhurbaşkanı belirlenememiştir. Çünkü partilerin anlaştığı isim olan Fahri Korutürk'ün herhangi bir adaylık başvurusu olmamıştır. Bu arada mecliste göstermelik de olsa yapılan oylamalar 13. tura kadar ulaşmış ancak herhangi bir aday üzerinde hala çoğunluk sağlanamamıştır. Oylamalarda şaşırtıcı bir detay da yaşanmıştır ve 20 Mart'ta adaylıktan çekildiğini söylemesine rağmen Faruk Gürler'e hala oy veren vekillerin olmuştur.¹⁶⁵ İşte böyle bir kısır döngünün içerisinde de AP Genel lideri Süleyman Demirel cumhurbaşkanlığı probleminin çözümü için meclise 3 alternatif teklif sunmuştur. Bu teklifler : 1- Meclis içinden bir adayın seçilmesi, 2- Erken seçime gidilmesi, 3- Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmesi şeklinde olmuştur.¹⁶⁶

Süleyman Demirel'in bu teklifleri siyasi partilerin yetkili organlarında görüşülmüş ancak kesin bir karar varılamamıştır. Bunun üzerine meclis kulislerinde son isim olarak anılan Fahri Korutürk'ün adaylığı yeniden gündeme gelmiştir. 4 Nisan gecesi AP senatörü Çağlayangil aracılığı ile Korutürk'e adaylık çağrısında bulunulmuştur. Bu konuda bazı endişeleri olduğunu söyleyen Korutürk, ısrarla üç parti

¹⁶³ *Cumhuriyet*, 23 Mart 1973, s.1.

¹⁶⁴ T.Çavdar, *a.g.e.*, s.236.

¹⁶⁵ *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1973, s.1.

¹⁶⁶ E. Alatlı, *a.g.e.*, s.93.

liderin adaylık için bir önerge hazırlayıp TBMM Başkanlığı'na sunmasını istemiştir. Çünkü en son yaşananlar onu bu endişeleri konusunda haklı çıkaracak nitelikteydi. Fahri Korutürk, ilk turda seçilme şartı ile aday olacağını seçilemezse ikinci turda geri çekileceği şartını öne sürerek aday olmayı kabul etmiştir.¹⁶⁷

Nihayet seçim günü geldiğinde korkulan olmamış 15.tur oylamasına tek aday olarak giren Korutürk, 365 oy alarak Türkiye'nin 6. cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. AP-CHP ve CGP 'nin anlaşarak aday gösterdiği Korutürk'ün cumhurbaşkanı seçilmesi aslında iki büyük partinin meclis dışı baskılara boyun eğmeyerek gösterdikleri direncin bir ifadesi olmuştur. TBMM'nin, 25 gün çalıştıktan sonra 15. turda bir cumhurbaşkanı çıkarması ayrıca 12 Mart Muhtırası'ndan sonra başlayan Yüksek Komuta yöneticilerinin uyguladığı baskısının artık politikacılar üzerinde eskisi kadar etkili olamayacağını ve yeniden sivil demokrasiye geçişin sağlanacağını bir kanıt olarak kabul edilmiştir. Diğer yandan Korutürk ismi komutanlar tarafından da olağan karşılanmıştır. Fahri Korutürk'ün, Türk siyasetinde ılımlı bir senatör olarak tanınması ve politikacıların etkisi altında kalmayacak olması her iki tarafı da memnun eden özellikleri olmuştur.¹⁶⁸

Sonuç olarak cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sancılı bir süreç olarak yaşanması Melen Hükümeti'ni olumsuz etkilemiştir. Başbakan Melen'in, bu dönemde izlediği politika, onun ordu ile siyasi partileri karşı karşıya getirmekle suçlanmasına neden olmuştur. Buna neden olarak ilk başta görev süresi dolacak olan Sunay'ın yerine Cumhurbaşkanı olarak Genelkurmay Başkanı Gürler'in adaylığını desteklemiş olması gösterilmiştir. Melen'in bu çabası bazı siyasi gruplar tarafından "orduya yaranmak için" şeklinde yorumlanmıştır.¹⁶⁹ Bu konuda CHP lideri Ecevit "*Ordu siyasete sürükleyici çabalardan herkes vazgeçmelidir*" açıklaması yaparak hükümete yüklenmiştir.¹⁷⁰ Bülent Ecevit göre; hükümet varla yok arasındaydı, işleri çıkmaza sokan ve partileri birbirine düşüren bir konumdaydı. Ve cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanan bu bunalımın nedeni hükümetin saray politikaları ile başkan seçmek istemesiydi.¹⁷¹ Bu nedenlerden ötürü bu sıkıntılı sürecin bedelini bin bir güçlkle ayakta tutulmaya çalışılan Melen Hükümeti ödeyeceği söylenebilir.

¹⁶⁷ Orhan Tokatlı, *Kaybolan Yıllar(1961-1973)*, Doğan Kitapçılık A.Ş., 1. baskı, Aralık 2000, s.500.

¹⁶⁸ F.Ahmad, *a.g.e.*, s.359.

¹⁶⁹ Süleyman Yeşilyurt, *Türkiye'nin Başbakanları*, Kültür-Sanat Yayın. 1. Baskı, Kasım 2006, s.286.

¹⁷⁰ *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1973, s.1.

¹⁷¹ *Cumhuriyet*, 2 Nisan 1973, s.1.

1.4.5. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kurulması

Melen Hükümeti'nin en önemli çalışmalarından biri Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulması ile ilgili kanun tasarısı olmuştur. Aslında 12 Mart süreci incelendiğinde, bu tasarının tartışılması ve kabul edilmesi, dönemin en büyük değişikliklerinden biri olarak kabul edilmiştir. Başbakan Melen, hükümet programında da yer verdiği anayasa reform çalışmalarına hiç vakit kaybetmeden başlamıştır. Bu dönemde hazırlanan yasa taslağında dikkat çeken maddelerden biri de, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulması kararı ile ilgili olmuştur. Dönemin şartları düşünüldüğünde bu mahkemelerin kurulması ilk başta masum görünürken daha sonra devletin güvenliğine yönelik suçların görüleceği mahkemeler haline dönüştürülmek istenmesi büyük tepkilere yol açmıştır.

Tüm tepkilere rağmen mecliste, 9 Şubat 1973 tarihinde anayasa değişikliği teklifinin tamamını 326 oyla kabul edilmiştir. Fakat, Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile ilgili 3. madde yeniden incelemek üzere komisyon tarafından geri çekilmiştir. 15 Şubat 1973'te yapılan oylamada ise meclis, yeniden yapılan düzenleme ile Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulması kararını kabul etmiştir.¹⁷²

15 Mart 1973 tarihinde kesinleşen karar gereği 1699 sayılı yasa ile değişen anayasanın 136. maddesine ek olarak ;

“Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya devlet güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla görevli Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulur. Ancak, sıkıyönetim ve savaş haline ilişkin hükümler saklıdır. Devlet Güvenlik Mahkemesinde bir başkan, dört asıl ve iki yedek üye ile bir savcı ve yeteri kadar savcı yardımcısı bulunur... Devlet Güvenlik Mahkemesi başkanlığı, üyeliği, yedek üyeliği, savcılığı ve savcı yardımcılığı atamalarında Bakanlar Kurulunca her boş yer için bir misli aday gösterilir. Bu adaylar arasından Devlet Güvenlik Mahkemesi hakimlerinin atanması Yüksek Hakimler Kurulunca, savcı ve yardımcılarının atanmaları Yüksek Savcılar Kurulunca, askeri hakimlerden üye, yedek üye ve savcı yardımcılarının atanmaları ise özel yasaların da gösterdiği usule göre yapılır... Devlet Güvenlik Mahkemeleri kararlarının temyiz mercii Yargıtay'da yalnız bu mahkemelerin kararlarına bakmak üzere kurulacak daire veya daireler; Genel Kurul ise, Yargıtay

¹⁷² E. Alatlı, a.g.e., s.87.

Ceza Daireleri Genel Kuruludur” ifadeleri eklenerek DGM'nin kurulması kararı onaylanmıştır.¹⁷³

Yukarıda verilen hükümlerle kurulacak olan DGM'nin bağlı bulunacağı esaslar ek madde açıklanmıştı ancak bu esaslara uygun olarak DGM'nin işleyişi, teşkilatı, görevi, yetkileri ve yargılama usullerinin düzenlenmesi daha sonra hazırlanacak yasaya bırakılmıştır.

Kurulma kararı Melen Hükümeti döneminde alınan DGM'nin yasallaşması Haziran 1973 tarihinde gerçekleşmiştir. Böylelikle, rejimin ve devletin, iç-dış güvenliğini ilgilendiren davalara bakan DGM, 1961 Anayasası'na 1973'te eklenen ek bir madde ile Türk hukuk sistemine girmiştir.¹⁷⁴ 12 Mart Muhtırası'nın bir gereği olarak görülebilecek DGM'ler demokratik uygulamalara ters görüldüğü için bir süre sona devre dışı bırakılmıştır. Ancak yine başka bir darbenin (12 Eylül 1980 darbesi) sonucu olan 1982 Anayasası ile kalıcı hala getirilecektir. Ve nihayetinde 2004 yılında AB ile uyum programı çerçevesinde getirilen Anayasa değişikliği teklifi ile TBMM tarafından bir kez daha kaldırılmıştır.

1.4.6. Hükümet-Ordu İlişkileri

12 Mart Muhtırası'ndan sonra kurulan hükümetlerde "ordunun etkisi vardı" söylemi inkar edilemeyecek bir gerçek olarak kabul edilebilir. Bu gerçek elbette ki kurulduğu andan itibaren ordunun desteğinin hissedildiği Melen Hükümeti içinde geçerli olmuştur. 11 aylık iktidarda kalan Melen Hükümeti'nin faaliyetleri incelendiğinde çoğu kez ordu ile zıtlasmaktan kaçınan bir politika izlenmesi bu ifadeye kanıt olarak gösterilebilir.

Nihat Erim'den sonra başbakanlık görevini üstlenen Ferit Melen, kabinesi oluştururken, 8 AP'li, 5 CHP'li ve 1 MGP'li bakan alarak yeni bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Ancak, yeni kurulan bu hükümete hiç bir DP üyesi girmemiştir. Bu konuda muhtıracı generallerin Başbakan Melen'e bazı direktiflerde bulunduğu yüksek bir ihtimaldir. Bunun yanı sıra zaten asker güdümlü olduğu hissedilen böyle bir kabineye DP lideri Bozbeyli ve ekibi de dahil olmak istememiştir.¹⁷⁵

¹⁷³ CSTD, 1.3.1973, C:10, B: 39, s.112.

¹⁷⁴ Resmi Gazete, 20 Mart 1973, Sayı:14482,s.1.

¹⁷⁵ S. Yeşilyurt, a.g.e, s.286.

Daha kuruluş aşamasında bile ordunun etkisinin hissedildiği bir hükümet olan Melen Hükümeti, yapacağı çalışmalarda askeri kanatın düşüncelerini hesaba katarak onlarla sürtüşmemeye girmeden hareket etmiştir. Bu düşünceye kanıt olarak, Melen'in yeni Başbakan olduğu dönemde, yabancı bir kanala verdiği demeçle, 12 Mart Muhtırası'ndan övgü ile bahsetmesi gösterilebilir. Ordunun siyasete müdahale etmesinde haklı olduğunu düşünen Melen bu düşüncesini "*..... Türk Silahlı Kuvvetlerinin müdahaleleri, problemleri halletmek için değil, problemlerimizin gerçek demokratik düzende halledilmesini mümkün kılacak ortamı garanti altına almak için olmuştur*" diyerek ifade etmiştir.¹⁷⁶

Ferit Melen, iktidarda olduğu dönemde, hükümetin ordu ile olan ilişkilerine dikkat etmiş özellikle 12 Mart Muhtırası'nın yayımlanmasın da etkili olan isimlerle karşı karşıya gelmekten kaçınmıştır. Şöyle ki ; görev süresi dolacak Genelkurmay Başkanı Tağmaç'ın görev süresinin uzatılması tartışmalarının yaşandığı dönemde kesin konuşmaktan kaçınmış "*esasen bu husustaki temayül de belli olmuştur*" diyerek kendisine yöneltilen soruları çoğu kez yanıtsız bırakmıştır.¹⁷⁷ Bu konu ile ilgili Nihat Erim'in, Melen ile yaptığı bir görüşmeye dayanarak yazdığı anılarında; Melen'e komutanların sürelerinin uzatılması meselesini sorduğunda, Melen'in bu işi komutanlara bıraktığını ancak komutanların bu konuda bir karar veremedikleri için çözüm işini Melen'den beklediklerini söyleyen ifadeleri olmuştur. Erim'e göre; Melen görev süresinin uzatılmasından yana bir tavır sergiliyordu ancak bu konuda komutanlar arasında tam bir anlaşma sağlanamamıştı.¹⁷⁸ Aslında Melen, ordunun üst kademesinde yaşanan çekişmenin farkındaydı ancak bu gelişmelere doğrudan katılmak istemediği için çoğu kez fikirlerini açıklamaktan çekinen bir tavır sergilemiştir.

Orduda bir diğer çekişme de Tağmaç'tan sonra kimin Genelkurmay başkanı seçileceği konusunda yaşanmıştır. Genelkurmay Başkanlığı seçiminde Faruk Gürler'in adının telaffuz edilmesi mevcut başkan Tağmaç itirazlarına neden olmuştur. Çünkü Tağmaç, ne Gürler'i ne de Batur'u başkan olarak uygun görmemiştir. Bu dönemde hem bakanlara hem de Cumhurbaşkanı'na bu konuda yoğun baskılar olmuştur. Sonuçta Cumhurbaşkanı Sunay, "*ordu Faruk Gürler'i istiyor*"¹⁷⁹ diyerek tartışmaları sonuçlandırmıştır. Ordunun siyasete bu şekildeki müdahaleleri olağan karşılayan

¹⁷⁶ *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1972, s. 1. (bkz. Başbakan Melen'in Federal Almaya Kanalı Bavyera TV 'ye verdiği röportaj)

¹⁷⁷ *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1972, s.1.

¹⁷⁸ Nihat Erim, *a.g.e.*, s.1040.

¹⁷⁹ Nihat Erim, *a.g.e.*, s.1041.

Başbakan Melen, bu karara yönelik "*ordunun politikaya müdahalesi demokrasiyi korumak içindir*" diyerek destekleyici bir açıklama yapmıştır.¹⁸⁰

Melen Hükümeti'nin ordu tarafından desteklendiğinin göstergesi olan bir başka gelişme de CHP lideri Ecevit'in hükümetten bakanlarını çekmesine kadar uzanan süreçte yaşanmıştır. Göreve geldikleri andan itibaren vaat edilen reformların hiç birinin, Melen Hükümeti tarafından gerçekleştirilemediğini iddia eden Bülent Ecevit, bir an önce seçim dönemine girilmesini istemiş ve bir süre sonra bakanlarını hükümetten çektiğini açıklamıştır. Bu olaydan sonra, Melen Hükümeti'nin çekilmesi beklenirken Cumhurbaşkanı Sunay'ın devreye girmesi ile sorun çözümlenmiştir. İtiraf edilemese de bu dönemde hükümetin devamlılığı çok önemli idi. Çünkü siyasi çevreler ve sivil halk bir hükümet daha çekilirse bir daha sivil hükümetlerin kurulamamasından endişe duymaktaydı.

Melen Hükümeti'nin ordu ile vereceği bir başka zorlu sınavda Cumhurbaşkanlığı seçimi olmuştur. Bu sorunun baş kahramanlarından biri sancılı bir şekilde Genelkurmay Başkanlığı'na getirilen Faruk Gürler idi. Cumhurbaşkanlığı için istekli olduğu bilinen Gürler'in isminin henüz yüksek sesle telaffuz edilmediği dönemde öncelikle mevcut Cumhurbaşkanı Sunay'ın görevinin uzatılması tartışılmıştır. Bu konuda Başbakan Melen daha önce izlediği denge politikasını sürdürmüştür. Kendisine uzatma kararı ile ilgili yönetilecek sorulara "konuşmak için çok erken, bu iş TBMM'nin işidir." diyerek konu ile ilgili görüşünü açıkça ifade etmekten çekinmiştir.¹⁸¹ Bu cevabına karşın, Melen'in ilk başta Cumhurbaşkanı Sunay'ın sürenin uzatılmasını istediğini¹⁸² ve Sunay'ı destekleyici bir tavır sergilediğini söylenebilir. Ancak seçim süreci çok kolay geçmemiştir. İtirazlara rağmen ordunun desteklediği isim olan Faruk Gürler seçimin en büyük adayı olmuştur. Cumhurbaşkanı oylamaları başladığında Faruk Gürler büyük bir hüsrana uğramış birkaç tura rağmen seçilmesini sağlayacak oya ulaşamayarak adaylıktan çekilmiştir. Meclis, bu sorunu aşmak için apar topar hazırladıkları tasarı ile Sunay'ın görevi uzatmaya çalışmış ancak bu teklif hem Millet Meclisi'nde hem de Senato Meclisi'nde ret edilmiştir. Daha sonra sorunun çözümlenmemesini muhalefet, hükümetin politikalarına bağlamış ve CHP lideri Ecevit, daha önce ordu ile meclisi birbirine düşürmekle suçladığı Başbakan için "hesabını veremediği sorumlulukları

¹⁸⁰ *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1972, s.1.

¹⁸¹ *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1973, s.1.

¹⁸² Nihat Erim, *a.g.e.*, s.1046.

ordunun üzerine yıkmaya çalışıyor" eleştirilerinde bulunmuştur.¹⁸³ Ecevit'in bu eleştirilerine rağmen Melen Hükümeti'nin cumhurbaşkanlığı seçiminde etkin bir rol oynadığı söylenemez. Bu süreçte ne Başbakan Melen ne de kabinedeki bakanlar, muhtıracı generallerin söylediklerini yerine getirmekten başka bir faaliyette bulunamamıştır.¹⁸⁴

1.5. MELEN HÜKÜMETİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKADA ÖNEMLİ OLAYLAR

Türk demokrasi tarihinde ara rejim olarak isimlendirilen 1971-1974 döneminin dış politikası büyük ölçüde II.Dünya Savaşı'ndan sonraki gelişmelerle şekillenmiştir. Ancak muhtıra sonrası bazı ülkelerle olan ikili ilişkilerde değişiklikler yaşanmıştır.

1960'lara kadar ABD güdümlü bir politika izleyen Türkiye, Adalet Partisi'nin iktidara gelmesi ile birlikte çok yönlü bir politika izleyerek komşuları ve üçüncü dünya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.¹⁸⁵

1964-1971 yıllarında tek başına iktidarda bulunan AP, Demirel liderliğinde Türk dış politikasını yönlendirmiştir. Bu dönemde iç ve dış etkenler sonucu olarak Türkiye hareketli bir dış politika yaşamıştır. Mevcut uluslararası ilişkilerin değişmesi, Batı'dan uzaklaşarak Doğu'ya yaklaşma çabaları bu dönemin politikalarını belirlemiştir. Cumhuriyet tarihinde eşine az rastlanır bir hareketliliğin yaşandığı bu döneme rağmen 1972-1974 yılları dış politikada bir durulmanın yaşandığı daha çok denge politikasının izlendiği bir dönem olmuştur.¹⁸⁶ 1971-1979 döneminde ABD ve SSCB'nin dışında diğer ülkelerle özellikle Batılı devletlerle Türkiye'nin ciddi bir sorun yaşamadığı söylenebilir.¹⁸⁷ Bu dönem yine Türkiye'nin, Ortadoğu ile olan ilişkilere yeni bir boyut kazandırdığı ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmeye çalışıldığı bir dönem olmuştur.¹⁸⁸ Bu bölümde, ABD ile olan anlaşmazlıkların hissedildiği, Sovyet Rusya ve diğer komünist rejimlerle ilişkilerin kurulmaya başlandığı, AET ile ilişkilerin geliştirilmeye çalışıldığı dönemin dış politikada en önemli başlıkları incelenmeye çalışılmıştır.

¹⁸³ *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1973, s.1.

¹⁸⁴ S.Yeşilyurt, *a.g.e.*, s.287.

¹⁸⁵ S. Bulut, *a.g.t.*, s.50.

¹⁸⁶ Mehmet Gönübol-Ömer Kürçüoğlu, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, 1965-1973 Dönemi Siyasal Kitabevi Yay., Ankara 2006 s.539.

¹⁸⁷ *Türk Dış Politikası (1919-2012)*, Editör: Prof. Dr. Haydar Çakmak, Barış Platin Kitap Yay., 2. Baskı, Ankara 2012, s.570.

¹⁸⁸ Ramazan Gözen, *Türkiye'nin Dış Politikası*, Palme Yay., Ankara 2009, s.184.

1.5.1. Türkiye-AET İlişkileri

Türkiye, ilk olarak 1959 yılında, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik başvurusunda bulunmuştur. AET, yapılan başvuruya; Türkiye'nin kalkınma düzeyinin tam üyelik için yeterli olmadığı, tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanması önerisi ile cevap vermiştir. Bu karar doğrultusunda, 12 Eylül 1963 yılında Türkiye ile AET'yi bir gümrük birliğine götürecektir ve önsözünde Türkiye'nin tam üyeliğinin ifade edildiği Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması) imzalanmıştır. Anlaşma, hazırlık dönemi (5 yıl), geçiş dönemi (1973 itibarıyla 12 ve 22 yıllık iki ayrı dönem) ve nihai dönem olarak üç dönemden oluşmuştur. Geçiş döneminin sonunda ise gümrük birliğinin tamamlanması planlanmıştır. Anlaşmada öngörülen hazırlık döneminin sona ermesiyle birlikte, 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'de, geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükler belirlenmiştir. Buna göre, Katma Protokol'de malların serbest dolaşımı, Türkiye'nin AET'nin Ortak Tarım Politikası'na uyumu, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı ve ulaştırma ve ekonomi gibi konuların AET mevzuatına uyumlaştırılması öngörülmüştür.

Ankara Anlaşması ile ayrıca periyodik olarak toplanan ve ortaklıkla ilgili konuları görüşen bir Ortaklık Konseyi oluşturulmuştur. Söz konusu kurumsal çerçeve, gümrük birliğinin nihai aşamasının uygulamaya konulması ile birlikte genişletilmiştir. 1973'te imzalanan Katma Protokol ile Türkiye AET'ye yönelik gümrük vergilerinin sanayi ürünleri için tamamen kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ise AET ülkelerinin uyguladığı vergilerin uygulanmasını kabul etmiştir. Buna göre, sanayi ürünleri için 12 yıllık vergi indirimi geçiş süresi ve rekabet gücü zayıf olan sanayi dalları içinse 22 yıllık vergi indirimi takvimi öngörülmüştür.

AET olan ilişkiler Melen Hükümeti'nde de diğer hükümetlerde olduğu gibi önemli bir dış politika hedefi olmuştur. Bu hedef, Melen'in Hükümet Programında şu şekilde yer almıştır :

"Türkiye, Avrupalılararası örgütlere daha kuruluşundan beri iyi niyetle, yapıcı ve gerçekçi bir tutumla katılmıştır. Bu arada Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklığımıza büyük önem vermekteyiz. Ortaklığımıza ilişkin şartların Altı'ların On'lar haline dönüşmemesi nedeniyle meydana gelen yeni duruma en iyi şekilde intibak ettirilmesi hususunda özel bir dikkat ve itina göstereceğiz. Ortak Pazar'a tam üye

olmadan önce Katma Protokolde ve diğer anlaşmalarda milli sanayimizin gelişmesine engel olacak mahiyette uygulamalarla karşılaşılması için girişilmiş olan müzakerelere devam olunacaktır. Ayrıca genişletilmiş topluluğun siyasi alanda da bütünleşmeye gitmek yolundaki eğilim ve girişimlerini, dikkatle değerlendirerek memleketimizin yüksek menfaatlerinin gerektireceği tedbir ve kararlar üzerinde önemle duracağız."¹⁸⁹

Türkiye, Ankara Anlaşması'nın bir gereği olan hazırlık dönemini sorunsuzca tamamlamıştır ancak ondan sonra muhtıranın getirdiği siyasi bunalımlar geçiş döneminin gerçekleştirilmesini zorlaştırmıştır. Katma Protokol, muhtıra öncesinde imzalanmıştı fakat yürürlüğe gireceği dönemde ülke farklı bir konumdaydı. Bu nedenle protokolün bazı gereksinimlerinin daha sonra değiştirilmesi gerekmiştir. Bu durum yeniden ülkede "bu olmadı, değiştirelim" tarzında tartışmalara olmuştur.¹⁹⁰ Bunun üzerine hükümet, Türkiye için AET'den bazı konularda tanıdığı kolaylıkları genişletmesini talep etmiş ve bu öneriler Karma Komisyon'unda yeniden ele alınmıştır.¹⁹¹

Diğer yandan Türkiye, Melen'in deyimini ile "AET ülkeleri ile olan mesafeyi kısaltmak için " Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın temel stratejilerini ve bütün hesaplarını Ortak Pazar'ın gerçekleri dikkate alarak hazırlamıştır. Melen'e göre Türkiye, Batı Avrupa'nın 100-150 yılda aşacağı mesafeyi 20 yılda aşmak zorundaydı. Eğer bu gerçekleşirse Türkiye'de 1995 yılında fert başına düşen gelir 5.000 tl'den 20.000 tl'ye çıkacaktı.¹⁹²

Türkiye'nin muhtıra sonrası gerçekleştirmeye sanayileşme ve kalkınma stratejileri AET tarafından da yakından takip edilmiştir. 21 Temmuz 1972 tarihinde Türkiye-AET Ortaklı Konseyi tarafından yapılan görüşmeleri dönemin Dış İşleri Bakanı Bayülgen "Ortak Pazar ile aramızdaki buzlar çözülüyor" diyerek değerlendirerek Türk-AET ilişkilerinin düzelmeye başladığını ifade etmiştir. Süresi dolacak olan Geçici Anlaşmayı yıl sonuna kadar uzatmak amacı ile imzalanan yeni anlaşmayı Bayülgen; "Topluluğun temel prensiplerine uygun olan bütün taleplerimiz karşılanmasında bir sorun yaşanmayacağına inanıyorum" diye savunmuştur.¹⁹³

¹⁸⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 29.05.1972, B:94, O:1, s.836-837.

¹⁹⁰ Mehmet Ali Birand, *Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası 1959-1985*, İstanbul 1987, s.185-186, 282,285.

¹⁹¹ *Cumhuriyet*, 7 Ekim 1972, s.1,7.

¹⁹² *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1972, s.1,7.

¹⁹³ *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1972, s.1.

Ancak bu olumlu hava çok uzun süre devam edememiştir. Türkiye'ye yönelik "basın özgürlüklerinin kısıtlandığı ve siyasi suçlulara işkence yapıldığı" yolundaki iddialar nedeniyle Türkiye ile AET arasındaki olumlu hava bir süre sonra değişmeye başlamıştır. Ortak Pazar, eğer Türkiye ile ilgili bu iddialar doğru çıkarsa Türkiye'ye karşı tutumlarının değişeceğini ifade etmiştir. Özellikle bu konuda Avrupa Konseyinde görevli Hollandalı Milletvekili Dankert'in, Türkiye'ye yönelik ağır eleştirileri olmuştur. Türkiye, bu sorunun çözümü için Dankert'i durumu yakından incelemesi için Türkiye'ye davet etmiştir. Dankert'in raporunu da değerlendirmeye alacağını belirten AET Komisyonu Türkiye'yi yeniden değerlendirmiştir.¹⁹⁴

1.5.2. Kıbrıs Politikası

Kıbrıs Sorunu, Melen Hükümeti döneminde de diğer hükümetler zamanında olduğu gibi Türkiye'nin dış politikada en fazla uğraştığı temel sorunlardan biri olmuştur. Özellikle 1960'li yıllardan itibaren konunun muhatabı olduğu ülkeler arasında yoğun bir görüşme trafiği yaşanmıştır. Bu dönemin hareketli geçmesinin temel nedeni, 1960 yılında hem Türklerin hem de Rumların adada ortaklaşa söz sahibi olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra iki tarafın birbirlerine üstünlük kurma çabalarının saldırgan bir tutuma dönüşmesiydi.

Kıbrıs'ta bu saldırgan politikaların oluşmasında bir Rum vatandaşı olan Albay Grivas tarafından kurulan EOKA isimli örgüt etkili olmuştur. Bu örgütün temel amacı, adayı tamamen Yunanistan'a bağlamaktı. Bu plana yönelik 1963 yılından itibaren ada da yaşayan Türklere yönelik saldırgan bir politika sergilenmiştir.¹⁹⁵ Diğer yandan dönemin Cumhurbaşkanı Makarios'un anayasayı Rumların lehine değiştirmek istemesi iki taraf arasında bir süre sonra çatışmalar çıkmasına neden olmuştur. Çözümlemeyen problemler nedeni ile 1 Ocak 1964 tarihinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti feshedilmiş, adada yaşayan Türklere saldırılar artarak devam etmiş ve ada fiilen Rumların kontrolüne geçmiştir. Bu dönemde adaya bir hareket düzenlemek isteyen dönemin Başbakanı İnönü,¹⁹⁶ böyle bir müdahaleye sıcak bakmayan ABD tarafından engellenmiştir.

¹⁹⁴ *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1973, s.1.

¹⁹⁵ Bülent Ruscuklu, *Demokrat Parti'den 12 Eylül'e*, Alfa Yayınları, 2008, s.62.

¹⁹⁶ Erol Kılınç, *İhtilal, İhtiras ve İdeal 68 Kuşağı Hakkında*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s.61.

1967 yılına gelindiğinde ise Yunanistan'daki yönetim değişince "Kıbrıs Sorunu" farklı bir boyut kazanmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında başlayan yeni ilişkiler Kıbrıs konusunda ılımlı bir iyimserliğin doğmasına yol açmıştır. 1968 yılından itibaren iki ülke arasında görüşmelerin yeniden başlaması ortamın yumuşamasına yol açmış bu durum her iki topluma da olumlu şekilde yansımıştır.¹⁹⁷ Ancak sorunla ilgili kesin bir çözüm üretilmemiş sadece taraflar arasında 1974'e kadar bir sessizlik dönemi yaşanmıştır.

Melen Hükümeti'nin Kıbrıs politikaları, taraflar arasında sorunların çözümüne yönelik uluslararası boyutta görüşmelerin yapıldığı döneme denk gelmiştir. Melen'in "milli davamız" diye tanımladığı sorun Hükümet programında "*Türkiye'nin her zaman barışçı yolla sorunları çözmeye çalışacağı ama Türk topluma yönelik herhangi bir saldırı olduğunda karşılık vereceği*" şeklinde yer almıştır.¹⁹⁸

Melen Hükümeti, Kıbrıs Sorunun çözümüne yönelik o dönemde başlatılan Genişletilmiş Toplumlararası görüşmelerine 8 Haziran 1972 başlamıştır. Görüşmelere Türk tarafı adına Rauf Denктаş, Rum tarafı adına Klerides ayrıca BM Genel Sekreteri Kurt Walsdeim, Türkiye adına Anayasa Profesörü Orhan Aldıkaçtı, Yunanistan adına Profesör Dekleris katılmıştır.¹⁹⁹ İlk görüşmeler sonunda Dış işleri bakanı Bayülken "*kötümser olmak için çok sebep var*"²⁰⁰ diyerek, Kıbrıs konusunda temkinli davranmıştır.

Sorunun muhatapların biri olan Denктаş'ında ifadesi ile "*Kıbrıs Sorunu çok karmaşık*"²⁰¹ ve çözümü için her iki tarafında güvenine ihtiyaç duyan bir sorundu. Bu nedenle aralıksız devam eden görüşmelere rağmen elde tutulur bir çözüm üretilmemiştir.

1972 yılında ada, BM Barış gücü tarafından korunmaktaydı. Bu nedenle taraflar bu süreçte birbirlerine herhangi bir saldırı da bulunmamıştır ancak gizlice silahlanma yarışına girilmiştir. Bu durumu endişe edici bulduğunu ifade eden BM Sekreteri, bir süre daha adada Kıbrıs Barış gücünün varlığını devam ettirmesinden yana olmuştur.²⁰² Buna karşın aylarca süren görüşmelerde elle tutulur bir sonuç alınamamıştır. Sadece Türk toplumunun özerkliğinin tanınması ve mecliste her iki toplumunda nüfusları

¹⁹⁷ M.Gönlübol- Ö.Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.538-539.

¹⁹⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, 29.05.1972, B:94,O:1, s.837-838.

¹⁹⁹ *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1972, s.1.

²⁰⁰ *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1972, s.1.

²⁰¹ *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1972, s.1.

²⁰² *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1972, s.1.

oranında temsil edilmesi kararları Türk tarafı lehine kabul edilen olumlu gelişmeler olmuştur. Yaşanan bu olumlu gelişmeler bazı çevrelerin bundan sonra 6 ay içerisinde sorunun çözümleneceğini düşünmelerine yol açsa da Türk Hükümeti'nin endişeleri devam etmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Bayülgen; *"Kıbrıs'ta Türklerin güvenliğine ve meşruluğuna aykırı bir tehdit olduğunda ya da herhangi bir oldu-bitti durumunda bu durumu bertaraf edilecektir"* diyerek Türk hükümetinin bu konuda taviz vermeyeceğini ifade etmiştir.²⁰³

1.5.3. Türkiye-Ortadoğu İlişkileri

1970'lerde Türkiye'nin Ortadoğu devletleri ile olan ilişkilerini daha çok ekonomik koşullar belirlemiştir. Özellikle 1973-1974 yılları arasında yaşanan petrol krizi ve sonrasındaki gelişmeler, Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarını değiştirmiştir.²⁰⁴ Petrol ihtiyacını sorunsuz şekilde karşılamak isteyen Türkiye başta, Irak olmak üzere petrol bakımından zengin ülkelerle daha sıkı ilişkiler kurmaya çalışmıştır.

1970'li yıllarda Dünya genelinde yaşanacak olan petrol krizi, ABD'nin ve Avrupalı devletlerin avantajlarından daha fazla yararlanmak istedikleri, Arap petrol pazarını daha da cazip hale getirmiştir. Arap ülkeleri, bu ülkelere sattıkları petrol karşılığında tüketim malları, teknoloji ve sanayi ürünleri, silahlar gibi ihtiyaç duyduğu malzemeleri alarak hem bu ülkelerle ticaretini geliştirmiş hem de krizden olumsuz etkilenmemiştir. Ancak daha önce de belirtildiği üzere ekonomik sorunlarla uğraşan Türkiye, diğer devletler gibi bu krizi lehine çevirememiş ve Ortadoğu bölgesindeki ihracat payını artıramamıştır. 1973-1974 petrol krizi, Dünya'yı etkisi altına alırken Türkiye bu süreci politik anlamda çok iyi değerlendirememiş ve bölge etkin bir rol oynayamamıştır. Diğer yandan zaten petrol zengini olan Arap ülkeleri bu krizden ekonomik anlamda daha da güçlü çıkmıştır.

Türkiye her ne kadar Ortadoğu ülkeleri ile yaptığı ihracatını artıramamış olsa da kriz döneminde petROLSÜZ de kalmamıştır. Arap ülkelerinden petrol almaya devam etmiştir. O dönemde Türkiye ile Arap ülkeleri arasında yapılan ikili görüşmeler daha sonraki ekonomik ilişkileri de belirlemiştir. Bu konuda Türk Hükümeti'nin, Türk-İrak ilişkilerini geliştirmek için Ankara'da gerçekleştirilen görüşmeler sonunda hazırlanan

²⁰³ Cumhuriyet, 7 Şubat 1972., s.1.

²⁰⁴ R. Gözen, a.g.e., s.184

tutanağa dönemin Ticaret Bakanı Naim Talu tarafından imza atması önemli bir gelişme sayılabilir.²⁰⁵ Yine bu dönemde dış politikada, ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlığın neden olduğu olumsuz etkileri kırılmak istenmiştir. Bu nedenle, Ortadoğu ülkelerinde düzenlenen uluslararası ticaret fuarlarına Ticaret Bakanı Naim Talu²⁰⁶ nezdinde katılmıştır. Böylelikle Türkiye, hem tarihi hem de kültürel bağın bulunduğu bu coğrafya ile ekonomik bağlarını da güçlendirmek istemiştir.

1.5.4. Uçak Kaçırma Olayları

Uçak kaçırma eylemleri, dünyaya sesini duyurmak isteyen hava korsanları için oldukça etkili bir yöntem olarak kullanılmıştır. Genellikle politik amaçlarla yapılan uçak kaçırma olayları aralarında anlaşmazlıklar bulunan ülkeler tarafından sık sık başvurulmuş bir yol olmuştur. Özellikle 1968-1977 yılları uçak kaçırma olaylarının arttığı bir dönemdir. Dünyada hava korsancılığı adına yasal bir uygulama olmadığı için eylemciler amaçlarına çok rahat ulaşabilmiştir. Ancak 1973 yılından itibaren ilk defa Amerika'nın başlattığı bir uygulama ile uçak yolcularının aranmaya başlanması kaçırma olaylarında bir azalmaya neden olmuştur.

1972 yılında ,dünyada uçak kaçırma olaylarının sayısı artınca ülkeler bu durumu protesto etmek için "sefer durdurma" eylemi gerçekleştirmiştir. THY'de boykota uyararak 24 saat boyunca seferlerini durdurmuştur. Bu boykota, BM'nin bir desteğinin olmaması o dönemde birçok ülkenin tepkisini çekmiştir. BM dışında, ABD'de bu greve katılmamıştır. ABD başkanı Nixon daha sonra yaptığı açıklamada greve katılmama nedenlerini şu şekilde açıklamıştır:

*"Hava korsanlığı sorununa dikkat çekmek için böylesine dramatik bir davranışa ihtiyaç yok. Bu sorunun önemini biliyoruz. Hava korsanlığıyla mücadele etmek için tedbirler aldık, daha da alacağız."*²⁰⁷

18 Haziran'da IFALPA(Hava Yolları Pilotları Cemiyetleri Uluslararası Federasyonu)'nın yaptığı greve tam olarak uyan THY 113 seferini durdurarak 150 bin lirayı geçen gelir kaybına uğramıştır.²⁰⁸ Ancak Dünyada uygulanan bu boykotun tam

²⁰⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ,27.02.1973, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 295.17.9.

²⁰⁶ BCA,22.8.1972, Fon Kodu:030.18.1.2, Yer No:287.66.6

²⁰⁷ Cumhuriyet, 19 Haziran 1972, s.1.

²⁰⁸ Cumhuriyet, 20 Haziran 1972, s.1.

olarak amacına ulaşamamıştır. Çünkü 22 Haziran 1972 tarihinde Türkiye'nin 3. kez* bir uçağı hava korsanları tarafından Sofya'ya kaçırılmıştır.

22 Ekim günü Ankara-İstanbul seferini yapan Boeing 707 tipi Truva isimli THY uçağının 4 silahlı eylemci tarafından Sofya'ya kaçırılması bir süre Bulgaristan ile Türkiye arasındaki ilişkilerinin gerilmesine de neden olmuştur. Hava korsanları ile temas kuran Bulgar yetkililer hava korsanlarının Türkiye'den altı talebi olduğunu ve bu talepler gerçekleşmese uçağı 71 yolcu ve 10 mürettebatıyla birlikte hava uçuracaklarını bildirmiştir. Bulgar resmi makamları aracılığıyla Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi Nihat Genç'e bildirilen şartlar şunlardı : 1-Mahkeme tarafından mahkum edilen adları sonradan bildirilecek 13 anarşistin serbest bırakılması ve bir uçakla Bulgaristan'a iltica etmesi sağlanacak, 2- Grev ve lokavt hakkı kaldırılan bazı bölgelerde bu haklar iade edilecek, 3- Köylülerin hayat şartları düzenlenecek, 4- Anayasa eski haline getirilecek, 5-Üniversitelerde mevcut düzen eski haline getirilecek,6-Bu şartların yerine getirildiğı TRT ' de üç defa yayınlanacaktır.²⁰⁹

Hava korsanlarının taleplerinin çoğu o döneme ait Türkiye'nin temel sorunları gibi görünse de Türk hükümeti tarafından elbette ki bu talep kabul edilmemiştir. Kimlikleri tespit edilen Hacı Özdemir, Derviş Elmacıoğlu, Ahmet Maden ve Yücel Bozkurt²¹⁰ isimli korsanlar hükümete isteklerini kabul ettiremeyeceğini anlayınca yolcuları ve mürettebatı serbest bırakmaya karar vermiştir. Ama bunun karşılığında Bulgaristan'dan iltica talebinde bulunmuşlardır. Bu süreçte, Ankara ve Sofya arasında yoğun bir diplomatik faaliyet yaşanmıştır. Türk Hükümeti, aldığı karar gereğı Bulgar Hükümeti'ne bir nota göndermiştir. Türkiye verdiği notada sorumluluğun Bulgaristan'a ait olduğunu ifade etmiş ancak Bulgar yönetimi sorumluluğu kabul etmeyeceklerini söylemiştir. Bulgar Başkanı Todorov Melen'e gönderdiği telgrafta nota ile ilgili şunları söylemiştir:

Sofya'daki elçiliğiniz tarafından bana bu olaydaki sorumluluğun Bulgar Hükümeti'ne ait olacağı konusunda bir nota verilmesi beni şaşırtmıştır.Hükümetiniz, bu konudaki çalışmaları ve sorumluluğu bizimle paylaşmak yerine bütün bunları Bulgaristan'a yüklemesi gerçekten şaşırtıcıdır.Bu tutumunuza rağmen insaniyet ve iyi

*THY'nin Sofya'ya kaçırılan ilk uçağı "Seç" 16 Eylül 1966'ta, "Boğaziçi" isimli 2. uçağı 2 Mayıs 1972'te kaçırılmıştır.

²⁰⁹ Cumhuriyet, 23 Ekim 1972, s.1.

²¹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 24.10.1972,O:2,B:153,s.222.

*komşuluk ilişkilerini ön planda tutan Bulgar hükümeti gereken her şeyi yapacaktır. Ancak yapılacak şeyler Bulgar hükümetinin yetenekleri içinde olmalıdır.*²¹¹

Bulgaristan Başkanın açıklamalarından da anlaşılacağı üzere Türk hükümeti sorumluluğu Bulgar hükümetine yüklemek istemiştir ancak bu isteği kabul görmemiştir. Yine o dönemde mecliste siyasi parti liderleri bu olayı kınamıştır. Özellikle MGP lideri Turhan Fevzioğlu, bu durumun Türkiye'yi "*milletler arası tedhişciliğin saldırısına en çok uğrayan ülkelerden biri konuma*" getirdiğini ifade etmiştir.²¹²

Sorun, Bulgaristan'ın eylemcilerin iltica talebini kabul etmesi ve yolcuların ülkeye geri gönderilmesi ile çözüme kavuşmuştur. Daha sonra ortaya çıkan bazı gerçekler uçak kaçırma olayının niyetini gözler önüne sermiştir. Şöyle ki; hava korsanlarının serbest bırakılmasını istediği kişilerin 3'ü Mahir Çayan grubunda, 15'i ise Deniz Gezmiş grubunda yer alan isimlerdi. Ve isimler 12 Mart süreci ile özdeşleşen Marksist-Leninist devrimcilerdi. Bu da uçak kaçırma olayının nedenini açıklamaktaydı. Uçak kaçırma olayında ilginç olan bir başka detayda, eylemi gerçekleştiren 4 kişinin de herhangi bir Marksist grup içerisinde yer almaması ve aranan kişiler listesinde isimlerinin bulunmaması olmuştur.²¹³

1.5.5. Türk Diplomatlarına Yapılan Saldırıları

27 Ocak 1973 tarihinde Amerika'da görevli iki Türk diplomatın, Hınçak teşkilatı üyesi²¹⁴ Ermeni asıllı bir Amerikalı tarafından öldürülmesi Türkiye'de büyük bir üzüntü yaratmıştır. Bu üzücü olay daha sonra, 1973 yılından itibaren Türk vatandaşlarına yönelik bilinçli olarak başlatılan Ermeni saldırılarının ilki olarak da kabul edilmiştir.

²¹¹ *Cumhuriyet*, 24 Ekim 1972, s.7.

²¹² *Cumhuriyet*, 24 Ekim 1972, s.7.

²¹³ E.Alatlı, *a.g.e.*, s.83.

²¹⁴ *Hürriyet*, 29 Ocak 1973, s.1.

Türkiye doğumlu olan Mıgırdıç Yanıkyan*'ın, planlı bir şekilde işlediğini itiraf ettiği cinayetler şu şekilde gerçekleşmişti : " Yanıkyan, Türkiye'nin Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ile Konsolos Yardımcısı Bahadır Demir'i, Osmanlı Padişahı Abdülhamit'in sarayından çalınan bir tabloyu iade etmek amacıyla Baltimore Oteline davet etmiştir. Bu daveti kabul eden Türk diplomatlarını otelde karşılayan Yanıkyan, daha sonra yanında bulundurduğu tabanca ile iki diplomatı öldürmüştür.²¹⁵ Bu şiddet olayından sonra Türk Hükümeti, ABD'nin Dış İşleri Bakanlığı'ndan yeni olayların yaşanmasını engellemek için ABD'de yaşayan Türk vatandaşları için can emniyeti talebinde bulunmuştur. Amerikalı yetkililer "manasız bir şiddet hareketi"²¹⁶ olarak ifade ettikleri bu olay karşısında Türk Hükümeti'ne taziye mesajları sunmuştur.

Daha sonra cinayet olayı , ABD' de yaşayan bazı Ermeni gruplarca Yanıkyan'ı kahraman yapmak suretiyle tırmandırılmak istense de ABD yetkilileri buna izin vermemiştir. Ancak bu gelişmeler, ABD yaşayan Türk vatandaşları ve diplomatları arasında büyük bir endişeye yol açmıştır. Türkiye Ermenileri Patriği Başpiskopos Şinork Kalustyan "*bu cinayeti şiddet ve nefretle takbih ediyoruz*" diyerek yayınladığı kınama mesajı ile olayları büyümesini engellemeye çalışmıştır.²¹⁷

Bu gelişmelerden sonra aralarında yüzlerce yıllık bir tarihsel bağın bulunduğu Ermeni ve Türk ilişkileri farklı bir boyuta taşınmıştır. 1918 yılından itibaren temelde Ermeni Tehciri'ne dayandırılarak sürdürülen ilişkiler 1970'li yıllarda artan Ermeni saldırıları ile siyasi alanda daha da gerilmiştir. Yanıkyan'ın işlediği cinayetler bundan sonraki örgütlü Ermeni terörüne örnek teşkil etmiştir. Nitekim cinayetleri işleyen Yanıkyan'ın da hedefinin bu olduğu cinayetlerden sonra ortaya çıkan yazdığı mektuplarda ifade edilmiştir. Yanıkyan'ın yazdığı mektuplardan birinde bu iddiaları doğrulayan şu ifadeler yer almıştır:

"Yıllardır düşünüp taşınıyorum, her şeyi uzun zamandır gece gündüz planladım ama suçu açıkça işleyeceğim, sonra da teslim olacağım. Böylece dünyanın dikkati Ermeni Kavminin hikayesi ve Türklerin katliamına toplanmış olacak. Bu yeni bir biçimde savaşın başlangıcıdır. Artık bütün köprüleri yakıyorum. Benim için dönüş

* Cinayetten sonra tutuklanan ve müebbet hapis cezasına çarptırılan Yanıkyan, 31 Aralık 1984 tarihinde çıkan af ile serbest bırakıldı. Serbest kaldıktan kısa bir süre sonra öldü.

²¹⁵ Cumhuriyet, 29 Ocak 1973, s.1.

²¹⁶ Milliyet, 29 Ocak 1972, s.7.

²¹⁷ Cumhuriyet, 30 Ocak 1972, s.1.

*yok. Uğrunda yaşayacağım hiç bir şey kalmadı. Şimdi yazıyı kesip ilk adımı atmak için eyleme geçiyorum."*²¹⁸

İki Türk diplomatı öldüren Ermeni Yanıkyan'a , 5 hafta boyunca süren yargılama sürecinden sonra Santa Barbara Mahkemesince ömür boyu hapis verilmiştir.²¹⁹ 10 yıl boyunca hapis yatan Yanıkyan daha sonra yaşlılığı nedeniyle serbest bırakılmıştır. Yanıkyan'ın bu cinayetleri işleme nedenleri arasında da gösterilen "Ermeni Sorunu" Türkler ve Ermeniler arasında farklı bir boyuta tanışmıştır.

2. BÖLÜM

FERİT MELEN DÖNEMİ DİĞER GELİŞMELER

²¹⁸ *Milliyet*, 31 Ocak 1973, s.11.

²¹⁹ *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1973,s.1,7.

Ferit Melen Hükümeti'nin, sosyal ve kültürel hayata yönelik politikalarının incelendiği bu bölümde tartışılan kanun tasarıları ve uygulamalar anlatılmıştır. Ve bölümün sonunda Melen Hükümeti'nin istifa sürecinden bahsedilmiştir.

2.1. MELEN HÜKÜMETİ DÖNEMİ KÜLTÜR, EĞİTİM VE SOSYAL ALANLARINDA ÖNEMLİ OLAYLAR

Ferit Melen'in "*bir icraat ve Atatürk'çü atılım hükümeti*"²²⁰ iddiası ile kurduğu Türkiye'nin 35. hükümeti, adalet, eğitim, petrol ve maden, devlet idaresi, tarım ve toprak, vergi ve maliye alanlarında birçok reform gerçekleştireceğini ifade ederek meclisten güven oyu almıştır. Ancak bu reformları 12 Mart Muhtırası'nın gölgesi altında gerçekleştirmek kolay değildi. Başbakan Melen'in gerçekleştirmek istediği birçok kanun tasarısı ardılı olduğu Erim Hükümetleri zamanında mecliste tartışmaya neden olmuştur. Bu bölümde Melen dönemine ait eğitim, kültür ve sosyal alanda yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir.

2.1.1. Üniversite Reformu Kanun Tasarısı

Sıkıyönetimin devam etmesi ve komünizm ile mücadelede üniversite üyeleri ve öğretmenlerin de zaman zaman tutuklanması ülkede "*öğretmenlere yönelik bir kıyım vardır*" şeklinde iddialarına dönüşmüştür. Bu görüşün dış ülkelere de destek bulması hükümeti, Üniversite Reformu yapılması konusunda zora sokmuştur. Başbakan Melen, bu tepkilerin sona ermesini partilerin öğretmenlerinin üzerinden elini çekmesi gerekliliğine bağlarken, ²²¹ dönemin Milli Eğitim Bakanı Ahmet Sabahattin Özbek "*bizim öğretmenle kavgamız yok*" diyerek suçlamaları kabul etmemiştir.²²²

Hükümetin bu suçlamaları ret etmesine karşın hazırlanan Üniversite Reformu Kanun tasarısında yer alan kararlar hiçte hükümeti haklı çıkaracak nitelikte olmamıştır. Eğer reform tasarısı kanunlaşırsa hükümet, TBMM kararı ile üniversiteleri kapatabilme yetkisine sahip olacaktı ve bu süre 2 ay ile sınırlı tutulacak ancak gerektiği durumlarda TBMM kararı ile uzatılabilecekti. Üniversitelerin kapatılmasına sebep olan öğrencilerin okul ile ilişkisi kesilecekti ve üniversitenin kapatma süresi dolduktan sonra da öğrencilerin lehine bir yargı kararı yoksa cezaları aynen devam edecekti. Yine öğretim görevlilerine tam gün çalışma uygulaması getirilecekti.²²³

²²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 29 .5.1972, B : 94 ,O: 1, s.829.

²²¹ Cumhuriyet, 3 Ekim 1972, s.1.

²²² Milliyet, 6 Ekim 1972, s.1.

²²³ Milliyet, 24 Ekim 1972, s.9.

Üniversite Reformu Kanun tasarısında yer alan bu maddeleri CHP'li komisyon üyeleri "*Türk üniversite rejimi bu gün çağdışı bir gerilemeye zorlanıyor*" diyerek eleştirmiştir.²²⁴ Bu eleştirilere rağmen kanun tasarısı mecliste kabul edilmiştir. CHP'li İbrahim Öktem'in bu tasarının reform niteliği taşımadığını söyleyerek eleştirilerine devam etmesi üzerine dönemin Milli Eğitim Bakanı Özbek tasarıda anayasa aykırı bir madde olmadığını vurgulayarak tasarıyı "*daha önceki üniversite kanununun evliyalara göre hazırlanmıştı*" diyerek savunmuştur. Özbek, şimdi ki tasarıda kendini özgür hisseden hocaların özerk olacağını ve özerliğin kanunlarla verilemeyeceğini vurgulamıştır.²²⁵ Hükümetin tüm savunmalarına ve ısrarlarına rağmen bu reform tasarısı Melen Hükümeti döneminde kanuna dönüştürülememiştir.

2.1.2. Yeni Dernekler Kanunu

Derneklerin siyasi faaliyetlerde bulunmalarını yasaklayan maddeyi içeren Yeni Dernekler Kanunu Melen Hükümeti döneminde gerçekleştiren reformlardan biri olmuştur. Mecliste yapılan uzun süren görüşmeler sonunda 22 Kasım'da kanunlaşan tasarı daha sonra Cumhurbaşkanı Sunay'ın onayı ile yürürlüğe girmiştir.

02 Aralık'ta 1630 sayılı kanun ile yürürlüğe giren yeni Dernekler Kanuna göre; dernekler her konuda denetlenebilecekti. Komünist, anarşist, faşist, nasyonal sosyalist veya aynı anlama gelen adları ve bunlara ait işaret, sembol veya benzerleri kullanılmayacaktı. Öğrenci dernekleri her ne şekilde olsun siyasi amaçlarla kurulamayacaktı. Üniversite, fakülte, akademi ve bunlara bağlı enstitüler ve yüksek okullar ile her türlü özel ve resmi eğitim ve öğretim kurumlarında kurulu ve halen faaliyet gösteren dernek, federasyon ve öğrenci birlikleri, kanunla birlikte feshedilecekti.²²⁶

Yeni kanun ile kamu düzenine ve milli çıkarlara aykırı derneklerin kurulması ve herhangi bir sosyal bir sınıfın ya da siyasi partinin hükmü altına girmeyi yasaklamıştır. Belirlenen kurallara uymayan hapis ve para cezası da öngören Dernekler Kanunu yine mevcut derneklere kendilerini yeni kanuna göre düzenlemesi için 6 ay süre tanımıştır.²²⁷

²²⁴ *Milliyet*, 26 Ekim 1972, s.1.

²²⁵ *Milliyet*, 10 Şubat 1972, s.9.

²²⁶ *Resmi Gazete*, 2 Aralık 1972, Sayı:14379, s.1-7.

²²⁷ *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1972, s.1.

Yeni Dernekler Kanunu gereğince bir çok dernek kapatılmıştır. O dönemde kapatılan derneklerden biri de MTTB olmuştur. Derneğin bir çok binası kapatılarak sadece hazineye bağlı olan "Fatih Genç Vakfı" açık kalmıştır.²²⁸ Ancak, birkaç gün sonra bu dernek yeniden açılmıştır. Derneğin, bazı resmi müdahalelerle açıldığını iddia eden CHP Tekirdağ Milletvekili Yılmaz Alpaslan, derneğin yeniden açılmasında Başbakan Melen'in müdahalesi olduğunu iddia etmiştir. CHP'li Alpaslan bu iddialarına Melen'in kapatılma olayı ile ilgili sarf ettiği söylenen "*bu haksız bir tasarruftur, gereken yapılacaktır*" sözlerini kanıt olarak göstermiştir.²²⁹

Bunun dışında kanuna tepki gösteren Türkiye Gazetecileri Sendikası (TGS) da yeni kanunun basına dolaylı bir sansür getireceğini savunarak²³⁰ kanuna karşı çıkmıştır. Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy ise, yeni kanunla bildiri yayınlamak ve basın toplantısı yapmak gibi çalışmaların fiilen imkansız hale geldiğini belirterek sorun çözümlenmezse uluslararası örgütlere şikayette bulunacaklarını belirtmiştir.²³¹ Mecliste, Dernekler Kanunu ile ilgili bir rapor hazırlayan CHP grubu "*özgürlükler kısıtlanıyor*" diyerek yeni dernekler kanunun antidemokratik bulduklarını ve bazı maddelerinin değiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Kanunun, 1924 Anayasa'sında yer alan Cemiyetler Kanunu'ndan bile daha kısıtlayıcı bulan CHP'li komisyon üyeleri daha sonra kanunda yer alan 27 maddenin anayasaya aykırı olduğunu iddia ederek kanunun iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunmuştur.²³²

2.1.3. Hükümet ve Basın

1971-1974 yılları Türkiye'de basın özgürlüğü bakımından kaybedilmiş yıllar olarak görülebilir. Bu dönemde uygulanan sıkıyönetim nedeniyle birçok basın kuruluşu kapatılmış ve basın mensubu kişi tutuklanmıştır. Mahkemelerde, basına ve gazetecilere karşı açılan yüzlerce dava birikmiştir.

Melen Hükümeti'nin kurulduğu dönemde basınla ilgili politikalarını belirleyen iki önemli gelişme olmuştur. Bu gelişmelerden biri içerisinde basın affının da yer aldığı yeni bir basın reformu talebi diğeri ise o dönemde dış kuruluşlarında dahil olduğu Türkiye'ye yönelik yapılan "*Türkiye'de basın özgürlüğü kısıtlanıyor*" eleştirileri idi.

²²⁸ *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1972, s.1.

²²⁹ *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1972, s.1.

²³⁰ *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1972, s.1.

²³¹ *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1973, s.1.

²³² *Milliyet*, 27 Ocak 1973, s.1.

Türk basının, düşüncesinden dolayı cezaevinde bulunan kişileri de kapsayan bir basın affını kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu söylemesine karşın hükümet adına konuşan Adalet Bakanı Fehmi Alpaslan " *Türkiye'de düşüncesinden dolayı cezaevinde bulunan basın mensubu yoktur ve olamaz. Ama, Türkiye'de basın yoluyla suç işleme imtiyazı da yoktur ve olamaz*" diyerek yanıt vererek²³³ basın affına ihtiyaç olmadığını savunmuştur. Alpaslan göre; Türkiye jeopolitik konumu nedeniyle hassas bir bölgedeydi ve bazı sapık ideolojilerden sakınması gerekiyordu. Bu konuda basın mensubu kişilere daha fazla sorumluluk düşüyordu. Özellikle son dönemde Avrupa basın sendikaları tarafından Türkiye'ye yönelik haksız suçlamalar yapılmaktaydı. Türkiye'nin şartlarını bilmeyen Avrupa'nın bu konuda iddiaları yanlış bir yargıdan ibaretti. Türkiye'de, basın tehdit altında değildi ve alabildiğince özgürdü.²³⁴

Adalet Bakanı'nın, Türkiye'de "*basın baskı altında değildir*" açıklamalarına karşı çıkan TGS İstanbul Şubesi yayınladığı bildiriye, son yıllarda yazıları nedeniyle işlerini ve özgürlüklerini kaybeden yazar ve gazetecilerin olduğunu kamuoyunun da bildiğini, yeni getirilecek yasalarla bu durumun tehlikesinin daha artacağını savunmuştur.²³⁵ Ve o dönemde Akşam gazetesinin müdürü olarak yayımladığı isimsiz bir köşe yazısı neden ile tutuklan ve 1 ay hapis cezasına çarptırılan gazeteci Doğan Koloğlu'nun aynı gün cezasını çekmek için Sağmalcılar cezaevine girmesi TGS'yi destekleyen bir gelişme olmuştur.²³⁶

Son dönemde konuşulan basın affı ile ilgili tartışmalar mecliste milletvekilleri tarafından gündeme getirilmiştir. İçel Bağımsız Milletvekili Kargılı Başbakan Melen'e sunacağı soru önergesi ile hükümetin; 1)Basın affı, 2)Basın ceza sistemi, 3)Cezaevinde tutulan kaç basın suçlusu olduğu, 4) Sıkıyönetimden sonra ülkede kaç basın kuruluşunun kapandığı, 5) Basın ve fikir suçundan ne anladığı ile ilgili sorulara cevap vermesini isteyerek bu konuda hükümete baskı yapmıştır.²³⁷

TGS'nin yayınladığı bildiriye cevap veren Adalet Bakanı'n, Türkiye'de basınla ilgili suçlarda uygulanan ceza sisteminde bir değişikliğe gidilmeyeceği, mevcut kanunların suç işleme hevesinde olmayan kişileri korkutmayacağı yönündeki açıklamaları aslında Kargılı'nın soru önergesini de cevaplar nitelikte olmuştur.²³⁸

²³³ *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1972, s.1,7.

²³⁴ *Milliyet*, 27 Temmuz 1972, s.9.

²³⁵ *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1972, s.7.

²³⁶ *Milliyet*, 29 Temmuz 1972, s.9.

²³⁷ *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1972, s.7.

²³⁸ *Milliyet*, 1 Ağustos 1972, s.9.

Adalet Bakanı'n bu açıklamalarını subjektif bulan TGS, Ankara, İzmir ve İstanbul'da son iki yılda basın suçundan 220 mahkumiyet verilmesini, hala 3 gazetecinin* basın suçundan cezaevinde tutulmasını, 754 basın davasının devam etmesini inkar edilemeyecek bir gerçek olduğunu ifade ederek basın suçlarından tutuklanan gazetecilerin cezalarının kaldırılması gerektiğini yeniden talep etmiştir.²³⁹

Adalet Bakanı ile TGS arasında yaşanan bu tartışmalara daha sonra muhalefet partileri de dahil olmuştur. CHP grubu, genel affın yanı sıra basın affının da bir an önce çıkarılması gerektiğini söyleyerek bu uygulamayı destekleyecekleri yönünde bir açıklama yapmıştır.²⁴⁰

Türkiye, basın özgürlüğü ve basın affı ile ilgili devam eden tartışmaların devam ettiği bu dönemde 11-16 Eylül arasında FIJ kongresine ev sahipliği yapmıştır. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun (FIJ) İstanbul'da yapacağı 11. Dünya Kongresi yeni tartışmalara neden olmuştur FIJ kongreyi, İstanbul'da yapmayı daha önce planlamıştı ancak Türkiye'de sıkıyönetim rejiminin devam etmesi nedeniyle özgürce hareket edilemeyeceği endişesini taşımıştır. Kongrede, bütün tarafların fikirlerini siyasal ve hukuki özgürlük ve eşit içinde savunulmasını isteyen FIJ, bir ara olağanüstü bir dönem yaşayan Türkiye'de tam bir özgürlük içerisinde çalışamayacağını düşündüğünden kongrenin İstanbul'da yapılmasından vazgeçmiştir. FIJ, Türk basının kısıtlı bir özgürlüğe sahip olduğunu düşündüğünden, kongrenin İstanbul'da yapılması sonucunda "*Türkiye'de basın tamamen özgürdür*" gibi bir aldaticı havanın yaratılmasını istemediği için böyle bir karar aldıklarını açıklamıştır.²⁴¹

Bu konuda yapılan tartışmalar sonucunda Türk gazetecilerin, kongrede serbest çalışacaklarını ifade eden bir teminatta bulunmaları üzerine FIJ üyeleri kararlarını değiştirmiştir. Ancak Batı Almanya ve Hollanda'dan kongreye katılacak bazı üyeler katılmayacaklarını açıklayarak Türkiye'deki basını öne sürmüşler ve kongreyi boykot etmişlerdir.²⁴²

Basın kongresi Türk basını adına önemli bir gelişme olarak kabul edilmekteydi bu nedenle başta TGS olmak üzere birçok kuruluş kongreye büyük bir önem vermiştir. FIJ kongresi boyunca bir çok gelişme yaşanmıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri de

* Burada kastedilen tutuklu gazeteciler şunlardı : Yeni İstanbul gazetesi yazı işleri müdürü Doğan Koloğlu, Yeniğün Gazetesi eski yazı işleri müdürü Ahmet Tümel, Adalet Gazetesi genel yayın müdür Turhan Dilligil.

²³⁹ *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1972, s.7.

²⁴⁰ *Milliyet*, 17 Ağustos 1972, s.9.

²⁴¹ İ.Cem, *a.g.e.*, s.216-217.

²⁴² *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1972, s.1.

FIJ üyelerinin, ülkemizde tutuklu bulunan gazetecileri ziyaret etmeleri olmuştur. Bu ziyaretlerde tutuklu gazetecilerle konuşan FIJ üyeleri kongre sonunda hazırladıkları raporda Türkiye'de tutuklu bulunan gazetecilerin serbest bırakılması, basına siyasal ve ekonomik baskılarının yapılmaması gerektiğini açıklamıştır. FIJ'e göre; Türk hükümeti bu konularda gerekli önlemleri almazsa ilerleyen dönemde AET ve Avrupa Konseyi gibi kuruluşları ilgili makamlarında sanık durumuna düşebilirdi.²⁴³ FIJ'in kongre sonrası yayımladığı raporda yer verdiği Türk basını ile ilgili ifadelerle hükümet tepki göstermiştir. Devlet Bakanı İsmail Arar *"basın ile ilgili demokratik sınırlamalar sadece Türkiye'ye özgü hükümlermiş gibi gösterilmek isteniliyor."* diyerek FIJ'in açıklamalarını eleştirmiştir. Türkiye'de hükümetin basın üzerinde baskısı olmadığını yineleyen Arar, FIJ üyelerine yanlış bilgiler aktarıldığını bu nedenle kongrede bazen maksadı aşan açıklamalarla misafirliğin verdiği nezaket kurallarının da aşıldığını savunmuştur.²⁴⁴

Devlet Bakanı Arar'ın bu ağır eleştirilerine, TGS Genel Başkanı Usumi, kongrenin uluslararası bir kongre olduğunu ve dünyanın birçok noktasından gelen gazetecilerin basın ile ilgili sorunları tartıştığını, bakanın anlattığı gibi sorunların adil şekilde çözümlenmediğini, TGS tarafından FIJ üyelerine yanlış yönlendirmeye neden olacak hiç bir bilgi verilmediğini söyleyerek *"ne hükümet basın mensuplarının davranışlarından hoşlanmak zorunda ne de basın mensupları hükümeti memnun etmek zorundadır"* tepkisini göstermiştir.²⁴⁵

FIJ kongresinden sonra, Türkiye'de sorunların çözüme yönelik bir reform beklenirken hükümetin açıkladığı basın reformu taslağı büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Çünkü hazırlanan yeni basın kanunu tasarısı ile basına ağır yasaklamalar getirmiştir. Hazırlanan tasarıda, savcılara mahkeme kararı ile gazete ve dergi kapatma yetkisi tanınmıştır. Sorumlu yazı müdürlerinin yüksek öğrenim görmüş kişiler arasından seçilmesi ve muhabirlerin lise mezunu olması şartı getirilmek istenilen yeni uygulamalar olmuştur. Bu kararlara tepkiyi azaltmak için Adalet Bakanı, tasarının bir taslak olduğunu söyleyip incelenmeleri üzere basın mensuplarına gönderileceğini, üzerinde çalışmalar yapılacağını söyleyerek ortamı yumuşatmaya çalışmıştır. Aslında basın cezalarının affedilmesinin beklenildiği bu dönemde ağırlaştırıcı hükümler içeren bir tasarının teklif edilmesi hükümetin niyetini ortaya çıkarır nitelikteydi. Yeni yasa, sadece gazetecileri hapsedmiyor, gazetelerin kapatılmasını da kolaylaştırıyordu. Elbette

²⁴³ Cumhuriyet, 17 Eylül 1972, s.1.

²⁴⁴ Milliyet, 18 Eylül 1972, s.11.

²⁴⁵ Cumhuriyet, 21 Eylül 1972, s.9.

ki böyle bir uygulamanın demokrasi ve basın özgürlüğü ile bağdaşması mümkün değildi.²⁴⁶

Bu tasarımı "gazete tabanca veya bıçak gibi bir suç aleti sayılmak isteniyor"²⁴⁷ diyerek eleştiren İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, tasarının iddia edildiği gibi hiç bir soruna çözüm getirememesini büyük bir hata olarak görmüştür. TGS ise, basın affının ve yeni basın kanununun gecikmesinden büyük bir rahatsızlık duyduklarını ifade etmiş ve hazırlanan tasarı ile sorunların çözümü yerine yeni anlaşmazlıkların ortaya çıktığını belirterek sorunlarının çözümlenememesini hükümete bağlamıştır. Ve yine bu gecikmelerin Türkiye'yi uluslararası alanda zora sokmasının yanı sıra gazetecilik mesleğini de olumsuz etkileyecek olmasından endişe duyduklarını ifade etmiştir.²⁴⁸

Tasarı ile ilgili tüm eleştirilere Adalet Bakanı Alpaslan, basın üyelerinin tüm isteklerine büyük oranda katıldığını söyleyerek cevap vermiştir. Bunun yanı sıra basın kanununda yapılacak değişikliklerin şu an anayasayı zorlamakta olduğunu iddia etmiştir. Ona göre; "Ülkenin içinde bulunduğu hassas durum basın mensuplarını dikkatli hareket etmeye" zorlamaktaydı.²⁴⁹ Bu ifadeler ile Bakan, tasarımı savunurken aslında dönemin şartlarından dolayı bir reformun daha istenilen şekilde gerçekleştirilemeyeceğini açıklamaya çalışmıştır.

2.1.4. Türk İşçi Göçleri

1950'li yıllarından itibaren Türkiye'de ekonomik nedenlerle başlayan bir işçi göçü yaşanmıştır. II.Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir kalkınma planı uygulamaya çalışan Almanya, ucuz işçi ihtiyacını karşılayabilmek için başka ülkelere işçileri ülkesine kabul etmiştir. Türkiye ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında 30 Ekim 1961 yılında imzalanan bir anlaşma ile ilk defa Almanya'ya resmi Türk göçü gerçekleşmiştir. 1964'ten itibaren ise Türkiye'den bir çok Avrupa ülkesine işçi göçü yaşanmıştır.

Yoğun olarak Almanya'ya yapılan işçi göçlerinde, ilk etapta geçici gözüyle bakılan göçmen Türk işçiler, sosyal yaşamlarını kısıtlayan ve şartları zorlayan bir yaşam sürmüştür. Ancak, zaman içinde Türk işçilerin yaşam tarzında meydana gelen ekonomik, sosyal ve kültürel değişiklikler onları "konuk işçilikten – ulus ötesi

²⁴⁶ Milliyet, 13 Ekim 1972, s.9.

²⁴⁷ Cumhuriyet, 21 Ekim 1972, s.1.

²⁴⁸ Cumhuriyet, 11 Ocak 1972, s.1.

²⁴⁹ Cumhuriyet, 20 Ocak 1972, s.1.

yurttaşlığa²⁵⁰ taşımıştır. Türkiye’de yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı Almanya’da birikim yapıp belirli bir süre sonra geri dönmeyi düşünen Türk vatandaşları, daha sonra Alman toplumunun bir parçası haline gelmiştir. Bununla da yetinmeyen göçmen Türk işçileri yaptıkları yatırımlarla Almanya’da “işveren” konumuna gelmişler ve gerek Alman ekonomisine ve gerekse Türk ekonomisine önemli katkıda bulunmuşlardır.

1970’lı yıllar, Almanya’ya giden işçi sayısının arttığı bir dönem olmuştur. O yıllarda, Almanya’nın İstanbul’da açtığı ve başında bir Alman yetkilinin bulunduğu bir işçi bürosu aracılığı ile Almanya’ya gidecek Türk işçilerinin başvuruları kabul edilmeye başlanmıştır. Türkiye’den Almanya’ya göç eden işçilerin gidiş nedenleri ve beklentileri ile Türk Hükümetlerinin bu göç sürecinden beklentilerinin modernleşme ve gelişme görüşüyle çakıştığını için göçler her zaman desteklemiştir. Bu amaç ortaklığına rağmen yurtdışında yaşayan Türk işçilerinin her gün geçen büyüyen temel sorunları olmuştur. Bu sorunların giderilmesi için Türk hükümeti ve Alman hükümeti birlikte hareket etmeye çalışsa da giden işçi sayısı her dönemde arttığı için bu sorunlar kolay kolay çözümlenememiştir.

Almanya’ya giden Türk işçi sayısının 500.000’e²⁵¹ ulaştığı 1972 yılında en temel sorunlardan biri de kaçak yollarla Almanya’ya giden Türk işçileri olmuştur. Bu konuda Almanya Çalışma Kurumu başkanı Josef Stingi, kaçak işçilerin Almanya’da sefil olduklarını, mutlaka iş bulunması gerektiğini, şu ana kadar gelen kaçak işçilerin işten çıkarılmayacağını söylerken bu olumsuzluğun her iki tarafa da zarar vereceğini anlatmaya çalışmıştır. Çünkü kaçak Türk işçileri, Alman ekonomisinde bir daralmaya ve Alman işçisinin yanı sıra Türk işçilerinin de zarar görmesine neden oluyordu.²⁵² Bu görüşü destekleyen bir başka açıklamayı da dönemin Çalışma Bakanı Ali Rıza Uzuner yapmıştır. Uzuner’e göre, turist olarak giden Türk işçiler Almanya’da çalışamayacaktı. Bu nedenle Almanya’ya gitmek isteyenler mutlaka İş ve İşçi Bulma Kurumuna başvurarak talepte bulunması gerekiyordu.

Yurtdışında yaşayan Türk işçilerinin sorunlarının farkında olan Türk Hükümeti bu konu ile ilgili bazı çalışmalar yapmıştır. Çalışma Bakanı Uzuner bu konu ile ilgili:

" ...Önemli olan sorunlar karşısında bireylerin yalnız bırakılmaması, devletin zamanında yardım eli uzatmasıdır.Hükümetimiz çalışma programına da alarak yurt

²⁵⁰ Nermin Abadan Unat, *Bitmeyen Göç:Konuk İşçilikten Ulus- Ötesi Yurttaşlığına*,İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.1.Baskı, İstanbul 2002, s.230-231.

²⁵¹ *Milliyet*, 21 Temmuz 1972, s.1.

²⁵² *Milliyet*, 21 Temmuz 1972, s.9.

dışındaki işçilerin sorunlarının çözümünü önemle öngörmüştür. Bu amaçla da Bakanlığımız kuruluş kanunu da değişiklik yaparak bir Yurt Dışı İşçi Sorunları Genel Müdürlüğü kurmuştur" açıklamasını yaparak hükümetin Türk işçilerinin sorunları ile ilgilendiği vurgulamıştır.²⁵³

Yurtdışında çalışan Türk işçilerinin bu dönemde sorun yaşadıkları bir başka Avrupa ülkesi de Hollanda idi. 14 Ağustos 1972 tarihinde Rotterdam'da Türk evlerine ve mallarına karşı başlatılan saldırılar iki hükümet arasında da diplomatik gelişmelere neden olmuştur. Türklerin, ırkçı nedenlerle yapıldığını iddia ettiği saldırıları, Hollanda polisi bir avuç serseri gencin yaptığını söyleyerek durdurmaya çalışmıştır.²⁵⁴ Türk işçileri arasında büyük bir korkuya neden olan bu gelişme, küçük bir polis hadisesi olmaktan çıkmış iki devlet arasında sorun hale gelmiştir. Hollanda Türk Büyükelçisi Danış Tunagil, hükümetten aldığı direktif ile diplomatik teşebbüslerde bulunmuştur. Danış Tunagil, Hollanda hükümeti, Türk işçilerinin can ve mal güvenliklerini koruma zorunluluğu olduğunu, bu sorumluluğunu yerine getiremezse iki ülke arasındaki ilişkilere gölge düşeceğini ifade etmiştir.²⁵⁵

Hollanda'da, Türk işçileri ve mahalle sakinleri arasında başlayan kavganın büyüyerek diplomatik soruna dönüşmesi neden olan bu olay, daha sonra Hollanda yönetiminin Türklerin can ve mallarının korunacağına dair teminat ve tazminat verileceğini açıklaması üzerine çözüme kavuşmuştur.²⁵⁶

Sonuç olarak Türk işçilerinin, dili, dini, kültürü, gelenekleri, toplumsal yaşayışı ile tamamen yabancı oldukları sanayi ülkelerine yaptıkları göçlerde her iki tarafında hazırlık yapmaması ciddi sorunlara neden olmuştur. Bu nedenle, başta Almanya'ya ve diğer Avrupa ülkelerine giden Türk işçileri uzun bir dönem sosyal, sağlık, kültürel ve eğitim hakları konusunda bir çok sıkıntı yaşamıştır. Özellikle gelişmekte olan Türkiye'nin, kendi adına fayda sağlayacağını düşündüğü ve desteklediği işçi göçleri, yurtdışında çalışan Türk vatandaşlarının bir kısmının acı tecrübeler yaşamasına neden olmuştur.

2.2. MELEN HÜKÜMETİ DÖNEMİ EKONOMİ ve DİĞER ÖNEMLİ GELİŞMELER

²⁵³ *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1972, s.7.

²⁵⁴ *Milliyet*, 15 Ağustos 1972, s.9.

²⁵⁵ *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1972, s.1.

²⁵⁶ *Milliyet*, 16 Ağustos 1972, s.1.

2.2.1.Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

Türkiye Cumhuriyeti'nin 35. Hükümeti olan Melen Hükümeti'nde, Üçüncü Beş Yıllık Plan şu ifadelerle ile hükümet programında yer almıştır :

... "ikinci Beş yıllık Planımızın son dilimini teşkil eden 1972 Yıllık Programı yürürlüğe girmiş bulunuyor. Bunu takip edecek 1973 programı ise Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının ilk dilimini teşkil edecektir. Bu planın ön hazırlıkları iki yıla yakın bir süreden beri devam etmektedir. Hükümet buhranları Üçüncü Beş Yıllık Plan tasarisının huzurunuzda getirilmesini zaman yönünden sıkışık bir duruma sokmuştur. Bu nedenle, hükümetimiz, büyük milletimizin geleceğini etkileyecek bir belge niteliğindeki Üçüncü Beş Yıllık Planı bir an önce huzurlarınıza sunmak durumundadır."²⁵⁷

Başbakan Melen'in meclise okuduğu hükümet programında da ifade edildiği üzere hükümet bunalımları ülkede ekonomik çalışmaları zora sokuyordu. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak isteyen Melen Hükümeti 6 bölümde topladığı plan taslağını kısa sürede bütçe komisyonuna sunmuştur. Planın 1. bölümünde, ekonomik ve sosyal alanda yaşanacak değişimleri, 2. bölüm, belirlenen yeni strateji çerçevesinde toplumun temel sorunlarını, uzun dönemli amaç ve hedefleri, 3. bölüm, planın, ekonomi, tasarruf dengeleri ve dış ekonomi ile ilişkilerini, 4. bölümde, planın diğer sektörlerle (tarım, maden ve alt sektörler) ilgili hedefleri, 5. bölümde, planın politikalar ve reformlarla olan ilişkisini, 6. bölümde planın uygulanmasında kullanılacak araçları açıklamaktaydı. Yeni strateji gereği sanayinin ve tarımın gelişmesine büyük önem verilmişti. Özellikle en büyük katkının kamu kesiminden beklenildiği tasarruf kaynaklarının artırılması isteniyordu..²⁵⁸

Hızlı sanayileşmenin temel alındığı Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın sonunda 1977'te ithalatın 1 milyar 850 milyona, ihracatın 1 milyar 175 dolara ulaşması hesaplanmıştı. Dış borçlanmanın kamu gelirleri içerisindeki payının %6,8'den beş yılın sonunda %1,5'a düşürülmesi hedeflenmiştir. Yine planın üretim hedeflerine göre tarımda %4,5, sanayi de % 11,3, hizmet sektöründe de %8,2 oranında bir artış beklenmiştir. Planın dikkat çeken bir başka projesi de çok yönlü olarak geliştirileceği savunulan Aşağı Fırat projesi olmuştur.²⁵⁹ Hükümet eğer plan uygulanabilirse gelecek dönemleri de olumlu yönde etkileyecek düşüncesi içerisindeydi. Bu planın, hedef ve

²⁵⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 29.05.1972, B:94, O:1, s.838.

²⁵⁸ Cumhuriyet, 26 Temmuz 1972, s.7.

²⁵⁹ Milliyet, 6 Ağustos 1972, s.9.

stratejileri ile geniş kalmışlık çemberinin kırılacağını düşünen Başbakan Melen bu plan ile "1995'de her isteyene iş bulunacak" iddiasında bulunmuştur.²⁶⁰

Temmuz 1972 tarihinden itibaren görüşülemeye başlanan Üçüncü Beş Yıllık Plan tasarısı için ilk eleştiriyi, iş çevreleri,²⁶¹ çok iyimser olmadıkları söyleyerek yapmıştır. Plana yönelik bir başka eleştiri de eski Maliye Bakanlarından Kemal Kurdaş tarafından olmuştur. Kurdaş'a göre, yeni planda tarıma gereken önem verilmemiş, yeni strateji ile dengesiz bir kalkınma olacağı için tarımda sektörü de bundan olumsuz etkilenecekti. Bu nedenle plan stratejisi yeniden ele alınmalı ve dengeli bir kalkınma modeline dönüştürülmeliydi.²⁶²

04 Ekim 1972 günü Üçüncü Beş Yıllık Plan tasarısı TBMM Karma-Bütçe Komisyonu'nda kabul edilmiştir. Ancak planın yürürlüğe girmesi için Senato Meclisi'nde ve sonra TBMM'de görüşülüp onaylanması gerekmiştir.²⁶³

Melen Hükümeti, planı bütçe komisyonunda kabul ettirerek ilk zorlu sınavı geçmiştir. Fakat bu başarı planla ilgili eleştirilerin sona ermesini sağlayamamıştı. Cumhuriyet gazetesi köşe yazarı Nadir Nadi planla ilgili, Başbakan Melen'i statükoyu koruyan bir politika izlediği için eleştirmiştir. Fedakarlık bekleyen Başbakan'ın anayasada yer alan sosyal adalet ilkelerine uymayan bir tutum sergilediğini yazarak, tarım sektöründe çalışanlara çok fazla yüklenildiğini ancak yüksek gelirli vatandaşların korunduğunu iddia etmiştir.²⁶⁴

Dönemin siyasi partileri de, Başbakan tarafından açıklanan plan tasarısı ile ilgili farklı görüşlerini bildirmiştir. AP grubu, planın devletçi bir zihniyetle hazırlandığından dolayı içerisinde özel teşebbüs ile ilgili açık ifadelerin bulunmamasını, CHP grubu ise Ortak Pazar Karma Protokolü'ndeki bazı hükümler değiştirilmezse bu plan doğrultusunda yapılacak düzenlemelerin ülkeye çok fazla şey katmayacak olmasını eleştirmiştir.²⁶⁵ Yine o dönemde planla ilgili en ağır eleştiri, CHP lideri Bülent Ecevit'ten gelmiştir. Planı "*yoksulluk pahasına kalkınma*" olarak tanımlayan Ecevit konu ile ilgili şunları söylemiştir :

"Halk iş bir lokma, bir hırka felsefesine dayanan bir plan uygulamasına olanak vermez. Böyle bir planın halk iradesine dayanan siyasi bir rejimde uygulama olanağı

²⁶⁰ CSTD,09.10.1972,C:6, B:90, O:1, s.252.

²⁶¹ Cumhuriyet, 18 Temmuz 1972, s.1.

²⁶² Cumhuriyet, 4 Ekim 1972, s.7.

²⁶³ Cumhuriyet, 5 Ekim 1972, s.1.

²⁶⁴ Cumhuriyet, 11 Ekim 1972, s.1

²⁶⁵ Milliyet, 11 Ekim 1972, s.1.

bulunamaz. Türk ulusu böylesine işten artmaz, dıştan artar felsefesine dayanan plana olarak vermez, demokrasiden geçilmedikçe bu plan uygulanmaz." ²⁶⁶ Bülent Ecevit'e göre; bu plan, ülkede işsizliği artıracak, sosyal güvenlik ve sosyal adaletin uzun süre ertelenmesine neden olacaktı.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının, TBMM'deki görüşmeleri de olaylı geçmiştir. Başbakan Melen, her ne kadar planın bütünlüğünü bozan değişikliklere her zaman karşı olduğunu söylese de daha sonra hükümet tarafından planla ilgili bazı hükümlerde anlaşma sağlanamadığın için planın bazı önermeleri değiştirilmiştir. 25 Ekim günü TBMM'de görüşülen 61 önergeden 3 geri alınmış, 18'i ret edilmiş ve 40'ı ise kabul edilmiştir. Ancak, hükümet görüşülen 61 önergenin 41'ine karşı çıktığını geri kalan 20'sini destekleyeceğini açıklamıştır. Özellikle hükümet, petrol rafinerilerinin, bor ve radyoaktif madenlerinin özel şirketlere ve yabancı firmalara açıklamasını ön gören önergeye karşı çıkmıştır.²⁶⁷

Tüm bu tartışmalara rağmen planı bir güven oylaması olarak gören ve kabul edilmese hükümetten çekilmeyi düşünen Başbakan Melen, Üçüncü Beş Yıllık Plan'ın mecliste kabul edilmesi ile rahatlamıştır. 26 Ekim günü Millet Meclisi'nde yapılan kavgalı oturumda²⁶⁸ plan 193 kabul, 98 ret oyu ile kabul edilmiştir.²⁶⁹ AP, MGP ve CP olumlu, CHP ve DP ise olumsuz oy vermiştir. Oylama sonunda kendisine yöneltilen eleştirilere cevap veren Başbakan Melen özellikle CHP lideri Ecevit'e yüklenmiştir. Seçimle iktidara geldiklerinde halk adına planı değiştireceklerini söyleyen Ecevit'e Melen "*Ecevit'in istediği reformu yaparsam, memlekete hizmet etmiş sayılmam*" diyerek tepki göstermiştir.²⁷⁰ İki siyasi lider arasındaki bu tartışma daha sonra CHP liderinin bakanlarını hükümetten çekme kararını almasında da etkili olmuştur.

2.2.2 Hükümet ve Yolsuzluklarla Mücadele

Melen Hükümeti döneminde, devletin haberdar olup müdahale ettiği iki yolsuzluk olayı yaşanmıştır. Bunlardan ilki, Keban Barajı yolsuzluğu diğeri ise SSK yolsuzluğu olmuştur.

²⁶⁶ *Milliyet*, 20 Ekim 1972, s.1,9.

²⁶⁷ *Milliyet*, 26 Ekim 1972, s.1,9.

²⁶⁸ *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1972, s.1.

²⁶⁹ *Milliyet*, 27 Ekim 1972, s.1.

²⁷⁰ *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1972, s.1.

Keban Barajı'nın yapılabilmesi için devlet, baraj sahasının içerisine giren araziler için istimlak bedeli ödemiştir. Ama belirlenen istimlak bedelleri her geçen gün artmıştır. Bu bölgede, bazı kişilerin önceden arazi sahiplerini anlaşmazlık çıkarmaları konusunda yönlendirdiği, aracı avukatların toprak sahiplerine hazinenin ödeyeceği ücreti önceden verip vatandaşlardan vekalet aldığı, yine bölgedeki güçlü ailelerin hazineye ait toprakları üzerine geçirdikten sonra devlete sattıkları iddiaları daha sonra "arazi yağmasına" dönüşen yolsuzluğu ortaya çıkarmıştır. Bölgede incelemelerde bulunan bir maliye müfettişinin bu durumdan hükümeti haberdar etmesi üzerine devlet olaya müdahale etmiştir. Yolsuzluk iddialarını cevaplayan dönemin Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu göre, bu bölgede ödenecek istimlak bedellerinin önceden belirlenmişti ama aracı avukatlar nedeni ile bu bedeller artmıştı.

Daha sonra yolsuzluk iddialarını incelemek üzere bölgeye bir komisyon gönderilmiştir. Olaya karışan isimler belirlenip cezalandırılmıştır. Hazinenin büyük zarar gördüğü bu yolsuzluk olayı sonrasında devlet İstimlak Kanunu değiştiren yeni bir kanun tasarısı hazırlamıştır.²⁷¹

Melen Hükümeti döneminde yaşanan diğer yolsuzluk olayına ise bazı SSK yöneticileri neden olmuştur. SSK tarafından satışı gerçekleştirilen 350 milyonluk bir site ihalesine hile karışmıştır. Bu ihalede bazı memurların, usule uygun hareket etmedikleri yine hükümet temsilcileri tarafından ortaya çıkarılmıştır. Bunun üzerine hükümet, yapılan incelemeler sonucunda ihale yolsuzluğuna karıştığı tespit edilen SSK yetkililerini görevden almış ve suçluların ceza almalarını sağlamıştır.²⁷²

Bu iki yolsuzluk dışında Melen Hükümeti'nin iktidar da bulunduğu dönem içerisinde ortaya çıkan bir yolsuzluk haberi olmamıştır. Zaman zaman dönemin Ticaret Bakanı Naim Talu'ya yönelik yolsuzluk iddiaları olmuş hatta bu konuda CHP grubu tarafından gen soru önerilerinde bulunulmuştur. Ancak bu ifadeler iddia olarak kalmıştır.

²⁷¹ *Milliyet*, 14 Ocak 1973, s.1,9.

²⁷² *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1973, s.1.

2.3. MELEN HÜKÜMETİNİN İSTİFASI

Bunalımlı geçen bir cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra CHP'li lider Ecevit'in deyimi ile "artık düzlüğe çıktığı" ²⁷³ düşünülen mecliste hükümetin durumunun ne değerlendirilmeye başlanmıştır. Hem anayasal bakımından hem de son yaşananlardan sonra bu hükümeti ile devam etmek doğru değildi. Ayrıca meclisteki muhalefet partileri de Melen Hükümeti ile bir seçime gidilemeyeceği kanısında birleşmekteydi. Bu durumun farkında olan Başkan Melen, yeni cumhurbaşkanın belirlenmesinden sonra anayasanın bir gereği olarak hükümetin istifasını sunmuştur. Başbakan Melen, 7 Nisan 1973 tarihinde Cumhurbaşkanı'na sunduğu istifa mektubunda şu ifadelere yer vermiştir:

"Sayın Fahri Korutürk

Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanlığı yüksek makamına seçilmiş olmanız nedeniyle başkanı bulunduğum hükümet, Anayasamızın zatı devletlerine yürütme organının da başı olarak tanıdığı yetkileri serbestçe kullanabilmeniz olanağını sağlamak amacıyla bu bunun demokratik rejimin bir gereği sayarak istifasını takdime karar vermiştir.

Derin saygılarımla arz ederim.

Başbakan Ferit Melen ²⁷⁴

Cumhurbaşkanı Korutürk'ün, kendisine sunulan istifaya kabul ya da ret eden bir tavır sergilememesi Başbakan Melen'i bir ara umutlandırırsa da Korutürk, parti liderleri Demirel ve Ecevit ile yaptığı görüşmelerin sonunda "yeni bir hükümet lazım" ²⁷⁵ düşüncesini dikkate almış ve Melen Hükümeti'nin istifasını kabul etmiştir. ²⁷⁶ İstifanın ardından, mecliste, her ne kadar cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Faruk Gürler adına kulis yapılmasının Melen Hükümeti'nin sonunu getirdiği iddiaları ²⁷⁷ dolayla da hükümetin istifası büyük bir şaşkınlıkla karşılanmamıştır. Çünkü AP ve CHP grubu, 11 ay görevde kalan Melen Hükümeti'ni gözle görülür bir icraatta bulunmamakla ve ülkeyi seçimlere sağ selim götürebilecek bir politika sergileyememekle suçlamış ²⁷⁸ ve bu nedenle haftalardır hükümetin çekilmesini beklemiştir.

²⁷³ Cumhuriyet, 7 Nisan 1973, s.1.

²⁷⁴ Cumhuriyet, 8 Nisan 1973, s.1.

²⁷⁵ Hürriyet, 10 Nisan 1973, s.1.

²⁷⁶ Nihat Erim, a.g.e, s.1079.

²⁷⁷ S.Akşin, a.g.e.,s.269.

²⁷⁸ S. Yeşilyurt, a.g.e., s.289.

3. BÖLÜM

NAİM TALU DÖNEMİ

Talu Hükümeti, 12 Mart'tan sonra başlayan ve Türk siyasetini yönlendiren ordu destekli düşüncelerin sonunu getiren hükümet olmuştur. Daha önce Cumhurbaşkanlığı seçimi ile yeniden başlayan sivilleşme süreci Talu Hükümeti'nin ülkeyi sağ selim seçimleri ile götürmesi ile tamamlanmıştır.

3.1.TALU HÜKÜMETİNİN KURULMASI VE HÜKÜMET PROGRAMI

Fahri Korutürk'ün, cumhurbaşkanı seçilmesi ile Başbakan Melen yasalar gereği hükümetin istifasını Cumhurbaşkanına sunmuştur. 7 Nisan 1973'te başbakanlık görevinden istifa eden Melen'in istifa talebini, parti liderleri ile konuşarak değerlendiren Cumhurbaşkanı Korutürk, 10 Nisan 1973'te kabul etmiştir.²⁷⁹ Partiler içerisinde özellikle CHP ve AP'nin, orduyla yakın teması olduğunu düşündükleri Melen ile seçimlere gitmek istememeleri bu konuda etkili olmuştur.²⁸⁰

Bu gelişmelerden sonra yeni hükümetin kurulması için vakit kaybetmeden görüşmelere başlayan ve "*Türkiye'de hür demokratik parlamenter sistem yaşayacaktır ve Parlamento'ya dayalı hükümet tatbik mevkii bulacaktır.*"²⁸¹ diyerek açıklama yapan Cumhurbaşkanı Korutürk aslında partilerarası bir hükümetten yana olduğunu ifade etmiştir. AP-CHP arasında bir koalisyon hükümetinin kurulmasını isteyen Fahri Korutürk'ün ancak bu beklentisi gerçekleşmemiştir. Çünkü o dönemde ortak bir başbakan adayı üzerinde anlaşamayan ve af konusunda fikir ayrılıklarına düşen CHP ve AP arasında bir koalisyon hükümeti kurulması kolay değildi.²⁸²

Diğer yandan mecliste siyasi partiler arasında yeni hükümetin kurulması konusunda yapılan ikili görüşmelerde ilginç isimler ortaya atılmıştır. Bu isimlerden birinin de, CGP'li Kemal Satır'ın, AP lideri Demirel ile yaptığı görüşmede başbakan adayı olarak belirledikleri eski Ticaret Bakanı Naim Talu olduğu söylenebilir.²⁸³ O dönemde Kemal Satır, Naim Talu başbakanlığında kurulan AP-CGP koalisyonunu

²⁷⁹ Cumhuriyet, 11 Nisan 1973, s.1.

²⁸⁰ S. Yeşilyurt, a.g.e, s.290.

²⁸¹ Cumhuriyet, 12 Nisan 1973, s.1.

²⁸² T.Çavdar, a.g.e.,s.236.

²⁸³ Cumhuriyet, 11 Nisan 1973, s.1.

destekleyeceklerini belirtmiştir. Sermaye çevrelerine yakınlığı ile bilinen ve güvenilir kabul edilen Naim Talu ismine, Süleyman Demirel'in de bir itirazı olmamıştır.²⁸⁴

Ancak mecliste, AP ve CGP gibi düşünmeyen ve Naim Talu ismine sıcak bakmayan partiler vardı. Özellikle CHP, Naim Talu başkanlığında kurulması düşünülen yeni hükümete karşı çıkacakları açıklamıştır. CHP grubu, sermayecilerin fazla kar etmesi için fiyat artışlarını destekleyen Talu'nun, başbakanlığının halka hiç bir faydası olmayacağını ifade etmiştir.²⁸⁵ CHP'nin bu muhalefetine rağmen ülkenin daha fazla hükümete kalmasını istemeyen Cumhurbaşkanı Korutürk, henüz politik anlamda yıpranmadığını düşündüğü Kontenjan Senatörü Naim Talu'ya hükümet kurma görevini vermiştir.²⁸⁶

AP-CGP' den oluşan koalisyon partisine başkanlık etme görevini üstlenen Naim Talu, 1919 yılında İstanbul'da doğmuştur.1943'te İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesini bitirmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra bir müddet Sümerbank'ta çalışmıştır.1946'da Merkez Bankası'na geçmiş ve 1966 yılında vekaleten Genel Müdürlük yaptığı bu kuruluşta 1967'de Genel Müdür olmuştur. 1970 yılında Merkez Bankası'nın yeniden yapılandırması üzerine bankanın ve İdare Meclisinin Başkanlığı'na getirilmiştir. II.Erim hükümetinde Ticaret Bakanı olarak siyasi hayata girmiştir. Melen hükümetinde yerini korumuş 1972 yılında Ticaret Bakanı iken Cumhurbaşkanı Sunay tarafından Senato üyeliğine atanmıştır.²⁸⁷

Naim Talu'nun başbakanlık görevini üstelendiği yeni hükümet, AP ve CGP arasında imzalanan 10 maddelik bir koalisyon protokolü ile kurulmuştur.²⁸⁸ Yeni hükümete her iki partiden birer üye başkan yardımcılığına getirilmiştir. Protokolün imzalanmasından sonra Naim Talu kabinesini oluşturmuştur. Yeni kabine de, 13 AP'li, ,6 CGP'li, 5 bağımsız üyeye yer verilmiştir.²⁸⁹ Üye sayısına bakıldığında yeni hükümette AP'nin etkisini daha da arttırdığı söylenebilir. Daha önce Erim ve Melen Hükümetleri'ne de bakan veren AP ve CGP partileri, daha önceki dönemlerde

²⁸⁴ T. Çavdar, *a.g.e.*,.237.

²⁸⁵ *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1973, s.1.

²⁸⁶ *Milliyet*, 13 Nisan 1973, s.1.

²⁸⁷ S.Yeşilyurt, *a.g.e.*, s.290.

-Naim Talu, 1974'te Cumhuriyet Halk Partisi-Milli Selamet Partisi koalisyon hükümetinin kurulmasından sonra başbakanlık görevini Bülent Ecevit'e bırakmıştır. 1976'da kontenjan senatörlüğü süresi dolduğundan bu görevinden ayrılan Talu, aynı yıl Akbank Yönetim Kurulu Başkanlığı'na getirilmiştir. 15 Mayıs 1998'de İstanbul'da ölen Naim Talu'nun mezarı Zincirlikuyu mezarlığındadır.

²⁸⁸ *Milliyet*, 15 Nisan 1973, s.1.

²⁸⁹ *Milliyet*, 15 Nisan 1973, s.1.

hükümetin sorumluluğunu parti olarak üstlenmeyi kabul etmezken yeni kurulan koalisyon hükümetinde bu düşüncelerinden vazgeçmişlerdir.²⁹⁰

Yeni kurulan kabine de yer alan bakanlar şunlardır :

Talu Hükümeti Bakanlar Kurulu 15.04.1973-26.01.1974)²⁹¹

Başbakan: Mehmet Naim TALU (C. S. Kontenjan Üyesi)

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Nizamettin ERKMEN (Giresun, AP)

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Kemal SATIR (Adana, CGP)

Devlet Bakanı. İsmail Hakkı TEKİNEL (İstanbul, AP)

Devlet Bakanı: İlhan ÖZTRAK (CGP, TBMM dışından)

Adalet Bakanı: Mehmet Hayri MUMCUOĞLU (C. S. Üyesi, Tekirdağ, Bağımsız)

Milli Savunma Bakanı: Mehmet İlhami SANCAR (İstanbul, CGP)

İçişleri Bakanı: Mukadder ÖZTEKİN (C. S. Üyesi, Adana, Bağımsız)

Dışişleri Bakanı: Ümit Haluk BAYÜLKEN (TBMM Dışından)

Maliye Bakanı: Sadık Tekin MÜFTÜOĞLU (Zonguldak, AP)

Milli Eğitim Bakanı: Orhan DENGİZ (Uşak, AP)

Bayındırlık Bakanı: Nurettin OK (Çankırı, AP)

Ticaret Bakanı: Ahmet TÜRKEKEL (Bursa, AP)

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Vefa TANIR (Konya, CGP)

Gümrük ve Tekel Bakanı: Fethi ÇELİKBAŞ (C. S. Kontenjan Üyesi, CGP)

Tarım Bakanı: Ahmet Nusret TUNA (C. S. Üyesi, Kastamonu, AP)

Ulaştırma Bakanı: Ahmet Sabahattin ÖZBEK (C. S. Kontenjan Üyesi)

Çalışma Bakanı: Ali Naili ERDEM (İzmir, AP)

Sanayi ve Teknoloji Bakanı: Nuri Kemal BAYAR (Sakarya, AP)

²⁹⁰ Z. Üskül, *a.g.e.*, s.140.

²⁹¹ *CSTD*, 17.04.1973.B:55,0:1,s.674-675

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı. Kemal DEMİR (Bolu, CGP)

Turizm ve Tanıtma Bakanı: Ahmet İhsan KIRIMLI (Balıkesir, AP)

İmar ve İskan Bakanı: Mehmet Nebil OKTAY (Siirt, CGP)

Köyşleri Bakanı: Orhan KÜRÜMOĞLU (C. S. Üyesi, Bitlis, AP)

Orman Bakanı: İsa Hisan BİNGÖL (C. S. Üyesi, Muş, AP)

Gençlik ve Spor Bakanı: Ali Celalettin COŞKUN (C. S. Üyesi)

Naim Talu tarafından açıklanan yeni hükümet, muhalefet tarafından eleştirilmiştir. CHP grubu adına görüşlerini açıklayan Fikret Gündoğan, yeni kurulan hükümeti, Türkiye'nin gerçeklerine ters düşen, halk kitlelerinin istekleriyle bağdaşmayacak ölçüde sağa kayık, geriye dönük, güdümlü ve bencil amaçlı bir hükümet karışımı olarak gördüklerini ifade etmiştir.²⁹²

Yeni kurulan Talu Hükümeti'ne yönelik en büyük beklenti ülkeyi seçimlere sıkıntısız bir şekilde götürmesi olmuştur. Her ne kadar Naim Talu, hazırlanan hükümet programında yarım kalan bazı reformların tamamlanacağı yönünde söylemlerde bulunsa da bu kamuoyunda büyük bir heyecan yaratmamıştır.²⁹³ Hükümetten beklentinin seçimlere gitmek olduğunun farkında olan Naim Talu, 20 Nisan 1973'te okuduğu hükümet programında bu düşüncüyü destekleyen ifadeler kullanmıştır. Hükümet programında dikkati çeken ifadeler şunlar olmuştur :

"Hükümetimizin programında, 14 Ekim 1973 Genel Seçimlerine kadar geçecek kısa sürede, yeniden, uzun vadeli hedef ve tedbirlere yer vermesi elbette beklenemez. Bununla beraber, güveninize mazhar olduğumuz takdirde, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde vatandaşın güven duygusunu güçlendirmeğe ve 1973 yılı programında öngörülen yatırımları zamanında ve program uyarınca gerçekleştirmeğe gayret edeceğiz. Özellikle, Üçüncü Beş Yıllık Plân hedeflerine ulaşmak bakımından, önem taşıyan ve öngörülen ekonomik yapıyı sağlamada hayati ehemmiyeti büyük projelerin bu yıla düşen dilimlerini gerçekleştirmeğe özel bir dikkat göstereceğiz.

Hükümetimizin başlıca amacı, millî, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletini daha güçlü hale getirmek için, her türlü aşırı sol ve aşırı sağ akımları, yıkıcı ve bölücü faaliyetleri yok etmek, komünizme karşı cesur ve inançlı bir mücadele vermek ve

²⁹² CSTD, 25.04.1973,C:11,B:58, O:1,s.18.

²⁹³ Milliyet, 21 Nisan 1973,s.9.

ekonomik sosyal, kültürel kalkınmamızı sağlayıcı tedbirleri alarak işsizliği ve yoksulluğu ortadan kaldırmak olacaktır. Hükümetimiz, Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kuruluş Kanunu ile, asayiş ve huzurun devamını sağlayacak diğer mevzuatın, kişinin Anayasa teminatı altında bulunan temel hak ve hürriyetlerine dokunmayacak şekilde düzenlenip, yürürlüğe girmesini temin en yapılacak çalışmaları bu görevi tamamlayıcı nitelikte görmektedir...

...Anarşik ve yıkıcı faaliyetlerle mücadelenin ortaya koyduğu gerçeklerin ışığı altında, devletin bekası, huzurun, asayişin sağlanması için, güçlü ve etkili bir idarenin mevcudiyetini zorunlu saymaktayız. Böylece, memleketimizin, sıkıyönetim kaldırıldıktan sonra da huzur ve sükûn içinde yaşamasının sağlanacağı inancındayız.²⁹⁴

Naim Talu'nun, hükümet programında ileri sürdüğü bu konular, son 25 yılın tüm hükümetlerin bir şekilde bahsettiği konular olmuştur. Aslında Naim Talu'nun da kurduğu hükümetin bir seçim hükümeti olduğu ve onlardan beklenenin ülkeyi sorunsuz bir şekilde seçime götürmek olduğunun farkında olduğu söylenebilir.²⁹⁵

Talu Hükümeti'nin açıkladığı hükümet programı incelendiğinde, Başbakan Talu'nun görevde bulunduğu süreçte en azından şu üç şeyi gerçekleştirmek isteği dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki ülkede huzur ve asayişin devamlılığını sağlamak, ikincisi sıkıyönetim kalktıktan sonra da huzurun devam etmesi için gerekli önlemlerin alınarak yarım kalan reformların tamamlanması sonuncusu ise seçim yasasını değiştirerek seçimlerin zamanında yapılmasını sağlamaktır.²⁹⁶ Ancak 6 aylık gibi kısa bir süre için göreve gelen bir hükümet için bu üç şeyi gerçekleştirmek çok kolay görünmemektedir. Tüm bu güvensizliklere ve zorluklara rağmen Talu Hükümeti, partiler hükümeti olması ve yakın bir tarihte seçimlerin yapılacak olması nedeniyle meclisten güven oyu alabilmiştir.²⁹⁷

²⁹⁴ CSTD, 20.04.1973C:2, B:17, O:1 , s.4-5.

²⁹⁵ T.Çavdar, a.g.e., s.238.

²⁹⁶ CSTD, 25.4.1973,C:11,B:18, O:1, s.58.

²⁹⁷ Cumhuriyet, 27 Nisan 193, s.1 (Güvenoyu sonucu : Kabul: 261, Ret: 94 Çekimses:2. CHP ve DP ret oyu kullandı.

3.2. SİYASİ PARTİLERİN YENİ HÜKÜMETE KARŞI TUTUMLARI

Melen Hükümeti'nin istifasından sonra siyasi çevreleri yoğun olarak AP-CHP arasında oluşacak bir koalisyon hükümeti beklentisi içerisine girmişlerdir. Ancak hem iki parti arasında çözümlenemeyen sorunlar hem de Süleyman Demirel'in bir koalisyon hükümetinde Başbakan olmak istememesi bu beklentinin gerçekleşmesini engellemiştir.

Mecliste, AP-CHP koalisyonu dışında en çok üzerinde konuşulan hükümet, AP-CGP koalisyonu olmuştur. Her iki partinin Kontenjan Senatörü Naim Talu başkanlığında anlaşmasından sonra Türk demokrasi tarihinin 36. hükümeti kurulmuştur. Ancak bu hükümette kuruluş biçiminden dolayı mecliste muhalefet tarafından çokeleştirilmiştir.

CHP grubunun, yeni hükümetin kurulması aşamasında en fazla eleştireceği nokta Başbakan'ın Naim Talu olarak belirlenmesi olmuştur. Daha önce de Naim Talu'yu başbakan olarak istemediğini açıklayan CHP, Süleyman Demirel'in başbakan olarak yeni hükümeti kurmasını ve seçimlere bu şekilde gitmeyi daha uygun görmüştür.²⁹⁸

Bu dönemde yeni hükümete muhalefet eden partilerden biri de DP olmuştur. Bu konuda DP grubunun görüşlerini açıklayan Genel Başkan Bozbeyli, özellikle yeni hükümeti destekleyen Süleyman Demirel'e yönelik ağır eleştirilerde bulunmuştur. Ferruh Bozbeyli göre; AP, mecliste tek başına hükümet kuracak koltuk sayısına sahipti ancak Süleyman Demirel tek başına hükümet kuracak kadar kendine ve partisine güvenmemekteydi.²⁹⁹ DP lideri Bozbeyli'nin eleştirdiği diğer bir konuda, hükümet programı olmuştur. Bozbeyli, Talu Hükümeti kurulurken, Türkiye'nin içinde bulunduğu şartların iyi tespit edilemediğini bu nedenle hükümet programında birçok konunun geçirildiğini vurgulamıştır. Özellikle daha önceki hükümette Ticaret Bakanı olarak görev alan Naim Talu'nun şimdi başbakan olarak görev almasını büyük bir endişe ile karşıladığını söylemiştir.³⁰⁰ Hükümeti, hem kuruluş biçimi açısından hem program açısından yeterli bulmadığını açıklamıştır.

DP'liler'in, orta sınıfın yerine belli çevrelerin çıkarlarını koruduğunu düşündükleri Naim Talu'yu "AP'nin başkan adayı" diye isimlendirmeleri mecliste AP'lilerin de tepkisine yol açmıştır.

²⁹⁸ *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1973, s.1.

²⁹⁹ *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1973, s.7.

³⁰⁰ *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1973, s.7.

Meclisteki CHP ve DP muhalefetine rağmen Naim Talu Hükümeti'nin, AP-CGP koalisyonu olarak kurulması, partilerüstü bir hükümet değil de daha çok bir "intikal hükümeti"³⁰¹ özelliği taşıması özellikle iş çevrelerinde olumlu karşılanmıştır. Bu durumun oluşmasında Naim Talu'nun tarafsız bir isim olması ve Ticaret Bakanı olarak ülkenin ekonomik sorunlarının neler olduğunu biliyor olması etkili olmuştur.

3.3.TALU HÜKÜMETİ DÖNEMİ İÇ POLİTİKADA ÖNEMLİ OLAYLAR

3.3.1.Genel Af Tartışmaları

Türkiye tarihinde af yasaları incelendiğinde, TBMM kurulduğu tarihten bu yana genel, kısmi ve belli bir konuya yönelik birçok af yasasının çıkarıldığı görülmektedir. TBMM'de, ilk genel af yasasının çıkarıldığı 7 Ocak 1922 tarihinden itibaren belli aralıklarla, genel af çıkarılmaya devam edilmiştir. Önceleri, kamu yararı sağlamak ve suça yönelimleri azaltmak amacı ile çıkarılan genel af yasaları ülkemizde zamanla hükümetlerin ve partilerin en önemli seçim söylemleri arasına girerek bir seçim propaganda aracına dönüşmüştür.

1973 yılı, Türkiye'de genel af tartışmalarının yeniden hız kazandığı bir dönem olmuştur. Bu sefer, 1973 Genel Seçimleri öncesinde CHP grubu, meclise Genel Af Yasası'nın çıkarılması için başvurmuştur. Cumhuriyetin 50. yıldönümü nedeni ile CHP, anarşik eylemlerin dışında tüm siyasal ve adi suçları kapsayan bir af tasarısı teklifinde bulunmuştur.³⁰²

CHP grubunun, Cumhuriyetin 50. yıl dönümünde çıkarılmasını istediği af teklifinin kapsamına göre ; af ,17 Nisan 1973'ten itibaren mali, siyasi ve adi suçları kapsayacaktı. Suçu ne tür olursa olsun idam cezaları müebbetle çevrilecekti ve müebbetle cezaları da 30 yıla indirilecekti. 141-142 ve 143. maddelerce mahkum edilen suçluların ise cezaları 10 yıl ile sınırlandırılacaktı. Memurların, öğretmenlerin ve işçilerin iç tüzük ve yasa gereğince aldıkları disiplin suçları affedilecekti. Asker kaçağı olanlar ve vergi kaçakçıları da yasadan yararlanabilecekti. Af yasası ile serbest kalanlar aynı suçları tekrar işlediklerini yeniden cezalandırılacaktı.³⁰³ Fakat CHP'nin yasa teklifinin gerekçesini Cumhuriyetin 50. yıldönümüne dayandırmıştır. Ancak bu yasa ile

³⁰¹ *CSTD*,25.04.1973,C:11,B:58,S.37

³⁰² *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1973, s.1, *Milliyet*, 18 Nisan 1973, s.1 .(bknz:Her iki gazetede "CHP, Genel Af İçin Teklif Hazırlıyor" manşeti).

³⁰³ *Milliyet*, 19 Nisan 1973, S.1,11.

demokratik rejimin geçirdiği sarsıntılar ve bunalımlardan kurtulması ve daha sağlıklı bir yönetim ortamı oluşturmak hedeflenmiştir. Ayrıca af yasınının kabulü ile sosyal ve siyasi barış dönemi sağlanmak istenmiştir.

Ancak CHP'nin hazırladığı yasa teklifi daha meclise gelmeden AP lideri Demirel tarafından eleştirilmiştir. Süleyman Demirel: *"Af için bir şey varsa hükümeti teşkil eden iki parti düşünür, yapar. Ama başka bir partinin ortaya koyacağı herhangi bir şeye hükümeti teşkil eden partiler angaje olmaz."*³⁰⁴ diyerek şu an gündemlerinde olmayan af tasarısı desteklemeyeceklerini ifade etmiştir. CHP'nin af teklifi, AP tarafından destek bulmamıştır ancak meclisteki diğer siyasi partiler AP gibi düşünmemiştir. DP grubu, af tasarısının hazırlanacağı haberinden sonra şartların iyi hazırlandığı bir genel affi destekleyeceklerini söyleyerek diğer partileri de af konusunda uzlaşmaya çağırmıştır.³⁰⁵

Bir süre sonra ülkede, CHP'nin af teklifi, seçim dönemine girilmesi nedeniyle partilerin seçim propagandasına dönüşmüştür. Partiler, af tasarısı üzerinden birbirlerine ağır eleştirilerde bulunmuştur. Özellikle, AP lideri Süleyman Demirel'in önce af tasarısına karşı çıkması sonra af konusunda çelişkili ifadeler kullanması, DP yoğun tepkisine neden olmuştur. DP, af konusunun kamuoyuna mal olduğu ve halkın beklenti içine girdiği bir dönemde AP'nin uzlaşmadan uzak bir tavır sergilemesini anlamsız bulduğunu söylemiştir.³⁰⁶

Başbakan Talu ise kendisine af ile ilgili yöneltilen sorulara, konuyu henüz gündemlerine almadıkları yönünde cevaplar vermiştir. Ancak Cumhuriyetin 50. yıldönümüne denk gelen bu konunun mutlaka değerlendirileceğini söyleyerek genel affa kimsenin karşı çıkmayacağı dile getirmiştir. Naim Talu'nun genel af ile ilgili bu kadar iyimser bir tavır sergilemesine karşın hükümeti oluşturan partilerden biri olan AP, af konusunun sürekli gündeme getirilerek bir münakaşaya dönüştürülmesine tepki göstermiştir. Süleyman Demirel, siyasi partiler özellikle CHP'nin, af konusu ile vatandaşlarını duygularını istismar ederek masum insanlar suça teşvik etmesini eleştirmiştir AP'nin bu noktada af tartışmalara girmeyeceğini söyleyen Süleyman Demirel, CHP'ye daha fazla yüklenerek *"Bu münakaşaları açanların söylediklerini yerine getirebilme güçleri var idiyse, bu zamana kadar getirmeleri lazımdır."* diyerek CHP'yi ağır şekilde eleştirmiştir.³⁰⁷ AP liderinin bu eleştirilerine, CHP lideri Ecevit'in

³⁰⁴ Cumhuriyet, 19 Nisan 1973, s.1.

³⁰⁵ Milliyet, 22 Nisan 1973, s.1.

³⁰⁶ Cumhuriyet, 4 Mayıs 1973, s.1.

³⁰⁷ Milliyet, 5 Mayıs 1973, s.1,9.

tepkisi de en az Süleyman Demirel kadar ağır olmuştur. CHP için, "güçleri varsa affi çıkarsınlar" diyen Demirel'e, Bülent Ecevit, "Asıl güçsüz olanlar zamanı gelince affetmeyenlerdir" diyerek AP'nin tutumunu katı yüreklilik olarak yorumlamıştır.³⁰⁸ Genel affin çıkarılmasını isteyen CHP'nin, ülkede komünistlerin, anarşistlerin ve şiddetin savunucusu olarak gösterilmeye çalışıldığını iddia eden Bülent Ecevit, asıl bu tahrik edici grupların AP iktidarında gençler arasına sokulan devlet ajanlarından oluştuğunu söylemiş ve af teklifinde ısrarcı olacaklarını vurgulamıştır.³⁰⁹

Genel af konusunda mecliste farklı düşüncelerin olması af teklifinin meclise taşınmasını bir süre engellenmiştir. Bu konuda CHP'nin tüm ısrarlarına rağmen tasarı bir türlü meclisin gündemine alınamamıştır. Bu durumdan rahatsızlık duyan CHP'liler, komisyon üyelerini görevlerini ihmal etmekle suçlamıştır.³¹⁰ Af tasarısının, komisyonda görüşülemeyeceğini anlayan CHP'liler, teklifin TBMM'de görüşülmesi için harekete geçerek bu konuya ilişkin bir önerge vermişlerdir. Ancak bu önergede meclisteki AP-CGP çoğunluğu nedeniyle ile ret edilmiştir. CHP grubunun af teklifinin mecliste ret edilmesi üzerine AP'liler, af konusunun kendi partilerinin istediği zamanda ve sadece kendi güçleri ile çözüme kavuşabileceğini³¹¹ söyleyerek CHP karşısında bir nevi gövde gösterisi yapmıştır. AP'nin, bu uzlaşmadan uzak tavrını nedeniyle CHP'li ve DP'li üyeler, AP ve hükümetin diğer partisi olan CGP'yi affı geciktirmekle suçlamışlardır.³¹²

CHP'lilerin af ile ilgili tüm teşebbüslerine rağmen af teklifi tekrar meclise taşınmadan meclis tatile girmiştir. O dönemde bunu bir insafsızlık olarak değerlendiren CHP ve DP grupları bu duruma AP'nin neden olduğunu vurgulamıştır. Peki, neden AP, özellikle Süleyman Demirel, daha önce af ile ilgili olumlu söylemleri olmasına karşın daha sonra affa karşı çıkmıştır? Bu sorunun yanıtı olabilecek açıklamalar yine CHP ve DP'lilerden gelmiştir. Onlara göre ; AP, eski DP'lilerin yeniden siyasi haklarına kavuşmalarını istemiyordu bu nedenle de af konusuna ısrarla karşı çıkıyordu.³¹³

Kimilerine göre sosyal huzuru sağlamak için kimilerine göre ise seçim söylemi olarak görülen genel af konusu üzerine yapılan tartışmalar halk arasında da huzursuzluğa neden olmuştur. Özellikle mahkum aileleri, af konusunun istismar edilmesinden rahatsız duymuştur. Bu konuda süreci hızlandırmak için seçimleri

³⁰⁸ *Milliyet*, 7 Mayıs 1973, s.1.

³⁰⁹ *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1973, s.1,9

³¹⁰ *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1973, s.1

³¹¹ *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1973, s.1

³¹² *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1973, s.1

³¹³ *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1973, s.1

kazanması gerektiğini düşünen CHP, seçim öncesi atağa geçerek seçimi kazandıkları takdirde Kurban Bayramı'nda af çıkaracaklarını söylemiştir.³¹⁴ Ancak CHP'nin seçim yatırımı olarak görülen bu vaadi gerçekleşmemiştir. CHP genel seçimlerden en yüksek oyu alan parti olarak çıkmıştır fakat genel affı Kurban Bayramı'na kadar çıkaramamıştır. CHP'nin, 1973 genel seçimlerini kazanmasında etkisi inkar edilemeyen genel af yasası, 7 Şubat 1973 tarihinden itibaren işlenen suçları kapsayacak şekilde 15 Mayıs 1974'te uygulamaya konulmuştur.³¹⁵ CHP'liler, zamanını doğru tahmin edememiş olsalar bile amaçlarına ulaşarak Cumhuriyetin 50. yıldönümünde nedeniyle yeni bir genel affın çıkarılmasını sağlamıştır.

3.3.2.Hükümet ve Sıkıyönetim

Talu Hükümeti'nin, ilk amacı ülkede asayiş ve huzuru sağlayarak Ekim ayında yapılacak genel seçimlere sorun yaşamadan ülkeyi taşımak olmuştur. Hükümetin göreve geldiği dönemde ülkede terör ve komünist faaliyetleri yavaş yavaş etkisini kaybetmeye başlamıştır. Ancak 1971 yılından itibaren uygulanan sıkıyönetim devam etmiştir. Daha önce sıkıyönetim uygulamaların kaldırılması için uğraşılmış ancak sivil demokrasiye artık geçilmesi gerektiğini düşünen siyasilerin gücü bu uygulamaları ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Sıkıyönetim uygulamalarının bir an önce kaldırılması konusunda ısrar edilmesinin nedenlerinden biride kimsenin 1973 genel seçimlerine sıkıyönetimin gölgesinde girmek istememesi olmuştur.

Ülkede sıkıyönetime karşı huzursuzluğun farkında olan Milli Güvenlik Kurulu, 21 Mayıs 1973 tarihli olağanüstü toplantısında belki de uzun zamandır beklenen bir karara imza atmıştır. Milli Güvenlik Kurulu'nun, Bakanlar Kurulu'na iletmek üzere aldığı karar, bazı illerde sıkıyönetim uygulamasının 26 Mayıs'tan itibaren kaldırılmasına yönelik bir tavsiye niteliği taşımıştır. Bu tarihten itibaren Kocaeli, Hatay ve Adana'da sıkıyönetim uygulamalarının kaldırılabilceğini açıklayan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği İstanbul, Ankara, Diyarbakır ve Siirt'te ise uygulamanın devam etmesini istemiştir.³¹⁶

MGK'da çıkan bu tavsiye kararını inceleyen Bakanlar Kurulu, kararı hemen uygulamaya koyarak belirtilen illerde sıkıyönetimin kaldırılmasına karar vermiştir.

³¹⁴ *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1973, s.1

³¹⁵ *Resmî Gazete*, 18.05.1974, Sayı:14890 mükerrer.

³¹⁶ *Milliyet*, 22 Mayıs 1973, s.1,9

Daha önce, Ocak 1973'te Sakarya, Zonguldak, Mart 1973'te İzmir ve Eskişehir'de kaldırılan sıkıyönetim uygulamalarından sonra 26 Mayıs 1973'ten itibaren Hatay, Adana ve Kocaeli'nde sıkıyönetim kaldırılmıştır.³¹⁷ Bundan sonra sırasıyla diğer bölgelerde de sıkıyönetimin kaldırılması konuları tartışılmıştır.

Mayıs 1973'te üç ilde daha sıkıyönetimin kaldırılması diğer illerde de yakın zamanda sıkıyönetim uygulamalarına sona verileceği ihtimallerini arttırmıştır. Nitekim bu düşünceyi kuvvetlendiren bir başka gelişme de, 15 Temmuz 1973 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısında yaşanmıştır. Ülkedeki iç ve dış gelişmelerde değerlendirilerek Siirt'te devam eden sıkıyönetimin kaldırılması kararı alınmıştır.³¹⁸ Buna karşın sıkıyönetimin İstanbul ve Ankara'da 2 ay, Diyarbakır'da ise 1 ay daha uzatılmasına karar verilmiştir.³¹⁹

Siirt'in ardından Diyarbakır'da da Ağustos 1973 tarihinden itibaren sıkıyönetim kaldırılmıştır. 14 Eylül 1973 tarihinde toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nda da, İstanbul ve Ankara'da da sıkıyönetimin artık kaldırılması kararı çıkmıştır. Bu kararın, 26 Eylül 1973 tarihinde itibaren uygulamaya koyulan ve 29 aydır devam eden sıkıyönetim sona ermiştir.³²⁰ Bu karar, uzun zamandır yönetimde sorunlar yaşayan Türkiye'de normal rejime geçişi sağlamıştır. 14 Ekim Genel seçimlerinin, sıkıyönetimin gölgesi altında yapılmaması, içte ve dışta Türkiye'ye yönelik kuşku ve korkuların dağılmasında etkili olmuştur. Eğer seçimler sıkıyönetim gölgesinde yapılsaydı sivil demokrasiye geçmek isteyen Türkiye'de güven sorunu devam edecek ve 12 Mart'ın etkilerinden kurtulamayacaktı.

3.3.3. 1973 Genel Seçimleri

Sıkıyönetimden olağan döneme kesin dönüşün bir simgesi olarak görülen 1973 Genel Seçimleri, Naim Talu döneminde yaşanmasına karşın siyasi partiler Melen Hükümeti döneminde gayri resmi seçim kampanyalarına başlamıştır. 12 Mart Muhtırası sonrasında ilk defa halkın iradesi ile gerçekleştirilecek seçimlere Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Cumhuriyetçi Halk Partisi, Demokratik Parti, Milliyetçi

³¹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 24.05.1973,C:56, B:17, O:1, s.231.

³¹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, 24.07.1973,C:57, B:18,O:1, s:285.

³¹⁹ Milliyet, 15 Temmuz 1973,s.1.

³²⁰ Z. Üskül, a.g.e,134.

Hareket Partisi, Millet Partisi, Milli Selamet Partisi ve Türkiye Birlik Partisi katılmıştır.³²¹

1973 seçimleri öncesinde siyasi çevrelerin ve kamuoyunun algısı daha çok Adalet Partisi'nin seçimleri kazanacağı yönünde olsa da seçimlerde en fazla oy alan parti CHP olmuştur. Seçim propagandalarının yapıldığı dönem de özellikle bu iki parti arasında kıyasıya bir mücadele yaşanmıştır.

AP'nin, 12 Mart Muhtırası sonrası seçimleri kazanan parti olacağı düşüncesinin temelinde son dönemde yaşanan gelişmelerin etkili olduğu söylenebilir. Özellikle Faruk Gürler'inde aday olduğu Cumhurbaşkanlığı seçiminde, Cevdet Sunay'ın görev süresinin uzatılmamasında ve Fahri Korutürk'ün cumhurbaşkanı seçilmesinde etkisini artıran AP'nin artık seçim sandığı ile yeniden iktidara geleceği düşüncesi o dönemde daha da güçlenmiştir. Genel seçimleri, AP'nin kazanacağını düşünen grubun dışında, mecliste ordu tarafından dışlanan bir partinin yeniden iktidara gelebileceğini düşünen kişilerde vardı. Diğer yandan AP'nin yeniden iktidara gelmesinin önünde başka engellerde bulunmaktaydı. Bunlardan en etkili, 1972 yılında Genel Başkanını değiştiren ve ortanın solu stratejisini yerleştirmeye çalışan CHP'nin, Bülent Ecevit'in liderliğinde büyük bir dinamizm kazanmış olmasıydı.

Genel seçim öncesinde AP önündeki tek engel, Bülent Ecevit ile güçlenen CHP olmamıştır. Yine Demokratik Parti, daha çok sağdaki seçmenleri hedef kitlesi olarak belirleyen AP için önemli bir engel olarak görülmüştür. Son dönemde sağda yaşanan parçalanmaların seçimlerde Demokratik Parti'nin, AP oylarının bir kısmını alacağı yönünde bir algı oluşturmuştur. 1973 seçimlerinde sadece AP'nin değil diğer partilerinde oylarında değişiklik olabileceği düşünülmüştür. CHP'den ayrılanların 1970 öncesinde Turhan Feyzioğlu liderliğinde kurduğu CGP'nin oylarını artırarak CHP'ye oy veren sağ kanadın oylarını alabileceği tahmin edilmiştir. Siyasi partiler içerisinde seçimden nasıl bir sonuçla çıkacağı konusunda tahmin yürütmenin en zor olduğu parti MSP olmuştur. Kuruluş aşamasında daha çok sağ eğilimli olan MSP'nin, 1973'te Genel Başkanlığı'na Necmettin Erbakan'ın getirilmesinden sonra daha çok "dini oyları" alacağı beklenmiştir.³²² Mecliste oyların parçalanacağı yönünde bir kanı olmuş olsa da seçimlerden AP'nin birinci parti olarak çıkacağı beklentisi her zaman yüksek olmuştur.

³²¹ T. Çavdar, *a.g.e.*, s.241.

³²² F. Ahmad, *a.g.e.*, s.369.

1973 Genel Seçimleri'nde en etkili propagandayı CHP lideri Bülent Ecevit'in yaptığı söylenebilir. 12 Mart düzenine karşı çıkan ve düzenin değişmesi gerektiğini slogan haline getiren Ecevit o dönemde bizzat kendisinin kaleme aldığı "Ak Günler" adında bir seçim bildirgesi hazırlamıştır. Bu bildirge, gerek tespitleri ve gerek sorunlara getirdiği çözüm önerileri açısından bu günde değerlendirilmesi gereken bir yapıt olarak kabul edilmiştir.³²³ Türk siyasi tarihi açısından önemli tespitlerin yer aldığı bu bildirge seçim zamanı halk üzerinde büyük etki yaratmıştır. CHP'ye güven artmasında ve Bülent Ecevit'in demokrasinin kurtarıcısı olarak görülmesinde etkili olmuştur.

14 Ekim 1973 tarihinde ülke genelinde yapılan seçimler büyük bir sürprize neden olmuştur. Daha önce yapılan tahminler doğru çıkmamış ve seçimler CHP'nin zaferi ile sonuçlanmıştır. CHP, oyların %33'ünü alarak 185 milletvekilliği, AP ise oyların %29.8'ini alarak 149 milletvekilliği kazanmıştır. Bunun dışında MSP oyların %11.8'ini ve 48 milletvekilliğini, DP oyların %11.9'unu ve 45 milletvekilliğini, CGP oyların %5.3'ünü ve 13 milletvekilliği, MHP oyların %3.4'ünü ve 3 milletvekilliğini son olarak TBP oyların %1.1'ini ve 1 milletvekilliğini kazanmıştır.³²⁴

Seçimlerde, CHP 185 milletvekili çıkararak birinci parti olmuş ancak hükümet kuracak çoğunluğu sağlayamamıştır. Seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra koalisyon çalışmaları başlamış ve yaklaşık 100 gün hükümet bunalımı yaşanmıştır. Partiler arasında kısa sürede bir anlaşma sağlanamamıştır. Nihayetinde CHP ve MSP partisi arasında kurulan koalisyon partisi 7 Şubat 1974'te güven oyu alabilmiştir. Peki, seçim sonrasında yeni hükümetin kurulamamasının temel nedeni ne olmuştur? Bu sorunun temel nedeni olarak, seçimlerde sağ eğilimde bulunan siyasi partilerin (AP-DP-CGP ve MSP) birbirlerine göre politik strateji uygulamaları gösterilebilir.

Genel seçimlerden ikinci parti olarak çıkan AP'de, Süleyman Demirel, partisinin muhalefette kalacağını belirterek hiç bir koalisyona sıcak bakmamıştır. Aldığı oya bakıldığında seçimlerden üçüncü parti olarak çıkan Demokratik Parti lideri Ferruh Bozbeyle ise, sağ partilerin bir koalisyon hükümeti kurması gerektiğini savunmuştur. Böyle bir koalisyona kendi partisinin de destek vereceğini söyleyerek AP ile anlaşabileceklerinin sinyalini vermiştir.

Cumhurbaşkanı Korutürk, seçim sonrasında hükümetin kurulması için en fazla oyu alan CHP lideri Bülent Ecevit'i görevlendirmiştir. 27 Ekim 1973 tarihinde hükümeti

³²³ T.Çavdar, *a.g.e.*,241.

³²⁴ TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2004, Ankara, 2005 s.136.

kurma çalışmalarına başlayan Bülent Ecevit'in, DP, AP ve CGP ile kurulacak koalisyon önerisi parti liderleri tarafından ret edilmiştir. Bunun üzerine MSP lideri ile görüşen Bülent Ecevit, MSP'nin yakın zamanda gerçekleştirilecek olan yerel seçimlerin ertelenmesini ön şart olarak ileri sürmesi üzerine hükümet kuramayacağını Cumhurbaşkanı Korutürk'e bildirmiştir.³²⁵

CHP lideri Bülent Ecevit'in hükümeti kurma görevini iade etmesinden sonra Cumhurbaşkanı Korutürk, bu görevi AP lideri Süleyman Demirel'e vermiştir. Ancak Süleyman Demirel'inde hükümeti kurma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Parti liderleri arasında yapılan görüşmelerde hükümeti kurmaya yönelik bir anlaşma sağlanamadığı için Cumhurbaşkanı Korutürk, bu sefer de yeni hükümeti kurma görevini mevcut Başbakan Talu'ya vermiştir. Naim Talu, AP,CGP ve DP liderleri ile görüşerek CHP'nin dışarıda kalacağı bir koalisyon kurulmasını teklif etmiştir. Ancak seçimlerden birinci parti olarak çıkan CHP dışında kurulacak bir koalisyona AP sıcak bakmadığı için Talu'nun teklifi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Hükümet bunalımının devam ettiği günlerde ülkede yerel seçimler de yapılmıştır. 9 Aralık 1973'te yapılan yerel seçimlerinde galibi CHP olmuştur. CHP, İstanbul, İzmir, Ankara ve Adana gibi büyük şehirlerde belediye başkanlıklarını kazanarak daha da güçlenmiştir. Seçim sonrasında yerel seçim sonuçlarının, genel seçim sorunlara çözüm getireceğini düşündüğünü açıklayan Bülent Ecevit³²⁶, MSP lideri Erbakan ile uzun bir görüşme yapmıştır. Görüşme sonunda prensipte anlaşılan iki parti arasında Cumhuriyet tarihinin 37. hükümeti kurulmuştur.

CHP-MSP koalisyon hükümetinin kurulması ile hem Naim Talu dönemi sona ermiş hem de 12 Mart Muhtırası öncesine dönmüştür. Ancak Türkiye'ye istikrar getireceği ve ülkenin en temel sorunlarını çözeceği düşünülen hükümet büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Kurulma aşamasında bazı konuda düşüncelerinden ödün veren iki partide zamanla anlaşmazlıklar yaşamıştır.Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra hükümet içerisinde su yüzüne çıkan anlaşmazlıklar Eylül 1974 CHP'nin koalisyondan çekilmesine neden olmuştur.

³²⁵ T.Çavdar, *a.g.e.*, s.247.

³²⁶ *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1973, s.1.

3.4. TALU HÜKÜMETİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKADA ÖNEMLİ OLAYLAR

3.4.1. Türkiye-İrak Ham Petrol Boru Anlaşması

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte Irak'ın kuzeyinde artan petrol verimliliği, Irak Hükümeti'ni petrolün Akdeniz'e taşınması için yeni yollar aramaya sevk etmiştir. Bu konuda güvenlik endişesi de taşıyan Irak, 1970'lerin başında kendisi için en iyi müttefik devlet olarak Türkiye'yi görmüş ve Türk Hükümeti ile petrol boru hatlarının yapımı için görüşmelere başlamıştır.³²⁷

Bu amaç doğrultusunda 27 Ağustos 1973 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti hükümetleri arasında Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması imzalanmış³²⁸ ve bu anlaşma gereğince Irak'ın Kerkük ve diğer üretim tesislerinden elde edilecek petrolün, Ceyhan (Yumurtalık) Deniz Terminali'ne ulaştırılması amacıyla Kerkük-Yumurtalık boru hattı inşa edilmeye başlanmıştır.

27 Ağustos 1973 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye-İrak Ham Petrol Boru Anlaşmasının dikkat çeken maddeleri ise şunlardır:³²⁹

- Her iki taraf da ham petrolün boru hatlarıyla Irak ve Türkiye topraklarından nakledilmesi ve bu petrolerin Akdeniz'de bir terminalden yüklenmesi için projenin kendi topraklarında kalan kısımlarının montajı, inşaatı, işletmesi ve bakımı ile birlikte diğer tüm ihtiyaçların karşılanmasını garanti eder.

- 1977-1979 yılları arasında 10 milyon ton, 1980-1982 yılları arasında 12 milyon ton, 1983 ve daha sonrası için ise 14 milyon ton petrolü, Irak tarafı satmak Türkiye ise satın almak zorundadır.

- Irak petrollerinin Türkiye topraklarından nakliyesi ve FOB tankerlerine yüklenmesi, varil başına 0,35 Amerikan Doları olarak belirlenmiştir. Taşıma ve yükleme ücreti Irak tarafından Türk tarafına ödenecektir.

27 Ağustos 1973'te imzalanan Ham Petrol Boru Anlaşması, Irak'tan Türkiye'ye 20 yıl süresince ham petrol akışının sağlanması için boru hatlarının döşenmesini öngörmüştür. Bu sürenin fes edilmemesi halinde sürenin 5 yıl daha uzatılması kararlaştırılmıştır. Bu anlaşmaya göre, boru hattının güzergâhı Kerkük ile Dört Yol

³²⁷ Aybüke İnan, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Ağustos 2013, C:5, s.56.

³²⁸ *Resmî Gazete*, 07.02.1975, Sayı: 15142, No:1835(Anlaşmanın uygulamaya koyulduğu tarih)

³²⁹ *Milliyet*, 28 Ağustos 1973, s.1,9.

arasında olup, Türkiye’de Cizre, Mardin, Bozova ve Osmaniye’den geçmesi planlanmıştır. Boru hattının uzunluğunun 1125 kilometre olmasına ve 625 kilometresinin Türkiye sınırlarından geçmesine karar verilmiştir. Petrol boru hattının yapımı, 400 milyon doları bulmuştur. Bunun 300 milyon doları, Türkiye tarafındaki inşası için harcanılmıştır. Türkiye’nin kazancının ilk 2 yılda 75 milyon dolar, daha sonra 105 milyon dolar olacağı ve harcanan paranın 6 sene içerisinde fazlasıyla geri alınacağı Türk Hükümeti’nin en büyük beklentilerinden biri olmuştur.

1973 yılında anlaşmanın imzalanması ile başlayan süreçte boru hatlarından ilk petrol akışı 1977 yılında gerçekleşmiştir. 1984 yılında boru hattının kapasitesi artırılmış, 1987 yılında da ikinci bir bölümün daha açılmasına karar verilmiştir. Uzun vade de bu boru hattının hem Irak’a hem de Türkiye’ye getirisi oldukça fazla olmuştur.³³⁰ Ancak Körfez Savaşı’nın başlaması ile BM’nin Irak’a koyduğu ambargolara Türkiye de uymak zorunda kalmış, Irak hükümeti ile yapılan ticari faaliyetler durmuştur. 1973 yılından itibaren petrol boru hattı ile belirlenen Türk-İrak ilişkileri olumlu yönde ilerlerken özellikle ambargo uygulamaları nedeni ile Türkiye ekonomik alanda büyük sıkıntılar yaşamıştır.

3.4.2. 1973 Türk-Yunan Krizi: Batı Trakya Türkleri

1970’li yıllar Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs Barış Harekati’na giden sürece zemin hazırlamıştır. Bunu dışında yine bu yıllar, Kıbrıs Sorunu kadar etkili olmasa da, Batı Trakya’da yaşayan Türklerin sorunlarının yeniden gündeme getirmiştir.

19 Nisan 1973 tarihinde, hayvanlarını otlatan 16 Türk’ün, Meriç Nehri’nin taşması üzerine canlarını ve mallarını kurtarmak için Yunan topraklarına izinsiz girmesi ve Yunan Hükümeti’nin, topraklarına giren 16 Türk vatandaşını tutuklayıp mallarına el koyması, iki hükümet arasında küçük çaplı bir krize neden olmuştur. Yaşanan bu diplomatik kriz, daha sonra Batı Trakya’daki Türklerin yaşadığı sorunların yeniden tartışılmasında etkili olmuştur.

Olayın Türkiye’de duyulmasından sonra Talu Hükümeti Dış Bakanlığı nezdinde harekete geçmiştir. Tutuklanan Türk vatandaşlarının kurtarılması için kısa sürede Yunan Hükümeti ile görüşmelere başlanmıştır. Ancak, Yunan Hükümeti’nin tutukladığı Türk vatandaşlarını hemen serbest istememesi ve karşılığında bazı talepler de

³³⁰ http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa./22.01.2014

bulunması Talu Hükümeti'ni daha da zora sokmuştur.³³¹ Tutukluların kurtarılması için yapılan görüşmelerden ilk etapta sonuç alınamamıştır. Daha sonra Yunan tarafının uzlaşmaz tavrından vazgeçmesi, tarafların bir protokolda anlaşmasını sağlamıştır. Protokol sonunda Yunanistan, daha önceki taleplerinden vazgeçerek 16 Türk vatandaşını ve hayvanlarını Türk yönetimine teslim etmiştir.³³²

Türk vatandaşlarının Yunan topraklarına izinsiz girmesi ile başlayan bu kriz aslında Yunan Hükümeti'nin, Batı Trakya'daki Türk azınlığına yönelik uyguladığı olumsuz politikaların da sorgulanmasına neden olmuştur. Türkiye'de, Batı Trakya'da yaşayan Türklere büyük bir zulüm uygulandığı yönünde çıkan haberlerin yankı bulması, meclisteki bazı vekilleri harekete geçirmiştir. Bu süreçte hükümet, meclisteki üyelerin konu ile ilgili hazırladıkları soru önergelerini yanıtlamak durumunda kalmıştır. Bu konuda, dönemin Dış İşleri Bakanı Bayülgen, İstanbul vekili Reşit Ülker'in kendisine yönelttiği soru önergesine, Batı Trakya'da Türklere baskı yapıldığı ve bazı haklarının kısıtlandığı yönünde çıkan haberlerin abartıldığını söyleyerek yanıt vermiştir.³³³ Ancak, Türk Hükümeti, Batı Trakya Türklerine yönelik iddiaların önüne geçemeyince durumu yerinde incelemesi için Türkiye'nin Atina Büyük elçisi Kamuran Gürün'ü görevlendirmiştir.³³⁴ Türk Büyükelçisi, Atina ziyaretinde sonunda, hükümetin Trakya'daki Türklerin durumunu görüşmek için Başbakan Naim Talu başkanlığında topladığı "yüksek seviyeli toplantıya" katılarak gözlemlerini aktarmıştır.³³⁵

Talu Hükümeti'nin konu ile ilgili çalışmaları iddiaları sonlandıramadığından, mecliste, Batı Trakya Türklerine uygulanan baskılarla ilgili gündem maddesi oluşturulmaya devam etmiştir. Bu konuda hükümete telkinlerde bulunan milletvekilleri olmuştur. Yunan Hükümeti'nin anlaşmalara uymayarak azınlık haklarını çiğnediğini iddia eden MP Genel Sekreteri Hilmi İşgüzar, bu konuda detaylı bir inceleme yapılabilmesi için Türk Hükümeti'ne, BM'e başvurmasını önermiştir.³³⁶

Diğer yandan sorunun muhatabı olan Yunan Hükümeti ise, bu dönemde kendisine yöneltilen bu suçlamaları hiç bir zaman kabul etmemiştir. Bu iddiaların zaman zaman yaşanan küçük anlaşmazlıklara dayandığını açıklamıştır. "Kıbrıs

³³¹ *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1973, s.1,7.

³³² *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1973, s.1.

³³³ *Milliyet*, 20 Nisan 1973, s.9.

³³⁴ *Milliyet*, 23 Nisan 1973, s.9.

³³⁵ *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1973, s.1.

³³⁶ *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1973, s.7

Sorunu" için aşama kaydetmeye çalışan her iki hükümetin de bu süreçte ılımlı davranması gerektiğini savunmuştur.

Yunan Hükümeti'nin bu açıklamalarından sonra Batı Trakya Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği üyeleri, Cumhurbaşkanı Korutürk, Başbakan Talu ve Dış İşleri Bayülgen ile görüşmek üzere Ankara'ya gelmiştir. Dernek üyeleri, Batı Trakya'da Türklerin zulüm hayatı yaşadıklarını ifade etmiştir. Yunan Hükümeti'nin, "Türlere herhangi bir baskı yoktur " açıklamalarının doğru olmadığını belirten üyeler, Yunan Başbakanı Papadopoulos'un, Türlere yönelik baskı ile ilgili olarak bazı bakanları görevden almasını bu iddiaların kanıt olarak kabul ettiklerini dile getirmişlerdir. Yine dernek üyeleri, Yunan Hükümeti'nin bu baskıları planlı olarak yaptığını söylemiş ve bu konuda Türkiye Cumhurbaşkanı'ndan, hükümetinden ve basınından yardım istediklerini bir kez daha ifade etmiştir.³³⁷

3.4.3. Avrupa Konseyi-Türkiye İlişkileri

Talu Hükümeti döneminde hem iç politikada hem de dış politikada tartışmalara neden olan gelişmelerden biri de, sıkıyönetim altında 1973 genel seçimlerinin gerçekleştirilmesi ihtimali olmuştur. Dönemin siyasi partileri, bu duruma çok tepki göstermiştir. Sıkıyönetimin gölgesinde bir genel seçim yapılmasını demokrasi kurallarına uygun görmeyen partiler, hem MGK'yi hem de hükümeti bu konuda herhangi bir çözüm üretmedikleri için eleştirmişlerdir. Bu eleştiriler bir süre sonra amacına ulaşmış aşama aşama da olsa ülkede sıkıyönetim kaldırılmıştır.

O dönemde sıkıyönetim altında yapılma ihtimali olan seçimlere sadece siyasi partiler tepki göstermiştir. Türkiye ile özellikle basın özgürlüğü konusunda sorun yaşayan ve ülkede demokrasinin durumunu sorgulayan Avrupa Konseyi üyeleri de, her fırsatta Türkiye'ye sıkıyönetimi kaldırması noktasında baskıda bulunmuştur. Türk yöneticilerini, bu konuda seçimden önce harekete geçmedikleri için eleştirmiştir. Avrupa Konseyi'nin Türkiye ile ilgili bu isteği, 14 Mayıs 1973 tarihinde yapılan Genel Kurul toplantısında yeniden dile getirilmiştir. Bu toplantıda özellikle Avrupalı üyeler ile Türkiye'den katılan üyeler arasında ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Avrupalı bazı üyelerin Türkiye'ye yönelttiği ağır suçlamaları kabul etmeyen Türk üyeler bu suçlamalara tepki göstermiştir. Avrupa Konseyi'nin Genel Kurul toplantısında Hollandalı üye Dankert,

³³⁷ Cumhuriyet, 22 Mayıs 1973, s.1.

Türkiye'de uygulanan sıkıyönetimin artık kaldırılması gerektiğini söyleyerek Türkiye'yi İnsan Hakları konusunda yetersiz gördüğünü açıklamıştır.³³⁸ Dankert, Türkiye'yi, o dönemde İnsan Hakları konusunda ağır şekilde eleştirilen Yunanistan'a benzetmiştir. Yine, Türkiye'de açılmasına müsaade edilen Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin İnsan Hakları'na aykırı olduğunu söyleyen Dankert, genel kurula, bu konuda araştırma yapılması için Türkiye adına bir alt komisyon kurulmasını teklif etmiştir.³³⁹

Avrupa Konseyi'nin toplantısında Dankert'in bu ağır suçlamalarına Türk parlamenterler, Dankert'in Türkiye'de yaşamı bilmediğini, ülkede komünist fikirlerin yayılma tehlikesinin bulunduğu söyleyerek karşı çıkmışlardır. Türk temsilcileri, bu durumun geçici olduğunu ve genel seçimlerden ülkede her şeyin yoluna gireceğini savunmuşlardır. Ancak Dankert bu açıklamalar ile tatmin olmamış ve Türkiye'de İnsan Haklarını ihlallerinin incelenmesi için bir alt komisyon kurulması teklifinde ısrarcı davranmıştır.³⁴⁰

Genel Kurul toplantısının sonunda Türkiye'ye Temmuz 1973 tarihine kadar süre tanıdığını açıklayan Avrupa Konseyi üyeleri, eğer Türkiye'de seçimlere kadar sıkıyönetim kaldırılmazsa alt komisyon fikrinin kabul edileceğini açıklamıştır.³⁴¹

Avrupa Konseyi'nde, Türkiye'nin özellikle sıkıyönetim konusunda köşeye sıkıştırılması Türk yöneticilerinin dikkatini çekmiş olacak ki bu görüşmelerden sonra sıkıyönetim uygulamaları konusunda yöneticiler çalışmalarına başlamıştır. Ancak Temmuz ayındaki genel kurul toplantısına kadar somut bir adım atılmadığından Avrupa Konseyi, 5 Temmuz da yaptığı toplantıda Türkiye'deki gelişmeleri de incelemesi üzerine bir alt komisyon kurulmasına karar vermiştir. Avrupa Konseyi'nin Türkiye aleyhine böyle bir karar almasında, Ocak ayında konu ile ilgili bir önerge sunan Hollandalı Dankert ve İngiliz üye Darling'in etkili olduğunu söylenebilir.³⁴²

Avrupa Konseyi'ndeki Türk üyeler, ülkenin seçimlerden sonra her alanda düzluğe çıkacaklarını düşündüğünden bu kararın seçimlerin sonuna kadar ertelenmesini istemiştir. Ancak bu istek Avrupa Konseyi tarafından kabul görmemiştir.

Konsey, Türkiye'deki durumu incelemek için kurulan alt komisyonun bir inceleme komisyonu olacağını açıklayarak komisyonun daha çok Türkiye'deki İnsan

³³⁸ *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1973, s.1,7

³³⁹ *Milliyet*, 15 Mayıs 1973, s.1,

³⁴⁰ *Milliyet*, 15 Mayıs 1973, s.9

³⁴¹ *Milliyet*, 18 Mayıs 1973, s.11

³⁴² *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1973,s.1

Hakları ile ilgili yapılan yanlış uygulamaları inceleyeceğini vurgulamıştır. Ülkedeki siyasi durumun, işkence ve baskı iddialarının bu komisyonun çalışmaları içerisinde yer almayacağını belirterek Türk üyelerinin endişelerini azaltmıştır.

3.4.4.Ortadoğu Savaşı ve Türkiye

1967 yılında İsrail ile Araplar arasında yaşanan ve İsrail'in kazandığı savaştan sonra Ortadoğu'da sessiz bir bekleyiş yaşanmıştır. Sorunların çözülmesini isteyen Arap devletleri, özellikle BM toplantılarının ve ABD - Sovyet Rusya arasındaki görüşmelerin etkili olacağını umut etmiştir. Ancak tüm beklentiler boşa çıkmış bölgede sorunlara kalıcı çözüm getirilememesi Arap Devletleri'ni yeniden harekete geçirmiştir.

Dış kuvvetlerin sorunları çözememesi ve bazı Ortadoğu ülkelerinin daha çok toprak kaybetmesi Arap Devletleri'ni yeniden bir araya getirmiştir. 1967 savaşından sonra askeri hazırlıklarını artıran Mısır ve Suriye öncelikle bir araya gelen devletler olmuştur. Daha sonra onları diğer Arap Devletleri'nin de desteklemesi sonucunda Ortadoğu da yeni bir savaş başlamıştır.

6 Ekim 1973 tarihinde başlayan ve tarihte "Yom Kippur Savaşı" adı ile de anılan bu savaş öncelikle İsrail, Mısır ve Suriye arasında yaşanmıştır. Hem kara da hem de havada süren savaş her iki tarafa da ağır kayıplar verdirmiştir. 6-26 Ekim tarihleri arasında yaşanan bu mücadeleyi her iki tarafta kendi zaferi olarak ilan etse de her anlamda kazanan bir taraf olmamıştır.

Ortadoğu'da İsrail ile Arap Devletleri arasında yaşanan savaşın sonunu getiren güçlerden biri de BM olmuştur. BM aracılığı ile taraflar arasında 22 Ekim de ilk ateşkes ilanı gerçekleşmiştir. Daha önce bölgeye Barış Gücü gönderme konusunda direnen BM, İsrail'in ateşkes kararlara uymaması üzerine fikrini değiştirerek bölgeye Barış Gücü göndermiştir. Yine o dönemde Mısır ve Suriye'ye destek veren SSCB'nin bölgeye tek taraflı bir askeri kuvvet göndermesi İsrail'in çekilmesinde etkili olmuştur.

Ortadoğu'da savaşın yaşandığı dönemde Türkiye'de genel seçim süreci başlamıştı. Bu nedenle ülke gündemini genellikle seçimler oluşturmuştur. Buna rağmen Türkiye'de, Ortadoğu'da, yaklaşık 20 gün süren bu savaşın yarattığı olumsuz etkiden payına düşeni almıştır. Öncelikle Türkiye, BM üyesi bir ülke olarak barış sürecine katkı sağlamak istemiş ve BM'nin yayınladığı ateşkese uygun hareket etmiştir. BM'nin bölgede ilan ettiği ateşkes kararından sonra dönemin Dış işleri Bakanı Bayülgen "bu

çatışma karşısında sadece seyirci kalmamız düşünülemez" ³⁴³ ifadelerini kullanarak Türkiye'nin, BM Güvenlik Konseyi'nin 242 no'lu kararına uygun hareket edeceğini vurgulamıştır.

Yom Kippur Savaşı sonrasında Dünya'da küçük çaplı bir petrol krizi yaşanmıştır. Başını , Suudi Arabistan'ın çektiği ve İsrail'i destekleyen ülkeleri hedef alan petrol ambargosu Mart 1974'e kadar sürmüştür. Bu ambargo sonucu, petrol fiyatları yükselmiş ve dünya çapında benzin sıkıntısı ortaya çıkmıştır.

3.5. NAİM TALU HÜKÜMETİ'NİN İSTİFASI

Türkiye'de, 1973 Genel Seçimlerinin sorunsuz şekilde tamamlanmasından sonra Talu Hükümeti, Cumhurbaşkanı istifasını sunmuştur. ³⁴⁴ Naim Talu'nun istifası üzerine Cumhurbaşkanı Korutürk, yeni hükümetin kurulması için vakit kaybetmeden meclisteki siyasi partilerle görüşmelerine başlamıştır. Görüşmelerin sonunda hükümeti kurma görevini ilk olarak seçimden de birinci parti olarak çıkan CHP lideri Bülent Ecevit'e vermiştir. Ancak CHP 1973 seçimlerin de en fazla oyu alan parti olmasına karşın tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa sahip olmaması üzerine CHP lideri Ecevit, bir koalisyon hükümeti kurabilmek için meclisteki diğer siyasi partilerle görüşmelerine başlamıştır.

Bülent Ecevit'in hükümeti kurma çabaları ilk seferinde başarıya ulaşamamıştır. Seçimlerden sonra yeni hükümet ancak üç ay sonra kurulabilmiştir. Çünkü meclisteki sağ partilerin hiç birinin CHP ile koalisyon hükümeti kurmak istememiştir. Bunun üzerine Bülent Ecevit siyasi görüşleri birbirine uymasa bile ³⁴⁵ o dönemde koalisyon hükümeti kurmak için MSP ile anlaşmıştır.

Nihayet 26 Ocak 1974 tarihinde CHP-MSP hükümeti kurulmuş ve 12 Mart sonrası demokratik ortam yeniden sağlanmıştır. Yeni hükümet göreve gelene kadar Naim Talu Hükümeti, geçici hükümet olarak görevine devam etmiştir.

³⁴³ *Milliyet*, 22 Ekim 1973, s.1,11

³⁴⁴ *Cumhuriyet*, 24 Ekim 1973, s.1.

³⁴⁵ S. Yeşilyurt, *a.g.e.*,296.

SONUÇ

Türkiye'de, 12 Mart Muhtırası'nın neden olduğu siyasi tablo incelendiğinde, birbirinin ardılı olan ve mevcut düzeni korumayı birinci görev olarak kabul eden hükümetlerin varlığının ön plana çıktığı söylenebilir. Böyle bir tablonun oluşmasında elbette ki sıkıyönetim uygulamalarının etkisi çok büyük olmuştur.

Muhtıra sonrası göreve gelen Erim Hükümetleri'nin uzun süre dayanamaması aslında ondan sonra gelen hükümetlerin de kaderini çizmiştir. Muhtıra ile birlikte köklü reformlar yapılmasını bekleyenler büyük hayal kırıklığına uğramıştır. Nihat Erim ve ondan sonra göreve gelen Başbakanların kimliği bu durum kanıtlar nitelikte olmuştur

II. Erim Hükümeti'nin istifasından sonra ilk olarak Suat Hayri Ürgüplü'ye hükümet kurma görevi verilmiş ancak Cumhurbaşkanı Sunay'a sunduğu kabine listesi kabul edilmeyince Ürgüp'lü görevden alınmıştır. Hayri Ürgüplü'den sonra 15 Mayıs 1972'de hükümeti kurma görevini üstlenen Ferit Melen, 5 Haziran'da mecliste güvenoyu almıştır. 9 Nisan 1973 tarihine kadar 35. hükümete Başbakanlık yapan Melen döneminde birçok reform tasarısı gündeme gelmiş ve bu tasarılarla ilgili tartışmalar yaşanmıştır. Meclisin üzerinde anlaşamadığı en önemli reformlardan birisi de Anayasa değişikliği olmuştur. Bunun dışında, 12 Mart Muhtırası sonrası, Türk siyasi tarihinde en kritik dönemeçlerden biri olarak kabul edilen Cumhurbaşkanlığı seçimi yaşanmıştır. Memduh Tağmaç'ın emekliye ayrılmasıyla boşalan Genelkurmay Başkanlığı koltuğuna oturan Faruk Gürler, daha sonra Cumhurbaşkanı seçilebilmek için henüz 6 ayını bile doldurmadığı Genelkurmay Başkanlığı görevinden istifa etmiştir. Ardından Cevdet Sunay tarafından cumhurbaşkanı seçilebilmesi için Kontenjan Senatörü olarak atanmış ancak aday olduğu seçimi kazanamamıştır.

Cumhurbaşkanlığı seçimin de CHP Genel Başkanı olan Ecevit ile AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, Gürler'in seçilmemesinde önemli rol oynamışlardır. Ordu ile siyasiler arasında 12 Mart Muhtırası'nın bir rövanşı gibi algılanan bu olay, meclisin iki önemli partisinin muhtırada etkisi olduğu düşünülen Paşalara karşı olduğunu bir kez daha kanıtlanmıştır. Diğer yandan Cumhurbaşkanlığı seçimi, AP ve CHP'ye güç kazandırırken Melen Hükümeti'nin sonunu hazırlamıştır. Sancılı bir seçim sürecinden sonra Fahri Korutürk'ün yeni cumhurbaşkanı seçilmesi ile Melen Hükümeti istifa etmiştir.

Melen Hükümeti'nden sonra göreve gelen Talu Hükümeti ise, yönetime geldiği andan itibaren seçim hükümeti olarak görülmüş ve önemli bir reformların gerçekleştirilmesi beklenmemiştir. 12 Mart Muhtırası'nın neden olduğu ve "ara rejim" diye isimlendirilen bu süreçte, Talu Hükümeti, meclisin kendisine verdiği role uygun davranarak ülkeyi sorunsuz bir şekilde 1973 Genel Seçimlerine taşımıştır. Seçimlerin sonunda Talu Hükümeti, istifa etmesi ile 36. hükümet dönemi sona ermiştir.

Sonuç olarak Erim, Melen ve Talu Hükümetleri'nin kuruluş özelliği olan partilerüstü hükümet anlayışının Türk demokrasi tarihine önemli bir katkısının olmadığı söylenebilir. Bu anlayışla ülke yönetimin başına gelen hükümetler, daha çok ordu ile aynı paralelde olan düşünce ve uygulamaları gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu durum ülke de muhtıranın neden olduğu olumsuz havanın ortadan kalkmasını geciktirmiştir. Ara dönemi oluşturan Melen ve Talu hükümetleri ülkedeki yönetim boşluluğunu geçici bir süre doldurmaya çalışmıştır. Bir önceki hükümetten kalan tasarıların görüşülmesi veya karara bağlanması bu hükümetlerin en önemli icraatları arasında sayılmıştır. Bu dışında her iki hükümet de büyük sorumluluklar almak istememiştir.

EKLER

EK-1*

Melen Hükümeti Programı

Sayın Başkan, Yüce Meclisin Sayın Üyeleri,

Anayasa hükümlerine uygun olarak Hükümet Programını Yüce Meclisinize sunmak üzere huzurunuzda bulunduğum şu anda, yüksek heyetinizi şahsım ve arkadaşlarım adına içten saygılarımla selamlarım.

Hükümetimiz memleketimizin 12 Mart Muhtırasından önce içine girmiş olduğu bunalımlardan, henüz tamamen kurtulamadığı bir dönemde kurulmuş bulunmaktadır.

I inci ve II nci Erim Hükümetlerinin büyük çabalarına rağmen 12 Mart Muhtırasının verilmesini gerektiren sebepler tamamen ortadan kalkmamıştır. Bu durum güveninizi almak için huzuruza gelen Hükümetin içinde bulunduğumuz şartların sonucu olarak tutum ve icraatında partilerüstü bir anlayışla hareket edecek bir yapıda olmasını gerektirmiş ve Hükümet bu gereklere uygun olarak kurulmuştur.

Hükümetin Büyük Meclisin güvenine layık olduğu sürece işbaşında kalması Anayasanın ve demokratik rejimin en tabii bir sonucudur. Bizim tek dayanağımız milletin yegane ve hakiki temsilcileri olan sizlersiniz.

Muhterem Arkadaşlarım,

Olağanüstü şartlar içinde kurulmuş ve arzettiğim gibi görevi güveninizi sürdürebildiği takdirde ancak önümüzdeki seçim zamanına kadar devam edecek olan Hükümetimizin programının, normal bir seçim dönemi için iktidara gelmiş olan Hükümetlerin programlarından farklı olacağı tabiidir. Bu özel durum gözönünde tutularak, huzuruza getirmiş olduğumuz bu programda devletin bütün faaliyet alanını kapsayan işler yerine, belli bir sürede öncelikle gerçekleştirilmesi gereken konuların ele alınmaları ile yetinmiş bulunuyoruz. Bunlar arasında, özellikle memleketi içinde bulunduğu bunalımlardan kurtaracak ve huzur ve sükuna kavuşturacak tedbirler bulunacaktır. Bununla beraber devlet hayatının devamlılığının doğal bir sonucu olarak, programda yer alsın veya almasın Hükümetin görev alanına giren, diğer bütün işlerin yürütüleceği

* <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP35.htm/10.02.2014>
Alıntılar aynen aktarılmıştır.

yürürlükteki kanunların kalkınma plan ve programlarının verdikleri görevlerin, herhangi bir aksamaya meydan verilmeden, dinamik bir surette yerine getirileceği de tabiidir.

Muhterem Arkadaşlarım,

Parlamentar demokratik rejimin sıhhatli ve verimli şekilde işler hale getirilmesi hepimizin temel görevlerimizdendir.

Türkiye, demokratik rejimi seçmekle rejim tartışmalarını çoktan geride bırakmıştır. Bunun içindir ki milli lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetini yüceltmek, insan haklarına dayanan hür demokratik rejimi her geçen gün biraz daha güçlendirmek şaşmaz amacımız olacaktır.

Ancak demokratik rejimin güçlenmesi ve tam olarak işleyebilmesi için elbirliği ile yapmamız gereken bir çok işler olduğunu da cesaretle ortaya koymamız gerektiğine inanıyoruz.

Demokratik rejim ve millet hakimiyeti hür seçimlere dayanır. Bu sebeple önümüzdeki seçimlerin Anayasanın öngördüğü zamanda yapılmasını ve seçimlere selametle varmamızı mümkün kılacak ortamın yaratılmasını önemli görevlerimizden biri sayıyoruz.

Seçimlere selametle ulaşabilmemiz için, herşeyden evvel anarşinin tamamen ortadan kaldırılması ve yurttaki huzur ve asayişin tam olarak tesisi gerekmektedir. Hükümetimiz her türlü anarşik olayları ortadan kaldırmaya kesin kararlıdır. Anarşinin tamamen ortadan kalkması ise bunun yeniden doğmasını önleyecek çok yönlü tedbirlere bağlı bulunmaktadır.

Hükümetimizin bu dönemde yıkıcı faaliyetlere ve özellikle komünizme aşırı sağ ve bölücülüğe karşı mücadeleyi tesirli hale getirecektir. Seçimlere selametle ulaşabilmemizin diğer önemli şartı da iktisadi sosyal ve kültürel gelişmemizi hızlandıracak reformların süratle gerçekleştirilmesidir. Bunların başında adalet idare, eğitim ve tarım, vergi ve maliye, maden ve petrol reformları gelmektedir.

Görev süremiz içinde üzerinde önemle duracağımız hususlardan birisi de Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planını süratle hazırlayarak T.B.M.M. ne sunmak ve gecikmeden uygulamaya koymak üzere gerekli tedbirleri almaktır. Buna paralel olarak iktisadi

hayata canlılık, yatırımları hızlandırmak, işsizliği azaltmak üzere gerekli tedbirler de alınacaktır.

Seçimlerden önce başta ön seçim olmak üzere seçim mevzuatımızda düzeltmeler yapılmasını da zorunlu görmekteyiz. Bu düzeltmeler millet iradesinin Meclislere daha adil bir şekilde aksetmesini sağlamalı ve seçim mevzuatımızdaki bilinen kusurları gidermelidir.

Muhterem Arkadaşlar,

Türkiye’de anarşiyi yok etmek ve yeniden doğmasını önlemek için çok yönlü tedbirlere ihtiyaç olduğuna biraz önce işaret etmiş idim. Bu tedbirlerin başında şüphesiz Devlet güvenlik kuvvetlerini güçlendirmek, eğitimlerini tamamlamak gelmektedir. Ayrıca hukuki ve idari tedbirlere de ihtiyaç vardır.

Sayın Üyeler,

Komünizm ve her türlü bölücü ve aşırı faaliyetler öncelikle üzerinde duracağımız konular olacaktır. Türkiye’yi içinden yıkmak parçalamak demokratik rejimi ortadan kaldırmak isteyenler ve bu amaçla silahlı saldırılara girişmiş olanlara karşı bir süreden beri kahraman ordumuzun sıkıyönetiminin ve güvenlik kuvvetlerimizin açtığı mücadele çok başarılı olmuş ve suçluların büyük bir kısmı yakalanarak adalete teslim edilmiştir. Geri kalan kanun kaçakları da sıkı bir şekilde takip edilmektedir. Amaçları Türkiye’yi karanlık bir zulüm rejimine götürmek olan bu unsurların ve bunların görünen veya görünmeyen yardımcılarının, fırsat buldukça meşum emellerini gerçekleştirmek üzere çeşitli yollardan faaliyetlerine devam edeceklerinden şüphe edilmemelidir. Komünizm afetinden milletimizi ve yurdumuzu korumak için güvenlik tedbirleri yanında başka tedbirlere de ihtiyaç olduğu muhakkaktır.

Yıkıcı ve bölücü unsurların yuvalanmayı başardıkları kurum ve kuruluşları bunların zararlı faaliyetlerinden kurtarmak lazımdır.

Gençlerimizin körpe dimağlarını tek taraflı propagandanın zararlı etkilerinden kurtarmak lazımdır.

Yurt dışındaki fedekar ve vatansever işçilerimizi yıkıcı akımların tasallutundan korumamız lazımdır.

Bu hususta devlete ve hükümetlere önemli görevler düştüğüne inanıyoruz. Hükümetimiz bu görevi yerine getirmek üzere devletin bütün gücünü kullanacaktır.

Hükümetimiz anarşinin kanunsuz eylemlerin komünizmin ve her türlü bölücü faaliyetlerin ortadan kaldırılması için iktidarı ve yetkisi içinde olan bütün idari ve kanuni tedbirleri almakla beraber yeni yetki ve müeyyidelere ihtiyaç gördüğü takdirde veya bunlar bir Anayasa değişikliğini zorunlu kıldığı hallerde durumu Yüce Meclisin takdirine sunacaktır. Bu arada özellikle sözü geçen kanunsuz hallerin Sıkıyönetimin nihayete ermesinden sonra da süratle ve etkili bir şekilde kovuşturulmasını ve cezalandırılmasını mümkün kılacak yargı tedbirleri araştırılacaktır.

Reformlar:

Sayın Üyeler,

Türkiye'nin karşısında bulunduğu sorunlar savsaklanacak hafife alınacak sorunlar değildir. Türk Milletinin dinamizmini yurdumuzun insan gücünü ve doğal kaynaklarını müsbet ilmin ve akılcılığın ışığı altında planlı kalkınma ve reformlarla belirli bir hedefe doğru hemen yöneltmek zorundayız. Bunun için Hükümetimiz bir icraat hükümeti bir Atatürk'çü Atılım Hükümeti olacaktır. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi gerçekleştireceğimiz iktisadi sosyal kültürel reformları Atatürk'çü bir görüşle ele alacağız. Bu reformaların ilmi esaslara ve memleket gerçeklerine uygun olmasına ve doktrinci sapmalardan uzak kalmasına özellikle dikkat edeceğiz.

Hukuk ve Adalet Reformu:

Yüce Meclisin Değerli Üyeleri,

Hukuk ve adalet alanında başlamış bulunan reform çalışmalarına büyük bir önem vereceğiz.

Ceza ve Hukuk davalarının sür'atle ve isabetle sonuçlandırılmasında önemli bir yer alan Hukuk ve Ceza Yargılama Usulü Kanunlarında değişiklikleri öngören tasarılarla, Anayasa değişikliği doğrultusunda Yüksek Hakimler Kurulunun yeniden teşkilatlandırılmasını, Yüksek Savcılar Kurulunun kurulmasını ve özellikle Yüksek Hakimler Kurulu tarafından mahkemeler üzerinde yapılan idari denetimin, etkili bir hale gelmesini sağlayacak tasarılar ve Yargıtay Teşkilat Kanunu Tasarısının kanunlaşması ile Hukuk ve Adalet Reformlarının büyük ölçüde gerçekleşmesi sağlanmış olacaktır.

Kamu düzenini yakından ilgilendiren suç ve suçluluk hareketleri dikkatle izlenecek bilhassa suçluluğun azalması, sonucunu yaratacak istikamette etkili önleyici ve değişen toplum şartlarına uygun bir ceza politikası takip olunacaktır.

Değişen toplum ihtiyaçları karşısında Türk Ceza Kanunu ile Medeni Kanun üzerinde yapılmakta olan çalışmalar hızlandırılacaktır.

Adalet hizmetlerinin yerinde ve zamanında görülebilmesi için gerekli ana kanunlarla, diğer kuruluş kanun tasarıları ele alınacak, Anayasa değişikliği istikametinde yeniden düzenlenecek olan Basın Kanunu basın kuruluşlarının da görüşleri alınarak hazırlanacak ve bütün bunlar ise program dahilinde Yüce Meclise intikal ettirilecektir.

Adalet cihazına karşı duyulan güveni daha da yükseltecek her türlü tedbir alınacaktır.

Devlet İdaresinde Reform:

Sayın Üyeler,

Ulusal kalkınmanın ekonomik ve sosyal hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için planların hazırlanmasında ve uygulanmasında en önemli araç olan devlet idaresinin kendisinden beklenenleri yapacak duruma getirilmesini zorunlu görmekteyiz. Bu nedenle idari reforma büyük bir önem vermekteyiz.

İdari reformun bir bakıma da idarenin kendisine düşen bir iş olduğu kanısındayız. Bu itibarla, idari reform çabalarımızın hedefi, idarenin modernleştirilmesi, yani kendi kendisini sürekli ve sistemli bir biçimde geliştirebilecek bir düzene kavuşturulması ve böyle bir düzen içinde daha süratli ve etkili bir biçimde iş görmesinin sağlanması olacaktır. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için merkezi düzeyde de etkili bir yol gösterme, destek gözetim ve denetim sağlanacaktır.

En büyük idareciden en mütevazı memura kadar tüm kamu yönetimi görevlilerinin süratli, etkin, ekonomik ve kaliteli bir hizmet yarışına katılmasını sağlamak için yoğun bir idari reform çalışmasına girmek kararındayız.

İdari reform çalışmalarının başarıya ulaşmasında önemli bir rol oynaması mümkün olan denetim sisteminin geliştirilmesi için gereken tedbirler alınacaktır.

Sayın Arkadaşlar,

Açık yürekle ifade ediyorum ki, bugünkü Devlet idaremizin işleyişi vatandaşı memnun edecek bir düzen içinde değildir. Memur yetiştirme usullerimiz yetersizdir. Devlet idaresinin çeşitli kollarında zaman kaybına ve israfa yol açan tedahüller vardır. Denetleme ve teftiş mekanizması etkisizdir. Şikayetler takipsiz kalmaktadır. Devlet teşkilatı içinde disiplin kurulmasına ihtiyaç vardır.

İdare reformunun gerçekleştirilmesi şüphesiz ki zamana ihtiyaç gösteren bir çalışmadır. Halbuki arzettiğim şikayetleri daha kısa sürede ortadan kaldıracak bazı tedbirler bulunabileceğini mümkün görmekteyiz.

Herhalde bütün memurların ve kamu kesiminde çalışan herkesin kanunlara ve vatandaşlara saygılı, adil, tarafsız, işlerine hakim bir tutum içinde görev yapmaları şikayetleri büyük ölçüde azaltacaktır.

Devlet Memurları Kanununun bünyesinden doğan aksaklıkların Yüce Meclislerce kabul edilmiş bulunan Yetki Kanunu çerçevesinde giderilmesine çalışılacak ve aynı kanunda öngörülmüş bulunan tüzük ve yönetmeliklerin düzenlenmesine ilişkin çalışmalar sonuçlandırılacaktır. Böylece Personel Kanununun bazı hükümlerinin uygulanmasından doğan haksızlıklar giderilmiş olacaktır.

Üniversite öğretim üyesi ve yardımcılarının özlük haklarını düzenleyen Üniversite Personel Kanunu Tasarısı da en kısa zamanda Yüce Meclislere sunulacaktır.

Öte yandan Anayasamızda ifadesini bulan karma ekonomi kuralları içerisinde, Kamu İktisadi Teşekküllerinin ekonomimize daha fazla katkıda bulunabilecek şekilde ve özellikle karlılık, verimlilik ve modern işletmecilik ilkelerine göre yönetilen kuruluşlar halinde düzenlenmeleri için başlatılmış olan çalışmaların belli bir koordinasyon düzeni içinde sonuçlandırılmasına çalışılacaktır.

Toprak ve Tarım Reformu:

Yüce Meclisin Değerli Üyeleri,

Bir taraftan sosyal adalet ilkeleri, diğer taraftan da verimlilik esasları gözönünde tutularak hazırlanmış bulunan Toprak ve Tarım Reformu Kanunu Tasarısı Yüce Meclise sunulmuş bulunmaktadır. Yurt gerçekleri gözönünde tutularak hazırlanmış olan

tasarının Türkiye Büyük Millet Meclisindeki görüşmeler sonunda en iyi bir şekilde kanunlaşacağından eminiz. Bu nedenle, tasarı kanunlaştığı zaman süratle uygulamaya geçilmek için gerekli hazırlıklara şimdiden başlamış bulunuyoruz.

Topraksız veya az topraklı çiftçilerin, kendilerine dağıtılacak arazileri verimli tarım işletmeleri olarak işleyebilmeleri için gerekli bütün tedbirleri alacağız. Bu amaçla çiftçi vatandaşlarımızın kooperatifler kurmalarını sağlayıcı tedbirler süratle gerçekleştirilecektir.

Tarım sektöründe, krediden işletmeye, işletmeden yetiştirilen ürünlerin satışına kadar bütün faaliyetlerin mümkün olduğu ölçüde kooperatifler tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine inanmaktayız. Böylece hem üreticiler emeklerinin gerçek karşılığını alabilecekler, hem de tüketiciler daha ucuz ve daha kaliteli mal satın alabilmek olanağına kavuşacaklardır. Kooperatiflerin özel sektörün en güçlü kesimlerinden biri haline gelmesine demokratik düzenin selameti yönünden de büyük önem vermekteyiz.

Sihhatli bir toprak reformunun zorunlu unsuru olan tapulama ve kadastro çalışmalarının hızla sonuçlandırılabilmesi için müstakil tapulama ve kadastro mahkemelerinin hem sayıları artırılacak hem de bu mahkemeler ve ihtisas mahkemesi olarak reform uygulamasından doğacak anlaşmazlıkları çözmekle görevlendirilecektir.

Müstakil tapulama ve kadastro mahkemelerinin adedi 64'ten derhal 85'e çıkarılacak ve bu yeni mahkemeler özellikle reform uygulamasından doğacak anlaşmazlıkları çözmekle görevlendirilecektir.

Vergi ve Maliye Reformu:

Değerli Üyeler,

Milletimizin maddi alanda özlemini çektiği refaha süratle ulaştırılması manevi alanda muhtaç bulunduğu huzurun devamlı olarak sağlanması bakımlarından hızlı ve dengeli bir kalkınmanın gerçekleştirilmesini vazgeçilmez bir şart olarak görüyoruz.

Bu anlayış içerisinde mali alanda gerekli olan reform ve düzenleme tedbirlerinden uzun vadeli olanlarını hazırlanmakta olan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı içinde bir bütün halinde yüksek Meclislerimize arzedeceğiz.

Şimdiden gerçekleştirilmesi gereken ve bir kısmı bundan önceki hükümetler tarafından Meclislerimize sunulmuş olan tasarılarla tarafımızdan sunulacak reform niteliğindeki tasarıların bir an önce kanunlaşmasını zorunlu görüyoruz.

Kalkınma planlarında öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesi için Devlet gelirlerini artırmaya çalışırken yürürlükteki kanunlarda yapılması zorunlu değişiklik ve düzeltmeler dışında vergi sistemimiz içerisinde etkili bir kontrol düzeni kurmak suretiyle vergi kayıplarının önlenmesine ve vergi randımanının artırılmasına dönük tedbirlere öncelik tanınacaktır. Bunun yanında vergi yönetiminin ve mali yargı sisteminin ıslahı üzerinde de önemle durmayı ve vergi uygulamasına verimli olduğu kadar vatandaşa yardımcı ve huzur verici bir hüviyet vermeyi lüzumlu görüyoruz.

Kaynaklarımızı artırmaya çalışırken Devlet harcamalarını disiplin altına alacak israfi önleyecek ve kaynaklarımızın daha verimli ve etkili bir tarzda kullanılabilmesine olanak sağlayacak program - bütçe sisteminin uygulanmasına önümüzdeki mali yıldan itibaren başlamak kararındayız.

Bunun yanında bankacılık ve sigorta sistemleriyle sermaye piyasası sorunları bir bütün halinde ele alınarak bu alanlarda gerekli görülen düzenleme tedbirleri yürürlüğe konulacaktır.

Petrol ve Maden Reformu:

Değerli Üyeler,

Petrol Kanununun uygulamada milli menfaatlere aykırı düşen hükümleri süratle değiştirilecek ihtiyacımız olan petrolün yurt içinde sağlanması temel hedef teşkil edecektir.

Akaryakıt ana depolarının Devletimizin her türlü ihtiyacını emniyetle karşılayabilecek durum ve kuruluşa kavuşması sağlanacaktır.

Petrolün aranması, üretimi ve dağıtımını ile görevli kamu kuruluşlarının ahenkli bir bütün haline getirilmesine çalışılacaktır.

Halkımızın ısınması için gerekli yakıtın zamanında yeterli oranda ve uygun fiyatla karşılanması için kısa ve uzun vadeli tedbirler alınacaktır. Bu amaçla görevli kamu kuruluşumuzun üretiminin artırılması ve bütün yurt sathına yayılabilmesi için çalışmalar

yapılacak dağıtım düzenlenecektir. Bu maksatla Yüce Meclise sevk edilen tasarıda da öngörüldüğü gibi yurt ekonomisine uygun biçimde işletilmeyen bazı linyit yataklarının kamu kuruluşları eliyle işletilmesi sağlanacaktır.

Yeraltı kaynaklarımızın milli ihtiyaç ve menfaatlerimize uygun ilkeler doğrultusunda değerlendirilmesini sağlamak amacıyla hazırlanan yeni Maden Kanunu Tasarısı Yüce Meclise sunulmuştur. Boraks ve benzeri stratejik madenler konusunda milli menfaatlere aykırı durumun düzeltilmesi bu tasarrının kanunlaşmasından beklediğimiz başlıca amaçlardan birisidir.

Ayrıca bu tasarı ile maden arama işlerimizin yeniden düzenlenmesi maden işleriyle görevli kuruluşumuzun bu işleri etkili bir şekilde kontrol edecek duruma getirilmesi maden ihracatının devlet ve kamu kuruluşlarınca denetlenmesi ve ihracatın ham cevher yerine tam ve yarı işlenmiş ürünler halinde olmasına gayret edilmesi ve rezervlerimizin tahribinin önlenmesi gibi ilkeler öngörülmüştür.

Yurdumuzun enerji ve doğal kaynaklarının değerlendirilmesinde milli ihtiyaç ve menfaatlerimize uygun bir politika izlenecektir. Bu amaçla enerji konusu öncelikle milli kaynaklara dayandırılacak uzun vadeli ve tutarlı bir planla yönetilecektir.

Enerji yatırımları halkımızın ve endüstrimizin taleplerini gecikmesiz karşılayabilecek düzeye ulaştırılacaktır.

Eğitim Reformu:

Saygı Değer Üyeler,

Eğitim sistemimiz Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınması için gerekli insangücü ihtiyacını devamlı olarak sağlayacak rasyonel bir çalışma düzenine ve çağımızın gereklerine uygun bir bünyeye kavuşturulacaktır.

Hazırlanacak olan Milli Eğitim Kanunu tasarısında okul öncesinden başlayıp ilk, orta ve yüksek öğretim kurumları ile yurdumuzun ekonomik kalkınmasına büyük ölçüde katkıda bulunan teknik okullar bir bütünlük içinde ve çağımızın modern eğitim sistemleri açısından ele alınacak, Türk eğitimi yeni bir yapı ve çalışma düzenine kavuşturulacaktır.

Bu tasarı ile aynı zamanda Cumhuriyet Hükümetlerinin bugüne kadar çıkarılmış eğitimle ilgili dağıtık bütün kanunlar da bir araya getirilmiş ve Türk eğitim felsefesi Türk toplumunun yapısına çağımızın ileri bilim ve teknoloji gereklerine ve Atatürk milliyetçiliği ilkeleri üzerine oturtulmuş olacaktır.

Bugün ilkokulları bitiren çocuklarımızın büyük bir çoğunluğu üst okullara devam etmek veya bir meslek sahibi olmak imkânlarından yoksun bulunmaktadır. İnsanları ve toplumu tedirgin eden ve hayatta güçsüz bırakan bu büyük soruna çözüm yolu getirmek için öğrencilere bilgi ve kabiliyetleri istikâmetinde bir öğretim vermek, bu suretle onların ya üst okullara gitmelerini ya da çalışma hayatına atılmalarını sağlamak için ilkokulların sekiz yıla çıkarılması çalışmalarına devam edilecek ve bu okulların yurt ölçüsünde yayılmasına çalışılacaktır.

Bütün öğretim kademelerinde uygulanacak programlar, Atatürk ilkelerine laik ve sosyal devlet esaslarına, hür, demokratik düzene yürekten inanmış milli bir ruh ve heyecan taşıyan vatandaşlar yetiştirilecek şekilde değiştirilecektir. Bu amaca varmak için işe her derecedeki okullara öğretmen yetiştiren kurumlardan başlamak zorunluluğuna inanıyoruz.

Atatürk ilkelerini bilimsel açıdan incelemek, bu alanda gerekli araştırma ve yayın yapmak üzere kurulması öngörülen Atatürk Akademisi Kanun Tasarısının süratle kanunlaşmasına çalışılacaktır.

Anayasanın 120 nci ve 129 uncu maddeleri ışığında yeniden ele alınan ve üniversitelerde yakın bir işbirliği içinde hazırlanarak yüce meclislere sunulan Üniversiteler Kanunu Tasarısı halen Millet Meclisi Milli Eğitim Komisyonundadır. Milli varlığımızın temeli olan gençliğe, milli birlik ve beraberlik içinde kalkınma planları hedeflerine uygun yüksek öğretim imkânları sağlanması için yüksek öğretim sistemimizin geliştirilmesi gayretlerine önemle devam edilecektir. Muhterem Arkadaşlar,

Bir kitle haberleşme aracı olduğu kadar bir eğitim aracı olarak da kullanılan ve milli ve kültürel bütünlüğümüzün korunmasında büyük yeri olan radyo ve televizyonun bütün yurt sathına yayılması için girişilen çabalara aralıksız devam olunacaktır. Radyo ve Televizyon programlarının milli duyguları koruyucu yüceltici ve öğretici olmasına titizlikle özen gösterilecektir.

İktisadi Politikamızın Temel İlkeleri:

Değerli arkadaşlarım,

İktisadi politikamızın temel ilkelerini şöyle özetleyebiliriz:

Anayasamızın iktisadi faaliyetlerin yürütülmesi bakımından çizdiği ana çerçeveye göre, karma ekonomi düzeni içinde, Türkiye'mizin ekonomik kalkınmasında, devlet kesimine olduğu kadar özel teşebbüse de önemli görevler düştüğüne inanıyoruz. Bu inançlardır ki özel teşebbüsün yaratıcı gücünden, ekonomimizi faydalandırmak için onun kalkınma planı hedeflerine uygun olarak güven ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirler almayı, önemle göz önünde tutacağız.

Ekonomik sosyal ve kültürel kalkınmamızın hür düzen ve sosyal adalet ilkeleri içinde istikrarlı, hızlı, dengeli ve planlı bir şekilde gerçekleştirilmesi politikasına devam edeceğiz.

Türkiye'mizin yeterli hızla kalkınması tarım ve sanayi alanında hamleler yapılması, yeni iş sahaları açılması için yatırımları daha da hızlandırmaya gayret edeceğiz.

Yurdumuzun çeşitli bölgeleri arasında ekonomik sosyal ve kültürel yönlerden mevcut olan gelişme dengesizliklerini gidermek amacıyla ele alınmış tedbirler daha etkili hale getirilecektir.

Değerli Arkadaşlarım,

Şimdi de bakanlıklar sahasına giren konulara temas edeceğim.

Maliye, Ticaret ve Sanayi İşleri:

Sayın Üyeler,

Kalkınma çabalarımızı ekonomik istikrar içerisinde yürütmek kararında olduğumuzu bir kere daha belirtmek isterim. Bu amaçla bütçe, para-kredi ve ödemeler dengesi politikaları ahenkli esnek ve etkin bir biçimde uygulanacaktır.

Ayrıca yurt dışında çalışan işçilerimizin yabancı memleketlerdeki tasarruflarının ve yatırım eğilimlerinin kalkınma çabamıza katkıda bulunabilecek alanlara ve kendilerine kısa sürede yarar sağlayabilecek şekilde teşebbüslere yönelmesini teşvik edecek bir sistemi geliştirmeye kararlıyız.

İhracatımızın plan hedeflerine uygun olarak gelişmesi ve bu yoldan döviz gelirimizin artırılması için, karma ekonomik ilkeleri dahilinde özel sektörün de yaratıcı gücünden faydalanarak dinamik bir ihracat politikası uygulanacaktır. Geleneksel ihraç ürünlerimizin ihracatını artırıcı tedbirler alınırken bunlara yenilerinin de katılmasına gayret sarf edilecektir. İhracat potansiyeli arz eden maddelerin üretimi teşvik edilecek yeni piyasalarda mallarımızın tanıtılmasına önem verilecektir. İhracatımız içinde önemli ve miktarı her yıl büyük artışlar gösteren sanayi ürünlerinin daha fazla yer alması için etkin ve tutarlı teşvik tedbirlerinin uygulanmasına devam edilecektir.

Memleket bünyesine ve gerçeklerine uygun bir ihracat, kredi ve sigorta sistemi kurulacaktır.

Müstahsilin emeğinin değerlendirilmesi için destekleme alımları politikasına devam olunacaktır.

Çok tarafı tediyelere ve serbest döviz esasına dayalı bir dış ticaret politikası izlenecektir.

Ülkemizin hızla sanayileşmesine imkân verilecek bir ithalat politikası izlenecek ve gerek sanayiın gerekse genellikle piyasanın ihtiyacı olan yatırım malları ile ham ve yardımcı maddelerin ve diğer malların yeter bollukta sağlanmasına önem verilecektir.

Ülkemizin menfaatlerine kalkınma plan ve programlarımıza uygun genel ekonomik ve teknolojik durumumuzu geliştirici ihracatı artırıcı ithalatı azaltıcı nitelikteki yabancı sermaye yatırımları teşvik edilecektir.

Hayat pahalılığı ve suni fiyat artışları ve haksız kazanç sağlayanlarla iktisadi ve hukuki tedbirler alınarak mücadele edilecektir. Vatandaşlarımızın istikrarlı bir fiyat politikası içinde suni fiyat artışlarına karşı korumayı en başta gelen görevlerimizden biri saymaktayız.

Memleket ekonomisinde önemli yeri olan esnaf ve küçük sanatkarlarımızın kredi imkânlarının daha müsait bir seviyeye çıkarılmasına çalışılacaktır.

Yüce Meclisin Sayın Üyeleri,

Şimdi izninizle sanayileşmemize dair görüş, düşünce ve tedbirlerimizi özetlemek istiyorum.

Sanayileşmemizde benimseyeceğimiz prensip içe değil dışa dönük olmalıdır. Uluslararası şartlara uygun rekabet gücüne sahip sıhhatli bir sanayileşmeyi gerçekleştirmek zorundayız. Bu bakımdan mevcut veya yeniden kurulacak sanayiimizin uluslararası ve özellikle Avrupa Ekonomik Topluluğu şartlarına intibakını kolaylaştıracak tedbirleri alacağız.

Sanayileşmenin her şeyden önce bir bilim ve eğitim sorunu olduğu şüphesizdir. Bu itibarla sanayileşmeyi sadece endüstriler kurmak ve onları işletmek şeklinde değil Türk Ulusunun bilincine yerleşecek bir yapısal değişme olarak görmek ve yürütmek azmindeyiz.

Sınai kalkınma eğitilmiş insan gücü kadar maddi kaynakları da gerektirmektedir. Halkımızın gönüllü tasarruflarını da sınai kalkınmamız için uygun politikalarla seferber etmek en önemli hedefimizdir. Bu amaçla bankalar sistemini sanayimize daha fazla yakınlaştıracak tedbirleri öngörmekteyiz. Halka açık anonim ortaklıklar ve uzun vadeli sermaye piyasası sorunlarının kesin bir sonuca ulaştırılması konusunu önemle ele alacağız.

Kalkınma plan ve programlarına uygun yatırımların hızlandırılması ile mal ve hizmet ihracını geliştirecek Teşvik Tedbirleri Kanunu Tasarısını süratle Türkiye Büyük Millet Meclisine sunmak kararındayız. Getireceğimiz tasarı yurdumuzda şimdiye kadar bilinen teşvik tedbirlerine ilaveten yeni ve etkili diğer tedbirleri de kapsayacaktır. Sanayileşmemizin bu Kanunla daha büyük bir hız kazanacağına inanmaktayız.

Standartlarla ilgili olarak kalite kontrolünü cezalandırıcı olmaktan çok yapıcı öğretici bir ruhla ele almaya çalışacağız.

Muhterem Arkadaşlar;

Çağımızın en önemli konuları arasında yer alan teknoloji problemine de değinmek isterim.

Kalkınma yolundaki az gelişmiş ülkeler daha ileri teknolojilerden istifade etmek durumundadırlar. Teknoloji transferi yerine makine ekipman ithal eden milletlerin sanayileşme çabaları ister istemez ithal ettikleri makine ve ekipmanın ömrü ile kısıtlı olacaktır. Bu bakımdan teknoloji transferiyle birlikte ileri teknolojilerin yurt içinde

üretilmesine, önem verilmesine bu alandaki milletlerarası çalışmaları izlemenin lüzumuna inanıyoruz.

Sayın Başkan Sayın Üyeler,

Milletlerarası sanayi ve ticaret alanında günden güne artan ve daha da artması beklenen ilişki ve gelişmeler özellikle Ortak Pazarla Gümrük Birliği münasebetimizin başladığı bu dönemde ortaya çıkan konular turizm hareketleri işçi akımları gümrük mevzuatında yeni ihtiyaçlara cevap verecek hükümler getirilmesini işlemlerde kolaylık ferahlık ve esneklik sağlanmasını gerektirdiğinden bu konu ile ilgili her türlü tedbirlerin alınmasına gayret edilecektir.

Son yıllarda büyük bir problem olarak karşımıza çıkan kaçakçılığın önlenmesi için kısa ve uzun vadeli bütün tedbirlerin süratle alınmasına çalışılacaktır.

Tekel mamullerimizin gereği gibi değerlendirilmesi ve bunlara önemli bir döviz kaynağı niteliği kazandırılması için ihracata dönük çalışmalara önem ve hız verilecektir.

Bayındırlık, Ulaştırma, İmar, İskan ve Turizm Çalışmaları:

Sayın Üyeler,

Devlet yapılarının lüks ve israftan uzak hizmetin en iyi görülmesini sağlayacak şekilde projelendirilmesi ve mahalli şartlara en uygun ve sağlam şekilde inşası üzerinde önemle durulacaktır.

Buna paralel olarak inşaat mevsiminin kısa olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, inşaatın soğuk havalarda da devamını ve bu suretle inşaat mevsiminin uzatılmasını sağlayacak teknik tedbirler üzerinde çalışıyoruz.

Boğaz Köprüsünün kullanım esaslarını tespit edecek olan Kanun Tasarısı en kısa süre içinde Yüce Meclise sunulacaktır.

Sanayileşmenin ve nüfus artışının kaçınılmaz sonucu olarak meydana gelen hızlı şehirleşme hareketi kontrol altında tutularak buralara lüzumlu altyapı, konut, sağlık ve sosyal hizmet ihtiyaçları bir bütün olarak ele alınacak gelişmelere bilim ve memleket gerçeklerine uygun bir yön verilecektir.

Bütün gelişmiş ülkelerde de büyük bir sorun haline gelmiş bulunan çevre sağlığına itina gösterilecektir .

Az gelirlili vatandaşlarımızın mesken edinme çabalarına yön verici ve destekleyici katkıda bulunulacak gecekondu bölgelerinde yaşayan yurtttaşların medeni ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetler geliştirilecektir.

Demiryollarımızda iktisadi ve teknik ömrünü doldurmuş buharlı lokomotifler ile yapılan işletmeden modern dizelli ve elektrikli işletmeye geçişe devam olunacaktır.

Bu amaçla Devlet Demiryolları Fabrikalarının verimlerinin artırılması, dizel lokomotifi yolcu ve yük vagonu yapılması konularına önem verilecektir.

Deniz Ticaret Filomuzun, memleketimizin ithalat ve ihracatının daha büyük bir kısmını taşıyabilecek şekilde güçlendirilmesine ve bu nedenle gemi endüstrimizin geliştirilmesi için yeni tersanelerin kurulmasına önem verilecektir.

Telefon ve santral yapımlı kapasitemizin artırılması ve bu suretle halkımızın ihtiyacının süratle karşılanması için mevcut fabrika genişletilecektir.

Hava meydanları ile Hava Ulaştırma Filomuzun artan ihtiyaçlara göre geliştirilmesi çalışmalarına devam olunacaktır.

Karayolu taşımacılığını düzenlemek, can, mal ve ekonomik kayıpları önlemek amacıyla hazırlanacak bir kanun tasarısı Yüce Meclislere sunulacaktır.

Turizm sektörünü, gerek ödemeler dengesine olan katkısı, gerekse yarattığı istihdam hacmi bakımından ekonomimizin önemli sektörlerinden biri olarak kabul ediyoruz.

Bu nedenle sektörün geliştirilmesi için gerekli teşvik tedbirlerinin süratle alınması, finansman ve işletmecilik sorunlarının halli, deniz ve göl kıyılarının planlı bir turizm politikasının takibine imkan sağlayacak tarzda ve toplum yararına uygun olarak kullanılması Hükümetimizin turizm sahasındaki ana politikasını teşkil edecektir.

Çalışma ve Sağlık Sorunları:

Saygı Değer Üyeler,

Sendikalar, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunlarındaki hükümler, bir taraftan sendikalaşma, toplu iş sözleşmesi ve ücret saptanması modellerine ilişkin sorunlar;

diğer taraftan da daha etkin barışçı çözüm yollarına olan ihtiyaçlar gözönüne alınarak geliştirilecektir.

Yoğunlaştırmak kararında olduğumuz yatırımların halen büyük bir sorun olarak karşımızda bulunan işsizlik problemine bir ölçüde çözüm yolu getireceğine inanıyoruz.

Yurt dışındaki işçilerimizin sorunlarını çözümüleme çabaları sürdürülecektir. Bu amaçla Çalışma Bakanlığında kurulmuş olan Yurt Dışı İşçi Sorunları Genel Müdürlüğü 1972 yılı içerisinde etkin biçimde faaliyete sokulacaktır.

Sigortalı işçilerin eş ve çocuklarının sağlık yardımlarından bütün illerde faydalandırılmaları 1972 yılı içinde tamamlanacaktır.

Sağlık işlerinde temel amaç halkın seviyesini yükseltmektir. Bu amaca ulaşmak için hizmetler daha yaygın hale getirilerek bunlardan herkesin yararlanması imkanı sağlanacaktır.

Koruyucu hekimlik hizmetlerine ağırlık verilecek, yataklı tedavi hizmetleri geliştirilecektir.

Çevre Sağlığı Ana ve Çocuk Sağlığı, aile planlaması uygulamaları hızlandırılacaktır.

İlaçta kalite ve fiyat kontrolünün etkili olması sağlanacak, ilaç sanayiinin ham madde imalatına yönelmesinin tedbirleri alınacak ve ihracatı teşvik edilecektir.

Daha iyi ve daha çok sayıda sağlık personeli yetiştirilecek, bunların yurt sathına dengeli olarak dağılmasını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

Kademeli bir sağlık sigortası uygulamasının gerçekleştirilmesinin gerekleri yapılacaktır.

Tarım Orman ve Köy Çalışmaları:

Sayın Üyeler,

Milli ekonomimizin temel sektöründen olan tarım alanındaki kalkınmamızı süratlendirmek amacıyla:

Tohumluk ilaç, araç, gereç, makine ve gübre kullanılmasının daha yaygın hale getirilmesine ve bunların tedarikini, dağıtılmasını düzenleyecek tedbirlerin alınmasına

tarım sektöründe alt yapı ile ilgili yatırımların mücadele hizmetlerinin devletin öncülüğünde yürütülmesine önemle devam olunacaktır.

Yüksek bir potansiyele sahip bulunan hayvancılığımızın ırkların ıslahı ve hastalıklarla mücadele edilerek gelişmesi sağlanacak bu suretle halkımızın dengeli beslenmesi ve iç tüketim talepleri yanında ihracat olanakları artırılabacaktır. Tarıma yönelmiş kredilerin artırılması, verilme şartlarının iyileştirilmesi ve bu kredilerin tarım politikasına uygun projeye dayalı ve kontrollü şekilde yürütülmesini sağlayacak tedbirler geliştirilecektir.

Yedi ili içine alan haşhaş üreticisine mahsulünün karşılığı olan tazminatın ödenmesine devam olunacaktır. Ayrıca bu bölgede yaşayan ve geçimini afyon üretiminden sağlayan çiftçilere yeni geçim olanakları temin edilecek ve bölgenin topyekün ekonomik ve sosyal kalkınması için bölge gelişme planı hazırlanarak bu planın gerektirdiği programlar uygulanacaktır.

Milli servetimiz ormanlarımızın korunması, gözetilmesi, sürekliliklerinin sağlanması ile verimlerinin ve alanlarının artırılması başta gelen görevlerimizdendir.

Yurt topraklarının kaybına sebep olan erozyonun kontrol altına alınması doğal dengenin sağlanması ve ormanlarımızın sosyal, ekonomik ve teknik icaplara göre yönetilmesi ve işletilmesi ile orman ürünleri endüstrisinin geliştirilmesi ve tüketim fazlasının ihracı için gerekli tedbirler alınacaktır.

Köy kalkınması faaliyetlerine büyük ağırlık verilecek, köyde üretimi arttırmak, gelir kaynaklarını geliştirme, refahı daha uygun hale getirme amacıyla gereken bütün tedbirlerin süratle alınmasına devam edilecektir.

Toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi ve yol, su, elektrik gibi alt yapı hizmetlerinin öncelikle ele alınması suretiyle köylerde yaşayan vatandaşlarımızı kısa zamanda daha elverişli yaşama ve kazanma ortamına ulaştırma gayretlerini hızlandıracağız.

Orman ve dağ köylerinin kalkınma sorunları öncelikle ele alınacaktır. Köy kalkınmasını hızlandırmada halka devlet ilişkilerini etkili bir şekilde geliştiren, halkın, birlikler ve kooperatifler halinde teşkilatlanmaları için alınan teşvik tedbirlerinin uygulanmasına devam edilecektir.

Gençlik ve Spor Sorunları:

Sayın Başkan, Sayın Üyeler,

Gençlik ve spor sorunlarının çözümlenmesi ve bu konuya ilişkin ihtiyaçların karşılanması çalışmalarını planlı bir şekilde yürütülecektir.

Gençlik ve spor eğitimine, uzmanlaşmayı sağlayıcı yeterli sayı ve nitelikte eleman teminine etkin bir organizasyon sağlanmasına ve milli spor dallarımızın geliştirilmesine öncelik ve ağırlık verilecektir.

Öğrenci yurtlarının çeşitli aşırı akımların yuvası olmaktan kurtarılarak gençlerin her türlü sosyal ihtiyaçlarına cevap verecek ve ana babaların çocuklarını iç rahatlığı ile emanet edebilecekleri kurumlar haline getirilmesi için 351 sayılı Kredi ve Yurtlar Kanunu değişiklik tasarısı süratle Yüce Meclise takdim edilecektir.

Öğrenci yurtları her halde Devletçe sıkı bir denetime tabi tutulacaktır.

İçişleri:

Hükümetimiz Anayasal düzenin korunması, vatandaş huzur ve güvenliğinin ve yurdumuzda normal bir ortamın en kısa zamanda sağlanması amacıyla diğer sosyal ve ekonomik tedbirler yanında güvenlik kuvvetlerini üstün hareket kabiliyetine sayı ve yetenek yönünden yeterli bir duruma getirecek ve gerekli her türlü araç, gereç ve donatıma sahip kılacaktır. Güvenlik personeline hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimi verecek tesislerle ilgili tedbirleri de süratle almak kararındayız.

Güvenlik hizmetlerinde süratin ve etkinliğin artırılabilmesi için bir yandan modern yönetim ilkelerine uygun bir teşkilatlanmaya gidilecek, diğer yandan da zabitanın günün ihtiyaç ve koşullarına uygun yetkilere sahip kılınmasına çalışılacaktır.

Milli ekonomimiz için olumsuz etkileri olan kaçakçılıkla ve özellikle anarşik olaylar dahil her türlü suçun işlenmesini kolaylaştıran silah kaçakçılığı ve uyuşturucu maddeler kullanım ve kaçakçılığı ile günün şartlarına uygun yöntemlerle mücadeleye devam olunacaktır.

Sosyal ve ekonomik kalkınmanın idari bütünlük içinde ele alınarak ahenkli bir biçimde yürütülmesini sağlayacak bir yönetim düzenlenmesi getirilecek, ilerde Devletin ve Hükümetin temsilcisi olan valilerin yetkileri artırılacak ve tüm kamu kuruluşlarıyla

bağlantı ve ilişkileri yeniden tespit edilerek bütün örgütlerin idarenin bütünlüğü içinde ahenkli çalışması sağlanacaktır.

Dış Politika:

Sayın Üyeler,

Bütün Cumhuriyet Hükümetlerinin olduğu gibi Hükümetimizin dış politikası da Büyük Atatürk ilkelerinden mühlhem olmaya devam edecektir. Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" vecizesi, bizim için her zaman değerini muhafaza eden temel bir ilkedir. Biz "Cihanda Sulh" ün milletlerarası ilişkilerde her şeyden önce bağımsızlık egemenlik ve ülke bütünlüğüne devletlerin hak eşitliği ve içişlerine karışmama ana prensiplerine saygı ve bu çerçeve içinde karşılıklı işbirliği anlayışının hakim olması suretiyle gerçekleştirilebileceği inancındayız. Keza "Ahde Vefa" ve "Hukukun Üstünlüğü" prensipleri de bu ilişkilerin vaz geçilmez unsurlarıdır. Dış ilişkilerimizin yürütülmesinde ve ayarlanmasında bu ilkeleri ve özellikle içişlerine yıkıcı faaliyetler ve hasmane radyo yayınları ile veya diğer herhangi bir suretle karışılmaması gerektiği esasını önemle göz önünde tutacağız.

Büyük bir süratle gelişmekte olan uluslararası siyasi şartlar devletlerin dış politikalarını devamlı etki altında bırakmaktadır. Bu süratli gelişmeler ve hızla akan olaylar karşısında Hükümetimiz dış politikamızın oturduğu temellerin sarsılmaması amacıyla dikkatli dinamik ve yapıcı bir tutum içerisinde bulunacaktır.

Bu cümleden olarak Birleşmiş Milletler ve İhtisas Teşekkülleri gibi üyesi bulunduğumuz milletlerarası örgütlerle ilişkilerimizin geliştirilmesine özel bir itina gösterilecektir. Dış politikamızın temellerinden birini de güvenliğimizin en müessir bir şekilde teminat altında bulundurulması zarureti teşkil etmektedir. Güvenliğimizin devamlı ve en kıymetli teminatı hiç şüphe yok ki büyük ve asil milletimizin sarsılmaz azmi ve milli savunmasını her türlü imkanlarla geliştirmek hususundaki kararlılığıdır. Ancak sanayi kudreti çok ileri olan memleketler bile bu ileri teknoloji çağında güvenliklerinin sağlanması için aralarında güç birliği yapmayı zorunlu görmüşler ve ortak savunma teşekküllerinde birleşmişlerdir. Bu itibarla Hükümetimiz memleketimizin dış güvenliğinin sağlanmasında Atlantik İttifakının hayati önemini ve değerini belirtmek ister. Avrupa'da barışın korunmasında en büyük etken olan NATO değişen dünya şartlarına üyelerinin güvenliklerini koruyarak uymak hususunda da ileri

bir anlayış ve verimli gayretler içindedir. Hükümetimiz bu gayretlere katkıda bulunmaya devam edecektir. Keza Avrupa Kıtasında gerçek bir barış ve güvenliğin tesisi ve işbirliği ortamının yaratılması yönünden yapılan çalışmalara da yapıcı bir şekilde katılacaktır.

Türkiye Avrupalılararası örgütlere daha kuruluşundan beri iyi niyetle, yapıcı ve gerçekçi bir tutumla katılmıştır. Bu arada Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklığımıza büyük önem vermekteyiz. Ortaklığımıza ilişkin şartların Altı'ların On'lar haline dönüşmemesi nedeniyle meydana gelen yeni duruma en iyi bir şekilde intibak ettirilmesi hususunda özel bir dikkat ve itina göstereceğiz. Ortak Pazar'a tam üye olmadan önce Katma Protokolde ve diğer anlaşmalarda milli sanayimizin gelişmesine engel olacak mahiyette uygulamalarla karşılaşılması için girişilmiş olan müzakerelere devam olunacaktır. Ayrıca genişletilmiş topluluğun siyasi alanda da bütünleşmeye gitmek yolundaki eğilim ve girişimlerini, dikkatle değerlendirerek memleketimizin yüksek menfaatlerinin gerektireceği tedbir ve kararlar üzerinde önemle duracağız.

Sayın Üyeler,

Amerika Birleşik Devletleri ile yakın dostluk ve ittifak bağlarımız vardır. Son yıllarda gelişen karşılıklı anlayış ve saygı esasları çerçevesinde daha sağlam temellere dayanan ilişkilerimizi geliştirmeye Hükümetimiz gayret sarfedecektir. Aynı şekilde diğer NATO müttefiklerimizle de ilişkilerimizin devamlı şekilde gelişmesine özen gösterilecektir.

Hükümetimiz kuzey komşumuz Sovyet Rusya ile komşuluk ilişkilerinin sürdürülüp geliştirilmesine değer vermektedir. Dış politikamızın temel ilkelerine uygun şekilde bu ilişkilerimizi iyi niyetli ve gerçekçi bir zihniyetle geliştirmek için çaba göstermeye devam edeceğiz.

İran ve Pakistan ile olan ilişkilerimiz çok dostanedir ve sağlam temellere dayanmaktadır. Bu ilişkilerimizi aramızda esasen mevcut olan iki ve çok taraflı yakın işbirliği esasları çerçevesinde daha ileri seviyelere ulaştırmaya çalışacağız.

Balkan ülkeleri ile olan çok yönlü ilişkilerimizi de geleneksel iyi komşuluk anlayışı ve dış politikamızın esasları içinde geliştirmek samimi arzumuzdur.

Orta - Doğu anlaşmazlığının Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 22 Kasım 1967 tarihli kararı çerçevesinde adil bir çözüme bağlanması samimi dileğimizdir.

Arap ülkeleriyle uzun ve müşterek bir mazinin meydana getirdiği geleneksel bağlarımız vardır. Hükümetimiz bu ülkelerle olan ilişkilerimizi daha da kuvvetlendirmek ve geliştirmek arzusundadır.

Çin Halk Cumhuriyeti ile memleketimiz arasında kurulan ilişkiler tatbikat safhasına girmiştir. Pek yakında Pekin'de bizim Büyükelçiliğimiz de faaliyete geçecektir. Bundan sonra Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerimizin dış politikamızın temel ilkeleri çerçevesinde olumlu bir şekilde gelişeceğini ümit ve temenni ediyoruz.

Hükümetimiz Latin Amerika ve Afrika ülkeleriyle de mevcut olan ilişkilerimize özel bir önem vermekte ve bu ilişkilerimizin geliştirilmesi için kararlı bulunmaktadır.

Yurt dışında yaşayan soydaşlarımızın durumlarıyla yakından ilgilenmeye bunların mevcut anlaşmalara dayanan hakları ile kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi faaliyetlerine devam edilecektir.

Vatandaşlarımızın çeşitli memleketlerdeki taşınmaz mallarına ilişkin hak ve menfaatlerinin tazmini konusu önemle ele alınmıştır. Vatandaşlarımızın bu emlak tazminat talepleri ile ilgili olarak girilmiş olan çalışmaları bir an önce sonuçlandırmak hususunda azami gayret sarfedilecektir.

Sayın Üyeler,

Şimdi de milli davamız olan Kıbrıs sorununa temas etmek istiyorum.

Kıbrıs Devleti Milletlerarası bir andlaşma neticesinde kurulmuştur. Bunun yanında bir de Türkiye Devleti için bazı hak ve vecibeler doğuran bir garanti andlaşması vardır. Kıbrıs Cumhuriyetine vücut veren andlaşmalar Ada'daki iki toplumun ortaklığı esasına dayanmaktadır. İşte gözden hiç bir zaman uzak tutulmaması gereken temel ilke Kıbrıs Devletinin var olma nedenini bu ortaklık esasının teşkil ettiğidir. Rum toplumu bizim her zaman ifade ettiğimiz ve savunduğumuz gibi Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak yaşaması fikrine bağlı ise o zaman bu ortaklık ilkesine riayet etmesi icap eder. Aksi takdirde Türk Toplumunun kendi haklarını ayrı olarak kullanması sorumluluğunu üstlenmiş olur.

Türkiye Kıbrıs sorununun daima barışçı yollarla çözümlenmesini istemiştir. Ancak kesinlikle belirtelim ki Türk Toplumuna karşı girişilecek fiili silahlı tecavüzlere ya da olup bitti teşebbüslerine karşı derhal gereken mukabelenin gösterileceğinden kimsenin şüphesi olmamalıdır.

Hükümetimiz andlaşmalarla tanınmış hukukuna ve Adadaki Türk toplumunun Kıbrıs Devletine ortak olma vasfından doğan haklarına hanel gelmemesi kaydıyla Kıbrıs sorununun ilgili tarafların hak ve menfaatlerini bağdaştıracak şekilde barışçı yollarla çözümlenmesine gayret sarfedecektir. Bu düşüncelerle toplumlararası görüşmelerin Türkiye ve Yunanistan'ın katılmalarıyla genişletilmiş bir çerçevede başlamasına taraftarız. Diğer taraftan Kıbrıs'ta bizim hak ve vecibelere haiz garantör bir devlet olan Yunanistan'ın da bu yönde göstereceği gayretlerin kıymetini müdrik bulunuyoruz. Kıbrıs meselesinin belirttiğimiz esaslar dairesinde adil ve devamlı bir çözüm şekline bağlanmasının Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin iki komşu ve müttefik memleketin gerçek milli menfaatlerine en uygun tarzda gelişmesine hizmet edeceği inancındayız.

Yurt Savunması:

Saygı Değer Üyeler,

Milletçe güven duygularıyla bağlı bulunduğumuz ve milli varlığımızın başlıca teminatı olan Silahlı Kuvvetlerimizin yurt savunmasında ve milli güvenliğimizin sağlanmasında kendisine tevdi edilen şerefli görevleri yerine getirebilmesi için daima kudretli ve kuvvetli bir halde bulundurulması başlıca hedefimiz olacaktır.

Silahlı Kuvvetlerimizin yeniden teşkilatlandırılması çağdaş teknolojinin gerektirdiği şekilde silah araç ve gereçlerinin süratle yenileştirilmesini hedef olarak almaktayız. Bu amaçla ileriki yıllara geçerli yüklemelere girişilmesine yetki veren kanun tasarısının Yüce Meclislerde süratle kabul buyurularak gelecek yıllara ait bütçelerin verilen bu yıllık yetki limitleri dahilinde uygulanmasına imkan sağlanması gerekli görülmektedir.

Silahlı Kuvvetlerimizin savaş, araç ve gereçlerinin yurt içinden sağlanması için savunma sanayiine yönelmeyi zaruri görmekteyiz. Bu bakımdan yurdumuzda ağır sanayiinin gelişmesine paralel olarak harp sanayiinin geliştirilmesine de gayret edilecektir.

Savunma hizmetlerimizin harp konseptine uygun sürat ve emniyetle yürütülebilmesi için gerekli kanun tasarılarının kısa zamanda hazırlanmasına çalışılacaktır.

Üçüncü Beş Yıllık Plan:

Sayın üyeler,

Hükümet Programımızı yüksek görüşlerinize sunduğumuz bu sıralarda ikinci Beş Yıllık Kalkınma Planımızın son dilimini teşkil eden 1972 Yıllık Programı yürürlüğe girmiş bulunuyor. Bunu takip edecek 1973 Programı ise Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının ilk dilimini teşkil edecektir. Bu planın ön hazırlıkları iki yıla yakın bir süreden beri devam etmektedir. Hükümet buhranları Üçüncü Beş Yıllık Plan tasarısının huzurunuzda getirilmesini zaman yönünden sıkışık bir duruma sokmuştur. Bu nedenle, hükümetimiz, büyük milletimizin geleceğini etkileyecek bir belge niteliğindeki Üçüncü Beş Yıllık Planı bir an önce huzurlarınıza sunmak durumundadır.

Değerli Arkadaşlarım,

Hükümetimiz bu durumu mutlu bir görev olarak kabul etmektedir. Hükümetin kuruluşunda yapıcı görüşlerini ve desteklerini esirgemeyen bütün partilerimizin tutumları milli bir eser niteliğindeki böyle bir plan ve stratejiyi hazırlamak şevkimizi artırmaktadır. Sayın Başkan, Sayın üyeler,

Hükümet Yüce Heyetinizin güvenine layık olursa yapmayı tasarladığımız işleri arz etmiş bulunuyorum. Sözlerimi bitirmeden bütün çalışmalarımıza hakim olacak temel ilkeleri bir kere daha özetlemeyi faydalı görüyorum.

Hükümetimiz yurttaki huzur ve asayişin bir daha bozulmayacak şekilde tesisini kendisine başlıca görev olarak kabul etmektedir. Bunun için komünizm, faşizm ve teokratik esaslara dayalı devlet düzeni kurmak isteyen yıkıcı akımlar ve bölücülük hareketleri ile etkili bir mücadele şaşmaz amacımız olacaktır. Yurttaki huzur ve sükunun tesisi ve aşırı akımların mücadelede 13 aydır insanüstü bir gayretle çalışan bağımsızlığımızın tek teminatı tüm Silahlı Kuvvetlerimize ve güvenlik teşkilatı mensuplarına huzurunuzda şükranlarımızı ifade etmeyi yerine getirilmesi gereken bir borç bilirim.

Sadece güvenlik tedbirleri ile sağlanacak huzur ve asayişin yeterli olamayacağı inancından hareketle, bunların arkasında yatan ideolojik akımlarla mücadeleyi mutlaka kafalarda ve gönüllerde de kazanmak lüzumuna kaniyiz. Sosyal iktisadi ve kültürel

alanlarla reformlar yapmak zorunluğuna olan inancımızı da bir kere daha tekrarlamak isterim. Bu suretle halkın dertlerinin ve sıkıntılarının istismar konusu yapılması da önlenmiş olacaktır.

Yukarıda belirtilen hususlar, gerçekleştirilecek seçim ortamı tam anlamıyla sağlanacak ve böylece millet iradesinin serbest tezahürüne olanak sağlayacak seçimlere selamette varmak mümkün olacaktır.

Türkiye için yüz yıllar boyu geçerli olduğuna inandığımız Atatürk ilkelerinden sapmadan elbirliği ile çalıştığımız takdirde Türkiye Cumhuriyetinin her geçen gün daha güçleneceğine ve uygar milletler arasındaki şerefli yerini her zamanki gibi koruyabileceğine olan sarsılmaz inancımızı da belirtmek isterim.

Yüce Meclisin Değerli Üyeleri,

Hükümetimiz güveninize mazhar olduğu takdirde uygulayacağı çalışma programının esaslarını arz etmiş bulunuyorum. Takdir Yüce Heyetinizindir. Kendim ve arkadaşlarım adına en derin saygılarımı sunarım.

Talu Hükümeti Koalisyon Protokolü (AP -CGP- Bağımsızlar)

“İnsan hak ve hürriyetlerine dayalı demokratik düzenin aziz milletimiz için vazgeçilmez bir yaşayış tarzı olduğuna inanan, Atatürk’ün en büyük eseri olan Türkiye Cumhuriyetinin 50. yıldönümünde, hür demokratik rejimin, bütün yurttaşlarımıza ve bütün milli kuruluşlarımıza huzur ve güven verecek şekilde işler hale gelmesini amaç bilen, Milli, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletini ayakta tutmak için her türlü aşırı akımlara, yıkıcı faaliyetlere, komünizme ve yoksulluğa karşı cesur ve inançlı mücadeleyi zaruri sayan partilerimiz, seçimlere kadar geçecek süre içinde, aşağıdaki esaslara uygun olarak, Sayın Cumhurbaşkanı tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilen Cumhuriyet Senatosu Üyesi Naim Talu başkanlığında bir “Koalisyon Hükümeti” kurmaya karar vermişlerdir.

1- Kurulacak hükümet, parlamentoda yeterli çoğunluğu temsil eden iki partiye dayanacaktır. Fakat, anlayışı ve tutumu ile bazı zümre ve sınıfların, yahut hükümet kuruluşuna katılan siyasi partilerin değil, bütün Türk milletinin hizmetinde olacaktır.

2- Demokratik kurallara göre bir koalisyon şeklinde kurulacak olan bu Cumhuriyet hükümetinin siyasi sorumluluğuna, hükümet kuruluşunu birlikte gerçekleştiren partiler katılmaktadır.

Bu protokolde belirtilen hedeflere ulaşılması için, hükümete gerekli desteği tam olarak sağlamayı partilerimiz kabul ve taahhüt ederler.

3- Milli hakimiyet inancına dayalı devlet anlayışımızın gereği olarak, genel seçimlerin Anayasada öngörüldüğü gibi 14 Ekim 1973’de yapılmasını sağlamak, hükümetin temel hedeflerinden biri olacaktır.

12 Mart öncesinin ve sonrasının olağanüstü şartlarından olağan şartlara doğru adım adım ilerleyen memleketimizin, demokratik düzenin sıhhatli ve verimli şekilde işleyeceği bir ortama ulaşması için, seçimlerin zamanında yapılması kesin bir zarurettir. Bu Anayasa emrinin yerine getirilmesi konusunda bütün siyasi partilerin ve bütün milli kuruluşların görüş birliği içinde bulunmaları, Türk demokrasisinin geleceği bakımından büyük bir teminat teşkil etmektedir.

* <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/KP36.htm/10.02.2014>
Alıntılar aynen aktarılmıştır.

Partilerimiz evvelce 1973 yılına ertelenmiş bulunan mahalli seçimlerin de genel seçimleri takiben ve mutlaka bu yıl içinde yapılması hususunda kararlıdırlar.

4- Anarşinin önlenmesi, kanun hakimiyetinin sağlanması ve Anayasada öngörülen reformların Atatürkçü çizgide gerçekleştirilmesi amaçlarına yönelmiş olan başlıca tasarıların seçimlerden önce kanunlaşması, önümüzdeki aylarda hükümet ve parlamento faaliyetlerinin mihverini teşkil edecektir.

Bu amaçla:

- a) Toprak ve Tarım Reformu tasarısı,
- b) Üniversite Reformu tasarısı,
- c) Temel Eğitim Kanunu tasarısı,
- d) Maden Reformu Tasarısı,
- e) Devlet Güvenlik Mahkemesinin Kurulması ile ilgili tasarı kanunlaştırılacaktır;
- f) Partiler Kanununda gerekli değişiklikler yapılacak;
- g) Seçim Kanunu hükümlerinde genel şikayet konusu olan aksaklıklar giderilecektir.
- h) Anayasadaki yeni hükümlerin gereği olarak belli bir süre içinde yapılması lüzumlu olan diğer kanun değişiklikleri tamamlanacaktır.

5- Millet hayatında, değişen şartlara ve belirecek ihtiyaçlara göre, her alanda yeni islahata, yeni ekonomik ve sosyal tedbirlere lüzum hasıl olacağını kabul eden partilerimiz, gerçekçi bir anlayışla seçimlerden önceki kısa çalışma döneminde, eldeki başlıca tasarıları mümkün olan süratle sonuçlandırmak için, yoğun bir parlamento çalışması yapılmasında mutabıktırlar.

6- Son iki yılda TBMM'nin çalışmaları sonucunda,

- Devletimizi daha güçlü hale getirmek ve hür düzeni yol olma tehlikesinden korumak amacıyla yapılan bazı Anayasa değişiklikleri,
- Parlamentosunun daha verimli ve daha hızlı çalışmasını kolaylaştırmak için yapılan yeni içtüzük,
- Adli kanunlarla ilgili reform kanunları,
- Petrol konusunun milli menfaatlere daha uygun şekilde düzenlenmesine imkân veren Petrol Reformu Kanunu,

- Toprak ve Tarım Reformu için ön hazırlıkların yapılmasına imkan vermiş olan Toprak ve Tarım Reformu Ön tedbirler Kanunu,
- Esnaf ve sanatkarlarımızı, sosyal güvenliğe kavuşturmak için hazırlanan kanun,
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı,
- Anarşiye ve yıkıcı faaliyetlere karşı daha etkili mücadele imkânları veren ve idari reform niteliğinde olan kanunlar,
- Personel Reformunun aksaklığını düzeltmek amacını güden mevzuat,
- Milli Savunma gücümüzü arttırma amacını güden çeşitli kanunlar, kabul edilmiş olduğuna göre, yukarıda belirtilen işlerin de yapılmasıyla, Türkiye'nin önemli sorunları çözüm yoluna girmiş ve bir huzur ortamının doğması için TBMM kendisine düşen görevleri yerine getirmiş bulunacaktır.

7- Partilerimiz kurulacak koalisyon hükümeti tarafından iktisadi hayatımıza daha fazla canlılık kazandırmak, zirai mahsülleri değerlendirerek köylü yurttaşlarımızın gelirini arttırmak, özellikle işçi, küçük esnaf ve sanatkarlar gibi dar gelirli zümrelerin geçim şartlarını iyileştirmek amacıyla, mümkün olan her tedbirin alınması hususunda mutabıktırlar.

Hükümet, pahalılık, işsizlik ve yoksullukla da, komünizmle de mücadeleye önem verecektir. Planlı ve istikrarlı iktisadi kalkınma ile sosyal adaleti ve sosyal güvenliği birlikte gerçekleştirme anlayışı ve dengeli bir karma ekonomi görüşü için de çalışacak olan hükümet, her konuda yapıcı ve memleketçi bir politikanın izleyicisi olacaktır.

8- Koalisyon Hükümeti, Türkiye'nin sıkıyönetimsiz de huzur ve güven içinde yaşayabilmesi için gerekli idari tedbirleri bir an önce tamamlamaya gayret edecektir.

9- Cumhuriyet Hükümetlerinin barışçı milli dış politikasının izlenmesine, milli menfaatlerimiz titizlikle korunarak devam edilecektir.

10- Hükümetin devamlı ve istikrarlı bir parlamento desteği ile ahenkli ve verimli bir çalışma yapabilmesi ve Hükümet programının aksamadan uygulanabilmesi için partilerimiz ortak bir çaba göstereceklerdir.

Bu protokolda yer alan hususların gerçekleştirilmesi için parlamento gruplarımız arasında ahenkli işbirliğini kolaylaştırmak üzere, gereken hallerde, partilerarası bir koordinasyon komitesi görevlendirilecektir.

EK-3*

Talu Hükümeti Programı

Sayın Başkan, Yüce Meclisin Üyeleri,

Anayasa Hükümleri uyarınca, Hükümet Programını Yüce Meclisimize sunmak üzere huzurunuzda bulunmaktayız. Görev ve yetkilerimizin tek kaynağını teşkil eden, milletin yegane ve hakiki temsilcisi olan Yüksek Heyetinizi, şahsım ve arkadaşlarım adına saygı ile selamlarım.

Hükümetimizin programında, 14 Ekim 1973 Genel Seçimlerine kadar geçecek kısa sürede, yeniden, uzun vadeli hedef ve tedbirlere yer vermesi elbetteki beklenemez. Bununla beraber, güveninize mazhar olduğumuz takdirde, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde, vatandaşın güven duygusunu güçlendirmeye ve 1973 yılı programında öngörülen yatırımları zamanında ve program uyarınca gerçekleştirmeye gayret edeceğiz. Özellikle Üçüncü Beş Yıllık Plan hedeflerine ulaşmak bakımından önem taşıyan ve öngörülen ekonomik yapıyı sağlamada hayati ehemmiyetli büyük projelerin bu yıla düşen dilimlerini gerçekleştirmeye özel bir dikkat göstereceğiz.

Hükümetimizin başlıca amacı, milli, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletini daha güçlü hale getirmek için her türlü aşırı sol ve sağ akımları, yıkıcı ve bölücü faaliyetleri yok etmek komünizme karşı cesur ve inançlı bir mücadele vermek ve ekonomik sosyal kültürel kalkınmamızı sağlayıcı tedbirleri işsizliği ve yoksulluğu ortadan kaldırmak olacaktır.

Hükümetimiz Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kuruluş Kanunu ile asayiş ve huzurun devamını sağlayacak diğer mevzuatın kişinin Anayasa teminatı altında bulunan temel hak ve hürriyetlerine dokunmayacak şekilde düzenlenip yürürlüğe girmesini teminen yapılacak çalışmaları bu görevi tamamlayıcı nitelikte görmektedir.

Anayasal hürriyetlerin kötüye kullanılması suretiyle, Devletin temel düzenine yurt bütünlüğüne laik ve demokratik Cumhuriyete kastedenlere karşı ciddi tedbirler alınmasını öngörmekteyiz.

* <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP36.htm/10.02.2014>
Alıntılar aynen aktarılmıştır.

Anarşik ve yıkıcı faaliyetlerle mücadelenin ortaya koyduğu gerçeklerin ışığı altında, devletin bekası, huzurun, asayişin sağlanması için güçlü ve etkili bir idarenin mevcudiyetini zorunlu saymaktayız. Böylece memleketimizin sıkıyönetim kaldırıldıktan sonra da huzur ve sükun içinde yaşamasının sağlanacağı inancındayız.

Sayın Üyeler,

Önceki Hükümetlerce başlatılmış bulunan reform çalışmalarını sonuçlandırmak, temel sorunlarımız arasındadır. Bu reformların Türk Milletinin ileri bir ülke olma yolundaki dinamik hamlelerini güçlendirecek nitelikte olmasına Anayasa çizgisi içinde Atatürkçü bir görüşle gerçekleştirilmesine ve doktrinci sapmalardan uzak kalmasına bilhassa itina edilecektir.

Seçim ve Partiler Kanununun genel şikayet konusu olan aksaklıkları giderilerek, demokratik parlamenter rejimin pürüzsüz işlemesi ve Genel Seçimlerin Anayasa'da öngörüldüğü gibi 14 Ekim 1973 de yapılması sağlanacaktır.

1973 yılına ertelenmiş bulunan mahalli seçimlerin de Genel Seçimleri takiben ve mutlaka bu yıl içinde yapılmasını sağlayıcı tedbirler alınacaktır.

Sayın Üyeler,

Devletin temel düzenine ve yurt bütünlüğüne karşı girişilen eylemlerin önlenmesi, yıkıcı faaliyetlerin tesirsiz hale getirilmesi, kanun hakimiyetinin sağlanması ve reformların ülke yararına uygun olarak gerçekleşmesi amacına yönelmiş olan, başlıca tasarılarla Anayasa'nın süreli olarak çıkarılmasını öngördüğü tasarıların Genel Seçimlerden önce kanunlaşması, Hükümet çalışmalarının mihverini teşkil edecektir.

Yurt topraklarının en verimli bir şekilde işletilmesini, topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilerimizin topraklandırılmalarını ve donatılmalarını tarımsal üretimin artırılması ve tarımla uğraşanların emeklerinin en iyi şekilde değerlendirilmesini öngören, Anayasamızın 37,41 ve 52 nci maddelerinde yer alan ilkeler doğrultusunda hazırlanmış bulunan Toprak ve Tarım Reform Kanunu Tasarısı önümüzdeki günlerde Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmeye başlanacaktır.

Toprak ve Tarım Reformu Kanunu ile çiftçi ve köylülerimizin gelir ve yaşama düzeylerinin yükseltilmesi, tarım kesiminde gelir dağılımının sosyal adalet ilkelerine göre düzenlenmesi, tarımda verim ve üretimin artırılarak tarımla uğraşan vatandaşlarımızın refaha ve mutluluğa kavuşturulması öngörülme suretiyle, reformun gerek ekonomik ve gerekse sosyal amaçlarına aynı ölçüde ağırlık verilmiş olacaktır.

Topraksız veya az topraklı çiftçi ve köylülerimizin kendilerine demokratik esaslara uygun olarak ve memleket gerçeklerinin elverdiği azami imkânlar içinde dağıtılacak toprağı verimli tarım işletmeleri olarak işleyebilmelerini sağlayacak gerekli ana tedbirler kanun tasarısında yer almış bulunmaktadır.

Çiftçilerimizin emek ve ürünlerini en iyi şekilde değerlendirebilmeleri için, çok amaçlı Toprak ve Tarım Reformu Kooperatifleri halinde teşkilatlanmalarını sağlayacak tedbirlere, özel bir önem vermekteyiz. Ayrıca reform bölgeleri dışında da krediden işletmeye ve işletmeden yetiştirilen ürünlerin pazarlanmasına kadar, çiftçilerimizin kooperatifleşmelerini özendirici ve destekleyici tedbirler geliştirerek uygulamak kararındayız.

Toprak ve Tarım Reformunu yurt kalkınmasının en önemli faktörlerinden biri olarak gören Hükümetimizin reformun başarılı bir biçimde uygulamaya konmasını sağlamak bakımından üzerinde durduğu en önemli husus reform bölgelerinde plan ilkelerine uygun olarak ekonomik ve sosyal kalkınmayı tüm unsurları ile gerçekleştirecek bir ortamı yaratmaktır.

Bunun için bölgelerin özel koşullarına ve her bölgeye en uygun tarım çeşitlerine göre, çiftçilerimizin işletmelerini verimli tarımsal işletmeler haline getirmelerinin ve böylece verim ve üretimin artırılmasının gerekli olduğuna inanıyoruz.

Toprak ve Tarım tatbikati içinde düşünülen alt yapı yatırımlarının reform uygulamasıyla ahenkli bir şekilde ele alınarak, ilgili bölgelere bütün hizmetlerle birlikte götürülmesinin gereğine inanıyoruz.

Toprak ve Tarım Reformu Kanunu Tasarısının, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosundaki müzakereleri sonunda, memleket gerçeklerine ve yararlarına en uygun bir şekilde kanunlaşacağı inancındayız.

Sayın Üyeler,

Milli Eğitim Politikamız, bir yanda Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planımızın öngördüğü hedeflere göre iktisadi ve sosyal kalkınmamızın dayandığı insan gücü ve teknoloji ihtiyaçlarımıza cevap verecek, diğer yandan Cumhuriyete, insan hak ve hürriyetlerine, Türk Milliyetçiliğine demokratik, lâik, sosyal hukuk devleti anlayışına sahip, Atatürk inkılaplarının koruyucusu bir gençlik yetiştirmek amacına yöneltilecektir.

Halen Parlamentoda bulunan “Milli Eğitim Temel Kanunu Tasarısı” ile “Üniversiteler Kanun Tasarısı”nı bu amacı gerçekleştirmek için kanunlaştırmaya çalışacağız.

Sayın Üyeler,

Ekonomik politikamızın dayanağı, Anayasanın ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi konusunda çizdiği çerçevedir. Bu çerçeve kamu ve özel kesimlerin birbirinin tamamlayıcısı olarak düşünüldüğü, karma ekonomi düzenini belirlemektedir.

Ekonomik sosyal ve kültürel kalkınmamızı bu çerçevede, hür demokratik sistem içinde sosyal adalet ilkelerine uygun olarak istikrarlı, hızlı dengeli ve planlı şekilde yürüteceğiz. Hükümetimiz ekonomik kalkınmaya devlet kesiminin olduğu kadar özel kesimin de büyük katkısı olacağı ve özel kesimin böyle bir potansiyeli bulunduğu inancını taşımaktadır. Bu inançla özel müteşebbislerin faaliyetlerini kalkınma planında geliştirilmesi öngörülen alanlarda yoğunlaştıracak tedbirleri alacağız. Bu tedbirlerin idari taktire en az yer veren açık genel ve kararlı bir sisteme bağlı olmasını gözeteceğiz. Özel kesimin devletin ekonomik faaliyet konularındaki sorumluluklarını paylaşmasını amaçlamaktayız.

Kalkınmamızda sanayi sektörüne büyük önem vermekte, hızlı ve devamlı bir kalkınmanın ancak hızlı sanayileşme ile mümkün olduğuna inanmaktayız.

Süratle çoğalan nüfusumuzun daha iyi beslenmesi, ihracat gelirlerimizin artırılması, yerli sanayimizin ham madde ihtiyacının karşılanması, tarımdan geçinenlerin gelirlerinin çoğaltılması, sınai mamullerimize memleket içinde daha fazla satın alma gücü yaratılması için tarım sektörünün bütün imkânlar kullanılmak suretiyle desteklenmesi gerektiğine inanmaktayız.

Yurdumuzun gelişmesinde, bölgeler arasında ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden dengeli kalkınmayı sağlayıcı tedbirleri yoğunlaştıracamız.

Yüce Meclisin Sayın Üyeleri,

Kalkınmanın istikrar içinde gerçekleştirilmesine, hızlı olması kadar önem verdiğimizizi belirtmek isteriz. Bu nedenle bütçe, para, kredi ve dış ticaret politikalarını hızlı kalkınmayı sağlayacak fakat ekonomik istikrarı bozmayacak bir denge içinde yürütmeye kararlıyız.

Hayat pahalılığı suni fiyat artışları ve haksız kazanç edinenlerle mücadele için gerekli iktisadi ve hukuki tedbirleri alacak ve 1973 yılında memleketimiz şartlarına uygun bir fiyat istikrarının teminine azami gayret sarfedeceğiz.

Bu maksatla yıllık istihsal hacmini azami hadde çıkaracak, fakat aşırı likidite yaratmayacak bir para kredi politikası ve dengeli bir mali politika izlenecek, devlet sektörünün ürettiği malların fiyatları artırılmayacak, fiyatları aşırı artış gösteren malların yerli üretimi kısıtlamamak kaydı ile ithali cihetine gidilecek veya tahdit edilecektir.

İhracatımızda özellikle son dönemlerde görülen artışın devamına ve ihraç ürünlerimizin geleneksel ürünler dışında çeşitlenmesine çalışacağız. Daha fazla sanayi ürünü üretebilmek ve ihraç edebilmek için teşvik tedbirlerini uygulamaya devam edeceğiz.

Gerek Sanayi gerek piyasanın ihtiyacı olan yatırım mallarıyla hammaddeleri zamanında ve yeter miktarda sağlayacak böylece ekonomide dar boğazlara yol açmayacak bir ithalat politikası izleyeceğiz.

Taban fiyatları üreticinin emeğinin en iyi şekilde değerlendirilmesi ve hayat seviyesinin yükseltilmesi amacıyla düzenlenecek ve destekleme alımlarına bu anlayışla devam edilecektir. Tarımda girdi maliyetlerinin artmaması için gerekli tedbirler alınacak taban fiyatlarının tespitinde özellikle dünya fiyatları üretim miktarı ve maliyetler göz önünde bulundurulacaktır.

İşçi, küçük esnaf ve sanatkarlar gibi dar gelirlilerin geçim şartlarını iyileştirici sosyal adalet ve sosyal güvenliği sağlayıcı tedbirleri almak ve uygulamak için her türlü gayreti

göstereceğiz. Bu arada işçi işveren münasebetlerinin çalışanlar aleyhine gelişmesine imkân vermeyeceğimiz gibi bugüne kadar işçilerimize sağlanan hakların da geri alınmasına asla müsaade etmeyeceğiz.

Küçük esnaf ve sanatkarların kullandıkları kredilerin faizlerinde meydana gelmiş bulunan tatbikat aksaklıklarını gidereceğiz.

Kamu görevlilerinin Personel Kanununun uygulanmasından doğan şikayetlerini giderici çalışmalara devam edeceğiz.

Yabancı sermaye yatırımları kalkınma plan ve programlarımızda geliştirilmesi öngörülen alanlarda yapılmak istenmeleri teknolojik gelişmemize katkıda bulunmaları ihracatı artırıcı veya ithalatı azaltıcı nitelikte üretim yapmaları kaydıyla teşvik edilecektir.

Sayın Üyeler,

Kamu hizmetlerinin zamanında ve nitelikli şekilde görülebilmesi kalkınma planımızda öngörülen iktisadi ve sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesi etkin bir devlet idaresini zorunlu kılmaktadır. Bugünkü devlet idaremiz, özellikle hızlı kalkınmanın gereklerini karşılayacak dinamizme ve esnekliğe sahip bulunmamaktadır. Bu idareye artan kamu hizmetlerinin ve hızlandırılması gereken kalkınmanın icabettirdiği modern yapıyı ve etkinliği kazandırmak için başlanmış olan reform çalışmaları belli aşamalarda bulunmaktadır. Kamu İktisadi Kuruluşlarının planda öngörülen sanayileşme hedefini gerçekleştirecek kalkınmanın itici gücünü teşkil edecek kamuya en az yük olacak Avrupa Ekonomik Topluluğu üyeleriyle rekabet edebilecek maliyet ve niteliklerde üretim yapabilecek bir yapıya ve işleyişe kavuşmalarını sağlayacak reformun stratejisi tespit edilmiş ve yayınlanmıştır. Bu stratejinin başarıya ulaştırılmasını temin edici tedbirleri almayı görev saymaktayız.

Bugün Türkiye'mizin karşı karşıya bulunduğu sorunların çoğunun, ülkenin yeterli bir gelişmişlik düzeyine ulaşamamış olmasından ileri geldiği bilinen bir gerçektir. Bu sorunların çözümlenebilmesi için kalkınmaya ayrılacak kaynakların artırılması ve kalkınmanın hızlandırılması gerekmektedir. İçinde bulunduğumuz gelişmişlik aşamasında bu konuda Devlete düşen sorumlulukların yoğun olduğunu takdir etmekteyiz. Alt yapının kurulmasından özel kesimin gücünü aşan sanayi tesislerin

yapılmasına kadar çok çeşitli alanlara yayılan bu görevleri yeterince yerine getirebilmek için kamu kaynaklarının artırılmasının zorunlu olduğu ortadadır. Bu kaynakların halka en az yük olacak sosyal adalet ilkelerini zedelemeyecek ve özel müteşebbislerin yatırım imkânlarını ortadan kaldırmayacak şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Öte yandan kalkınmaya ayrılacak kaynakları artırmak için, cari harcamaların israfı önleyecek şekilde yapılması bu işe ayrılan kaynakların etkili bir tarzda kullanılması gerektiği kanaatindeyiz. Yatırımlardaki gecikmeleri ve israfların önlenmesinin de aynı amaca hizmet edeceği inancındayız. Bunun için gayret göstereceğiz.

Sayın Üyeler,

Milli hüviyeti dolayısıyla milletimizce bir bütün olarak benimsenen dış politikamıza, Atatürk ilkeleri ilham vermeye devam edecektir.

Bu politikanın uygulanmasında egemenlik bağımsızlık, toprak bütünlüğüne saygı, içişlerine karışmama gibi temel prensiplere bağlı kalınacak ve milli çıkarlarımız daima göz önünde bulundurulacaktır. Keza ilişkilerimizin düzenlenmesinde ahte vefa prensibine riayet ve mütekabiliyet esasları titizlikle gözetilecektir. Dış siyasetimizde ana hedefimiz, barış ve güvenliğin korunmasıdır. Bu nedenle Hükümetimiz Kuzey Atlantik Teşkilatını memleketimizin dış güvenliği açısından hayati bir unsur telakki etmeye devam edecektir. İttifakın bir savunma teşkilatı olmak vasfı yanında caydırıcı gücüyle bir barış ve denge unsuru olarak da büyük faydalar sağladığı bir gerçektir.

Bu itibarla NATO'nun gelişmekte olan Dünya karşısında hem savunma gücüne hem de üyeleri arasında eşitlik prensibine istinat eden dayanışmayı muhafazaya büyük önem atfediyoruz.

Merkezi andlaşma teşkilatı (CENTO)'nun bütün üyeleri için sağladığı faydaları takdir ediyoruz. Ve çeşitli dallardaki faaliyetlerine destek olmakta devam edeceğiz.

Orta Doğu anlaşmazlığının başından beri gayet açık bir siyaset izlemekte olan Türkiye, kuvvet kullanılması veya tehdidiyle toprak ve siyasi avantaj kazancı sağlanmasına karşıdır. Hükümetimiz bu esas prensipten hareketle anlaşmazlığın olup bittiler yaratılmasına tevessül olunmadan, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 22 Kasım

1967 tarihinde kabul ettiği 242 sayılı kararı çerçevesinde, adil şereflili ve devamlı bir çözüme bağlanmasını samimiyetle dilemektedir.

İkili ilişkilerimize gelince:

Amerika Birleşik Devletleriyle dostluk ve ittifak bağlarımız mevcuttur. Karşılıklı anlayış ve saygı esasları çerçevesinde gelişerek, sağlam temellere dayanmış olan ilişkilerimizin olumlu yönde daha da ilerlemesi için, Hükümetimiz azami gayret gösterecektir.

Kuzey Atlantik Andlaşması üyesi diğer müttefiklerimizle olan ilişkilerimizin her alanda daha da şumüllendirilmesi hedeflerimizden biridir.

Hükümetimiz Kuzey komşumuz Sovyetler Birliğiyle olan iyi ilişkilerimize değer vermektedir. Gerek bu memleket gerek Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerimizin egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğüne saygı, hak eşitliği ve içişlerine karışmama esasları çerçevesinde geliştirilmesi için, samimi çabalar sarfedilecektir.

Yakın komşumuz ve dostumuz İran ve Pakistan ile sağlam temellere dayanan ilişkilerimizi aramızda esasen mevcut olan ikili ve CENTO ve RCD gibi çok taraflı yakın işbirliği çerçevesinde daha da ilerletmeye çalışacağız.

Malum olduğu üzere, Arap ülkeleri ile aramızda tarihi ve kültürel bağlar mevcuttur. Hükümetimiz karşılıklı hak ve menfaatlere saygı prensibine istinaden, bu ülkelerle olan ilişkilerimizi kuvvetlendirmek ve geliştirmek arzusundadır.

Balkan ülkeleriyle çeşitli alanlarda olan ilişkilerimizin geleneksel iyi komşuluk karşılıklı anlayış ve dış politikamızın esasları içinde geliştirilmesine Hükümetimiz çaba harcayacaktır.

Çin Halk Cumhuriyeti ile münasebetlerimizin ilişki kurma bildirisinde saptanan ilkeler çerçevesinde yürütülmesine devam edilecektir.

Afrika ve Asya ülkeleriyle karşılıklı olarak iyi niyet ve dostluk üzerinde kurulmuş bulunan ilişkilerin daha da geliştirilmesi için Hükümetimiz mümkün olan gayretleri sarfetmeye kararlı bulunmaktadır.

Güney Amerika ülkeleriyle de aynı şekilde ilişkilerimizin geliştirilmesi amacımızdır.

Sayın Üyeler;

Türkiye, Dünya Barışı ve Milletlerin refahı için, Yasasında mevcut ilkeleri benimsediği Birleşmiş Milletlerin kuruluşundan beri üyesi bulunmakta gerek bu teşkilatta ve gerek ona bağlı ihtisas teşekküllerinde kendisine düşen görevi yapmaktadır. Hükümetimiz bu alanlardaki faaliyetlerini samimiyetle sürdürmeye azimlidir.

Bunun yanısıra Türkiye, Demokrasi Hürriyet ve İnsan Hakları yolunda Avrupa entegrasyonu amacına yönelmiş olan Avrupa Konseyi'ne ilk kurduğu günlerden itibaren katılmış ve bu teşkilatta işbirliği anlayışı içinde verimli faaliyetler göstermiştir.

Türkiye demokrasiye bağlılığı ve memleketimizde insan hakları ve temel hürriyetleri ile ilgili uygulamaların temel hukuk prensipleri ve milletlerarası taahhüt ve vecibelerimizle bağdaşırılığı konusunda Avrupa Konseyi gibi Türkiye'nin üyesi bulunduğu ve üyesi kalmaya kararlı olduğu bir uluslararası kuruluşda da yansıyan bazı tereddütler görülmektedir. Çoğunluğu itibariyle yanlış bilgi ve yorumlara dayanan bu tereddütleri ortadan kaldırmak için azami gayreti sarfedeceğiz.

Avrupa Ekonomik topluluğu ile girmiş olduğumuz ortaklık ilişkisine büyük önem vermeğe Hükümetimiz de devam edecektir.

AET ile politik ve ekonomik ilişkilerimizin ortaklığımızın topluluğa tam üye sıfatıyla katılma olan nihai hedefinin gerçekleşmesini sağlayacak bir anlayışla yürütüp geliştirilmesi amacımızdır.

Yurt dışındaki bütün vatandaşlarımızın çocuklarının bakım ve eğitiminden, anavatanla bağlarının ve milli duygularının güçlendirilmesine zararlı akım ve propagandalara karşı korunmasına kadar uzanan çeşitli sorunlarını ele almak bunlara süratli ve etkili çözüm yolları getirmek kararındayız.

Keza yurt dışındaki yaşayan soydaşlarımızın mevcut andlaşmalar veya milletlerarası sözleşmelerden doğan haklarına riayet edilmesi tabi hakları olan kültür varlıklarının korunması hususlarında gerekli çabalar harcanacaktır.

Sayın Üyeler,

Şimdi de milli davamız olan Kıbrıs sorununa değinmek istiyorum.

Sorunun ortaya çıkmasından bu yana bütün Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerince en önemli bir mesele olarak takip edilmekte olan bu konunun Hükümetimizce de hayati bir milli dava olarak yakından takip edileceği tabiidir. Bilindiği gibi Kıbrıs Devleti Milletlerarası bir andlaşma sonucunda kurulmuştur. Ayrıca Türkiye'ye bazı hak ve vecibeler doğuran bir de garanti andlaşması mevcuttur. Kıbrıs Devletini meydana getiren andlaşmalar her şeyden önce Ada'da bulunan iki toplumun ortaklığı esasına dayanmaktadır. Kıbrıs Devletini meydana getiren temel ilke bu ortaklık esasıdır. Türkiye'nin öteden beri savunageldiği Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsız bir devlet olarak yaşamasını Rum toplumu da arzu ettiği takdirde bu ortaklık ilkesini esas tutması gerekir.

Türkiye'nin Kıbrıs sorununun daima barışçı yoldan çözümlenmesini tercih ettiği malumdur. Bu nedenle de şimdiye kadar bu yönde bütün olumlu teşebbüslere ya ön ayak olmuş ya da onları desteklemiştir. Filhakika son bir yıldır sürdürülen genişletilmiş toplumlararası görüşmelere de iyi niyetle destek olmuştur. Ada'da ahiren Rum toplumunun içerisinde de vukua gelen gelişmeler ve olaylar Türk Cemaatinde haklı bir endişe uyandırmakta ve böyle bir ortamda görüşmelerin sonuç vermesi ihtimali zayıflamaktadır. Biz de bu gelişmeleri en büyük hassasiyetle izliyoruz. Sorunun barışçı yollarla çözümlenmesini istemekle beraber burada bir daha kesinlikle tekrar edelim ki Türkiye'ye ve Türk toplumuna andlaşmalarla tanınan haklara karşı girişilecek olup bitti teşebbüslerine veya fiili bir tecavüze derhal gereken karşılığın verileceğinden asla şüphe edilmemelidir.

Sayın Üyeler;

Hükümetimiz Cumhuriyetimizin insan hak ve hürriyetlerine, dayanan demokratik rejimimizin iç ve dış tehlikelere karşı ulusal varlık ve bütünlüğümüzün başlıca teminatı olan Silahlı Kuvvetlerimizin her an zinde ve kudretli olmasını sağlamayı görevlerinin başında saymaktadır.

Silahlı Kuvvetlerimize gerek yurt savunmasında gerekse dünya sulhuna etkili yardımda bulunmasını sağlayıcı tedbirlerin alınmasında Hükümetimizin ve yüce Meclisimizin gereken her fedakarlığı yapacağı şüphesizdir.

Silahlı Kuvvetlerimiz Anayasa'mıza ve hür demokratik düzene bağlılığın yeni bir örneğini daha vermek suretiyle hür demokratik rejimimizi tahribe yönelen her türlü gayreti hüsrana uğratmıştır.

Silahlı Kuvvetlerimizle iftihar ettiğimizi söylerken aziz milletimizin yegane temsilcisi olan Yüce Meclislerimizin de hissiyatına tercüman olduğumuz kesin inancı içindeyiz.

Yüce Meclisin Sayın Üyeleri,

Dikkat nazarınızdan kaçmadığına emin olarak bir kere daha ifade etmek isteriz ki Hükümetimiz 12 Mart 1971 den bu yana kurulmuş Hükümetlerden ayrı bir karakter taşımaktadır. Bu özelliği hizmet anlayışı farkından değil kuruluş tarzından ve siyasi sorumluluğuna, iki partinin iştirakinden ileri gelmektedir.

Huzurunuzda bulunan Hükümetimiz kanımızca bu kuruluş tarzıyla demokratik rejimimiz için olumlu bir aşamadır.

Yüce Meclisin Sayın Üyeleri,

Programımızı ana hatları ile takdirinize sunmuş bulunuyorum. Sayın Parti sözcüleri ve Sayın Üyeler tarafından yapılacak uyarı ve tenkitler de rehberimiz olacaktır.

Güveninize layık görürseniz hizmete devam edeceğiz.

Yüce Meclisin Sayın Üyelerini Hükümetimiz adına saygıyla selamlarım.

Hürriyet, 28 Ocak 1973

Mehmet Baydar, Başkonsol, Los Angeles'de. (Fotoğraf: Hürriyet)

Bahadır Demir, Konsol, Los Angeles'de. (Fotoğraf: Hürriyet)

Katil, Hınçak Teşkilâtı üyesi Amerikada yaşlı bir Ermeni

iki diplomatımız öldürüldü

Başkonsolos Mehmet Baydar ve Konsolos Bahadır Demir'i tuzağa düşüren katil, "Onları bilerek, isteyerek vurdum" dedi

Kötü haber tez ulaştı

"Kızım bana Los Angeles'i başla, orada bir öğlum var benim"

Kötü haber Los Angeles'e ulaştı. "Kızım bana Los Angeles'i başla, orada bir öğlum var benim" diye yazmıştı. Başkonsol Mehmet Baydar ve Konsol Bahadır Demir'in katilini buldular. Katil, "Onları bilerek, isteyerek vurdum" dedi.

ÜÇ AY ÖNCE BİR ARADA

SANTA BARBARA'dan katil...

LOS ANGELES'te katil, "Onları bilerek, isteyerek vurdum" dedi.

ERMENİ MESELESİNİN İÇYUZU

YAKIN GELECEKTE

HINÇAK NEDİR?

Hinçak, Ermeni katliamıdır. Katil, "Onları bilerek, isteyerek vurdum" dedi.

ERMENİ MESELESİNİN İÇYUZU

Siyasi suikaste F.B.I el koydu

ZEHNEP AVCI

WASHINGTON'dan katil...

İSTE KATİL MİĞİRDİÇ

Los Angeles'de...

ERMENİ MESELESİNİN İÇYUZU

YAKIN GELECEKTE

HINÇAK NEDİR?

Hinçak, Ermeni katliamıdır. Katil, "Onları bilerek, isteyerek vurdum" dedi.

ERMENİ MESELESİNİN İÇYUZU

YAKIN GELECEKTE

HINÇAK NEDİR?

Hinçak, Ermeni katliamıdır. Katil, "Onları bilerek, isteyerek vurdum" dedi.

ERMENİ MESELESİNİN İÇYUZU

YAKIN GELECEKTE

HINÇAK NEDİR?

Hinçak, Ermeni katliamıdır. Katil, "Onları bilerek, isteyerek vurdum" dedi.

ERMENİ MESELESİNİN İÇYUZU

YAKIN GELECEKTE

HINÇAK NEDİR?

Hinçak, Ermeni katliamıdır. Katil, "Onları bilerek, isteyerek vurdum" dedi.

Vietnam'da ateşkes ihlali edildi

ATON, LAOS...

ERMENİ MESELESİNİN İÇYUZU

YAKIN GELECEKTE

HINÇAK NEDİR?

Hinçak, Ermeni katliamıdır. Katil, "Onları bilerek, isteyerek vurdum" dedi.

ERMENİ MESELESİNİN İÇYUZU

YAKIN GELECEKTE

HINÇAK NEDİR?

Hinçak, Ermeni katliamıdır. Katil, "Onları bilerek, isteyerek vurdum" dedi.

ERMENİ MESELESİNİN İÇYUZU

YAKIN GELECEKTE

HINÇAK NEDİR?

Hinçak, Ermeni katliamıdır. Katil, "Onları bilerek, isteyerek vurdum" dedi.

Ferit Melen döneminde, iki Türk diplomatın Ermeni asıllı Yanıkyan tarafından öldürülmesi birçok gazeteye günlerce haber olmuştur.

EK-5

Cumhuriyet, 2 Nisan 1973

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Melen Hükümeti'ni, gündemdeki Cumhurbaşkanlığı Sorunu üzerinden eleştirmiştir.

EK-6

Cumhuriyet, 16 Ekim 1973

1973 Genel Seçimlerini, AP'nin kazanacağı yönünde bir algı olmasına rağmen bu seçimlerden CHP birinci parti olarak çıkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

I.ARŞİV

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*

II.RESMİ YAYINLAR

TBMM Tutanak Dergisi

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

III.GAZETE VE DERGİLER**

Cumhuriyet

Milliyet

Hürriyet

Toplum Dergisi

Ortadoğu Analiz Dergisi

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

IV.ESERLER

AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980)*, Hil Yayınları , İstanbul 1994.

AKGÜNER, Tayfun, *1961 Anayasasına Göre Milli Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu*, İstanbul Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Yayını, İstanbul 1983.

AKŞİN, Sina, *Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980)*, C:4,Cem Yayınevi, 1997.

ALATLI, Ertuğrul *Müdahale*, Alfa Yayınları, İstanbul 2002 .

* Kullanılan belgelerin numaraları dipnotlarda verilmiştir.

** Kullanılan gazete ve dergilerin tarihleri dipnotlarda verilmiştir.

- ARCAYÜREK, Cüneyt, *Çankaya'ya Giden Yol(1971-1973)*, Bilgi Yayınevi , 2. Baskı, İstanbul 1985.
- AVCI, Gültekin, *Genelkurmay Cumhuriyeti Ordunun Devleti Mi -Devletin Ordusu Mu?*, Metropol Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 2008.
- BATUR, Muhsin, *Anılar ve Görüşler Üç Dönemin Perde Arkası*, Milliyet Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1985.
- BİRAND, Mehmet Ali, DÜNDAR, Can ve ÇAPLI, Bülent, *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara 2008.
- BİRAND, Mehmet Ali, *Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası 1959-1985*, İstanbul 1987.
- CEM, İsmail, *Tarih Açısından 12 Mart*, Cem Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul 1993.
- ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye Demokrasi Tarihi 1950-1995* , İmge Kitabevi, 2.Baskı, Ankara 2000.
- DEMİREL ,Tanel, *Adalet Partisi İdeoloji ve Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004
- ERİM, Nihat, *Günlükler(1925-1979)*, C:2, YKY Yayınları 1. Baskı, Mayıs 2005.
- GEVGİLİLİ, Ali, *Yükseliş ve Düşüş*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1987.
- GÖNLÜBOL, Mehmet - KÜRKÇÜOĞLU,Ömer, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), 1965-1973 Dönemi* ,Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara 2006.
- GÖZEN, Ramazan, *Türkiye'nin Dış Politikası*, Palme Yay., Ankara 2009.
- GÜRKAN, Celil, *12 Mart'a 5 Kala*, Tekin Yayınevi, 2.Basım, İstanbul 1986.
- İNÖNÜ, İsmet, *Defterler (1919-1973)*, Yayına Hazırlayan : Ahmet Demirel ,C:2,YKY Yayınları, İstanbul 2001.
- KILINÇ, Erol, *İhtilal, İhtiras ve İdeal 68 Kuşağı Hakkında*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008.
- KİLİ, Suna, *1960-1975 Döneminde CHP'de Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yay. 1. Baskı, İstanbul 1976.
- KOÇAŞ, Sadi, *12 Mart Anıları*, Reyo Basımevi, İstanbul 1978.
- MAZICI, Nurşen, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri*, Gür Yayınları, İstanbul 1989.
- RUSÇUKLU, Bülent, *Demokrat Parti'den 12 Eylül'e*, Alfa Yayınları, 2008.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu, *12 Mart Muhtırası Raporu*, Ankara 21 Kasım 2012.

Türk Dış Politikası (1919-2012), Editör: Prof. Dr. Haydar Çakmak, Barış Platin Kitap Yay., 2. Baskı, Ankara 2012.

TANÖR, Bülent, *İki Anayasa 1961-1982*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 1991.

TOKATLI, Orhan, *Kaybolan Yıllar (1961-1973)*, Doğan Kitapçılık A.Ş., 1.Baskı, Aralık 2000.

UNAT, Nermin Abadan, *Bitmeyen Göç :Konuk İşçilikten Ulus- Ötesi Yurttaşlığına*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.1.Basım , İstanbul 2002

ÜSKÜL, Zafer, *Siyaset ve Asker Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetim Uygulamaları*, İmge Kitabevi Yay., 12.Baskı, Nisan 1997.

YAZICI, Serap, *Türkiye'de Askeri Müdahalenin Anayasal Etkileri*, Yetkin Yay., Ankara 1997.

YEŞİLYURT, Süleyman, *Türkiye'nin Başbakanları*, Kültür-Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, Kasım 2006.

V.TEZLER

AYAN, Ferit Tolga, *XIV. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1969-1973)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü, Ankara 2006.

BULUT, Sedef, *Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.

KÖSE, Serdar, *Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2010.

SOYSÜREN, Ali Haydar, *12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

VLANSİKLOPEDİLER

Ana Britannica Ansiklopedisi

Temel Britannica Ansiklopedisi

VII.İNTERNET KAYNAKLARI

[http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa./](http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa/)Erişim Tarihi:28.01.2014

<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP35.htm>/10.02.2014

<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/KP36.htm>/10.02.2014

<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP36.htm>/10.02.2014